

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CADRUL DE REFERINȚĂ AL EDUCAȚIEI TIMPURII

Chișinău, 2025

CADRUL DE REFERINȚĂ AL EDUCAȚIEI TIMPURII (CRET) urmează a fi discutat la ședința Consiliului Național pentru Curriculum din cadrul Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova și aprobat prin ordinul ministerului.

CUPRINS

I. Viziune, scop și valori fundamentale ale educației timpurii	7
Mesajul Ministrului Educației și Cercetării	8
Scopul și destinația documentului	9
Viziunea și misiunea CRET	12
Sistemul de valori în educația timpurie	13
II. Fundamente psihopedagogice și științifice	17
Paradigma Educației Timpurii 360°	18
Priorități în noua paradigmă – inovații și principii cheie	19
Corelări cu modele internaționale	21
Convergențe și diferențe între CRET și modelele internaționale	23
Implicații pentru formarea cadrelor didactice, curriculum și evaluarea învățării	23
Recomandări pentru politici și practică pedagogică	24
Psihologia copilului în era digitală și înțelegerea învățării prin neuroștiințe	25
Fundamente teoretice clasice ale educației timpurii	26
Repere psihologice și pedagogice contemporane	26
III. Structura curriculară a educației timpurii	29
Sistemul de competențe	30
Profilul de dezvoltare al copilului la finele vârstei preșcolare	32
Finalitățile educației timpurii	35
Documentele curriculare	37
IV. Curriculum modern și abordări transversale	38
Interconectarea domeniilor și abordarea integrată	39
Temele cross-curriculare în educația timpurie	42
Noile educații în contextul educației timpurii	44
Curriculum de nouă generație	47
V. Inovație curriculară și resurse educaționale moderne	53
Suporturile și ghidurile metodologice	54
Noile produse curriculare: digitizare și platforme inovatoare în educația timpurie	56
Principiile învățării în educația timpurie	59
Organizarea mediului educațional în educația timpurie	63
Evaluarea rezultatelor învățării: cadrul general de referință	65
VI. Implementare, evaluare și leadership educational	68
Aspecte manageriale de implementare	69
Managementul implementării și monitorizării Curriculumului pentru educație timpurie	71
Profesioniștii educației timpurii – competențe, formare și leadership	74
Reflecții finale și orizonturi de dezvoltare	79
Resurse utile	80
Glosar	81
Referințe bibliografice	84

I. Viziune, scop și valori fundamentale ale educației timpurii

Educația timpurie este, poate, cea mai valoroasă investiție pe care o putem face ca societate. În primii ani de viață, copiii își formează nu doar primele cuvinte și gesturi, ci întreaga fundație emoțională, cognitivă și socială pe care se va construi întreaga lor viață. De aceea, nu vorbim despre o etapă de pregătire pentru școală, ci despre un spațiu în care se plămădește caracterul, curiozitatea, respectul și încrederea în sine.

Noul Cadrul de Referință al Educației Timpurii (CRET) este un răspuns la transformările din jurul nostru și la responsabilitatea tot mai mare de a crea un sistem educațional cu adevărat centrat pe copil. Ne dorim să oferim fiecărui copil, din orice colț al țării, șansa de a învăța cu bucurie, de a se simți în siguranță și de a fi susținut să își descopere pas cu pas potențialul propriu. Acest nou document introduce **o paradigmă curriculară modernă, denumită „Educația timpurie 360°”**, care propune o viziune integratoare, în care copilul este valorizat ca ființă completă, cu drepturi și potențial nelimitat, aflat în centrul unui proces educațional transdisciplinar, ancorat în valori umane fundamentale, conectat la realitățile lumii contemporane, sprijinit prin activități exploratorii (inclusiv STEM), ghidat către responsabilitate ecologică și format într-un mediu favorabil învățării, bazat pe relații autentice, joc și experiență trăită.

Copiii de astăzi sunt nativi digitali, conectați la tehnologii de la vârste tot mai fragede, iar provocările sunt multiple. Ne întrebăm, ca educatori și părinți: ce le oferim copiilor – digitalizare sau interacțiune vie? Cum păstrăm echilibrul dintre ecran și jocul liber? CRET propune un drum al echilibrului: învățare cu sens, care valorifică tehnologia acolo unde aduce valoare, dar care păstrează relația umană, jocul spontan, contactul cu natura și cu ceilalți drept esență a dezvoltării timpurii.

În același timp, ne dorim să păstrăm tot ceea ce este excelent în grădinițele noastre – profesionalismul educatorilor, căldura relației cu copiii, colaborarea cu familia, tradițiile bune și adaptabilitatea la nevoile reale ale comunității. Cu toate acestea, simțim nevoia unei noi respirații: să întărim pregătirea profesională, să investim în formarea continuă și în demnitatea acestei profesii. Avem ambiția ca, în viitorul apropiat, educatorii să poată accede la studii de masterat în educația timpurie, ca parte a unui proces de profesionalizare care să le recunoască valoarea, vocația și rolul formator în viața copiilor.

Ne propunem să diversificăm oferta educațională în grădinițe, astfel încât copiii să aibă ocazia de la cele mai fragede vârste să exploreze știința, tehnologia, mediul, arta și valorile umane. CRET integrează viziuni educaționale contemporane precum dezvoltarea gândirii critice, învățarea în aer liber, educația pentru durabilitate și formarea timpurie a competențelor sociale și civice.

În întreaga lume, educația timpurie devine tot mai mult o prioritate – nu doar ca formă de protecție, ci ca motor de echitate, dezvoltare personală și progres social. Ne aliniem acestor direcții, înțelegând că niciun progres nu este posibil fără începuturi solide.

Noul CRET nu este doar un document. Este o declarație de grijă față de copil, un angajament pentru educatori și o viziune pentru viitorul Republicii Moldova.

DAN PERCIUN

Ministrul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Scopul și destinația documentului

Cadrul de Referință al Educației Timpurii (CRET) este documentul fundamental de politică educațională care trasează direcția strategică de dezvoltare a educației timpurii în Republica Moldova, de la naștere până la vârsta de 7 ani. Acesta definește identitatea, misiunea și finalitățile acestui subsistem educațional, asigurând coerența și continuitatea parcursului educațional al copilului mic, în acord cu standardele internaționale, cu valorile europene și cu angajamentele Republicii Moldova în domeniul drepturilor copilului, echității și incluziunii.

Scopul Cadrului de Referință al Educației Timpurii (în continuare – Cadrul sau CRET) este de a oferi repererele conceptuale, valorice, metodologice și praxiologice pentru:

- proiectarea, implementarea, evaluarea și dezvoltarea sistemului de educație timpurie;
- elaborarea de politici, curriculum-uri, instrumente educaționale și de reglementare care răspund nevoilor actuale ale copilului, ale familiei și ale societății;
- facilitarea corelării și armonizării dintre educația timpurie și celelalte niveluri de învățământ, în special învățământul primar;
- promovarea bunăstării copilului prin intervenții educaționale centrate pe dezvoltarea holistică, echilibrată și echitabilă a fiecărui copil.

Cadrul se adresează:

- factorilor de decizie din administrația publică centrală și locală (Ministerul Educației și Cercetării, organelor locale de specialitate în domeniul învățământului);
- autorilor de politici educaționale, curricula, standarde pentru educația timpurie;
- autorilor de resurse educaționale, formatorilor, managerilor și cadrelor didactice din instituțiile de educație timpurie;
- instituțiilor de formare inițială și continuă a cadrelor didactice;
- părinților, tutorilor, ONG-urilor, partenerilor sociali și altor actori implicați în promovarea educației timpurii de calitate.

CRET fundamentează dezvoltarea educației timpurii, precizând:

- **sistemul de valori și principii** care stau la baza intervenției educaționale timpurii (bunăstare, echitate, demnitate umană, învățare activă, cooperare, diversitate culturală, participare și responsabilitate socială);
- **viziunea și misiunea educației timpurii** ca primă treaptă a educației permanente, orientată spre dezvoltarea holistică a copilului și consolidarea rolului familiei și comunității;
- **profilul copilului la finalul perioadei timpurii**, exprimat printr-un set de competențe-cheie dezvoltate gradual, în acord cu etapele de vârstă și particularitățile individuale;
- **dimensiunile educației timpurii**: dezvoltarea fizică, socio-emoțională, cognitivă, lingvistică și morală a copilului, în contexte educaționale structurate și nestructurate;
- **principiile pedagogice și metodologice** care ghidează activitatea cadrelor didactice: centrare pe copil, individualizare, învățare prin joc, explorare și dialog, valorizarea experienței copilului, integrarea educației formale și nonformale;
- **criteriile de calitate și de monitorizare** a implementării curriculare și a serviciilor educaționale oferite copiilor și familiilor;
- **repererele pentru dezvoltarea curriculumului și a resurselor educaționale**, în vederea asigurării coerenței și continuității procesului educațional, de la educația timpurie spre învățământul primar;

- **direcțiile de dezvoltare instituțională și profesională**, care vizează sprijinirea educatoarelor, managerilor, formatorilor și altor actori educaționali în misiunea lor educativă;
- **metodologia de evaluare a calității educației timpurii**, prin prisma impactului asupra dezvoltării copilului, a gradului de incluziune și echitate, a relevanței sociale și culturale a procesului educațional.

CRET promovează următoarele axe valorice:

- ◆ **Demnitatea și respectul** constituie temelia relației educaționale în educația timpurie. Fiecare copil este recunoscut ca o ființă unică, valoroasă și competentă, tratată cu considerație profundă și ascultare empatică. Respectul este învățat prin comportamentul adultului și prin relații bazate pe încredere reciprocă.
- ◆ **Grija și bunăstarea** definesc climatul afectiv în care copilul se dezvoltă. Educația timpurie pune accent pe protecție, afecțiune, stabilitate emoțională și sprijin activ, urmărind echilibrul între dimensiunile fizică, emoțională, cognitivă, socială și morală ale copilului.
- ◆ **Bucuria de a învăța și responsabilitatea** se cultivă prin activități ludice, exploratorii și creative, care stimulează curiozitatea naturală a copilului și dezvoltă autonomia. Prin joc și sarcini potrivite vârstei, copilul învață treptat să-și asume decizii și să conștientizeze impactul propriei conduite.
- ◆ **Echitatea și incluziunea** garantează participarea tuturor copiilor, indiferent de origine, limbă, abilități sau condiție socială. Curriculumul și metodele educaționale sunt adaptate astfel încât fiecare copil să fie sprijinit în funcție de nevoile, ritmul și potențialul său.
- ◆ **Solidaritatea și cooperarea** se dezvoltă în contexte educaționale care valorizează colaborarea, empatia și sprijinul reciproc. Copiii învață să se ajute între ei, să colaboreze și să împartă, dezvoltând astfel un simț al apartenenței și al comunității.
- ◆ **Flexibilitatea și adaptabilitatea** permit ajustarea curriculumului, a organizării timpului și a mediului de învățare în funcție de particularitățile copilului și ale comunității. Se valorizează autonomia profesională a educatorului și deschiderea instituției către diversitate.
- ◆ **Coerența curriculară și continuitatea educațională** sprijină o tranziție firească între educația timpurie și învățământul primar. Se promovează o integrare reală a proceselor de predare-învățare-evaluare, cu articularea etapizată a competențelor formate.
- ◆ **Implicarea familiei și a comunității** este esențială în construirea unui mediu educațional incluziv și sprijinitor. Parteneriatul activ cu părinții și actorii locali consolidează relația educație-viață și sprijină dezvoltarea copilului în toate mediile sale de formare.
- ◆ **Actualitatea și relevanța socială** definesc caracterul viu al educației timpurii. Curriculumul este ancorat în realitatea copilului și orientat spre viitor – promovând sustenabilitatea, cetățenia democratică, tehnologia, echitatea și diversitatea culturală.

De ce revizuim CRET?

Revizuirea Cadrului de Referință al Educației Timpurii (CRET) este un răspuns strategic la transformările profunde din societate, științele educației și realitățile instituționale. Documentul actualizat își propune să fundamenteze un **cadru curricular de nouă generație**, capabil să răspundă complexității dezvoltării copilului în contextul secolului XXI și să ofere direcții clare pentru inovare, echitate și calitate în educația timpurie.

Revizuim CRET pentru că:

- **copilul este un cetățean activ** încă din primii ani de viață, iar educația timpurie trebuie să sprijine participarea, drepturile și responsabilitatea sa socială;
- **cunoștințele din neuroștiințe, psihologia dezvoltării și pedagogia timpurie** oferă astăzi o bază științifică solidă pentru construirea unui curriculum centrat pe copil și pe starea sa de bine;
- este necesară o **integrare reală între educația formală, nonformală și informală**, valorificând diversitatea contextelor de învățare și conectând educația timpurie cu nivelurile următoare, printr-o **continuitate curriculară verticală și orizontală**;
- crește nevoia de **flexibilitate, adaptabilitate și autenticitate** în planificarea și organizarea procesului educațional, care să reflecte nevoile reale ale copilului, ale familiei și ale comunității locale.

CRET revizuit are în vedere:

- **integrarea conceptului de „design educațional centrat pe copil”**, care să ghideze toate componentele procesului educațional și să sprijine dezvoltarea holistică;
- **promovarea stării de bine și a climatului educațional sănătos** în instituțiile de educație timpurie, ca fundament al învățării autentice;
- **stimularea formării continue și a inovării**, inclusiv prin crearea unui sistem de micro-credite pentru educatori și a unei **platforme digitale naționale** pentru schimb de bune practici, mentorat online și acces la resurse deschise;
- **promovarea învățării în aer liber** și a abordărilor transdisciplinare prin săptămâni tematice naționale și scenarii educaționale aplicate;
- **revizuirea domeniului „Științe și Tehnologii”** pentru o conectare reală cu lumea actuală, prin integrarea educației pentru dezvoltare durabilă, a alfabetizării digitale, a raționamentului tehnologic și a utilizării conștiente și responsabile a tehnologiei;
- **promovarea domeniului „Educație pentru valori”** prin integrarea firească a conținuturilor axiologice în rutina zilnică, dezvoltarea de proiecte tematice cu impact formativ, implicarea activă a familiei și stimularea reflecției și autoevaluării în rândul copiilor.
- **încurajarea reflecției critice și a creativității**, prin scenarii educaționale incluzive și dinamice, adaptate pentru reducerea decalajelor în STEM și integrarea artelor (abordări STEAM);
- **alinieră cu politicile educaționale naționale și internaționale** (Codul Educației, Strategia Educația 2030, ODD 4, UNESCO ECCE, OCDE Starting Strong), pentru a consolida echitatea, calitatea și durabilitatea sistemului de educație timpurie.

Viziune

Curriculumul pentru educația timpurie reflectă convingerea că primii ani de viață constituie temelia dezvoltării copilului ca viitor cetățean empatic, responsabil, echilibrat și pregătit să trăiască și să învețe într-o lume complexă, digitalizată, dar profund umană, în care copilul – ființă unică, competentă și activă – crește prin joc, interacțiune, îngrijire afectivă, cultivarea valorilor și construirea unor relații autentice cu sine, cu ceilalți și cu mediul înconjurător.

Misiune

Misiunea Curriculumului pentru educația timpurie este de a **asigura un cadru coerent și echitabil de dezvoltare globală a copilului**, de la naștere până la tranziția către învățământul primar, prin promovarea unei educații centrate pe copil și bazate pe respectarea drepturilor acestuia.

Curriculumul susține **integrarea educației și îngrijirii** într-un sistem unitar și accesibil, orientat spre incluziune, diversitate, calitate și parteneriat activ între familie, comunitate și instituțiile de educație timpurie.

Documentul oferă **repere clare pentru proiectarea, organizarea și evaluarea procesului educațional** la vârsta timpurie, funcționând ca **instrument strategic de orientare pentru politici educaționale, practici pedagogice și dezvoltare profesională continuă** a cadrelor didactice.

Sistemul de valori în educația timpurie

Pentru a promova dezvoltarea holistică a copiilor, a păstra și cultiva respectul pentru tradițiile și identitatea culturală națională, a asigura coeziunea socială, în societatea tot mai pluralistă, în vederea asumării angajamentului față de obiectivele universale ce promovează protecția omenirii și a planetei, Curriculumul Național se axează pe formarea interconexă a următoarelor categorii de valori: *valori personale, valori sociale, valori naționale și valori general-umane*.

1. **Valorile personale** contribuie la constituirea identității, unicității și autenticității persoanei, a totalității convingerilor și principiilor interne care-i influențează atitudinea și comportamentul, oferindu-i claritate și încredere în luarea deciziilor. În educația timpurie, valorile personale se formează treptat, prin relații sigure, activități trăite cu sens și prin modelul oferit de adulții semnificativi. Aceste valori contribuie la dezvoltarea identității copilului, la construirea încrederii în sine și la formarea unor comportamente sociale sănătoase. Autorii de curriculum și resurse metodologice, precum și toți factorii educaționali își vor conjuga eforturile pentru promovarea și formarea următoarelor valori personale:

- **Demnitatea și respectul de sine.** Se cultivă atunci când copilul este încurajat să se simtă valoros, acceptat și iubit exact așa cum este. Prin mesaje pozitive, recunoașterea efortului și a reușitelor, copilul învață să aibă încredere în sine, să se aprecieze și să se trateze cu grijă și respect.
- **Sănătatea.** Se susține prin obiceiuri zilnice care promovează mișcarea, alimentația echilibrată, igiena personală și gestionarea emoțiilor. Copilul învață, prin joc și rutină, cum să aibă grijă de corpul său, cum să recunoască emoțiile și să caute sprijin atunci când are nevoie.
- **Libertatea.** Înseamnă a-i oferi copilului libertatea de a alege, de a explora, de a exprima ceea ce gândește și simte, într-un mediu sigur. Copilul este învățat să spună ce dorește sau ce nu-i place, învățând, în același timp, să respecte libertatea și alegerile celorlalți.
- **Integritatea.** Se formează prin experiențe în care copilul învață diferența dintre bine și rău, adevăr și minciună. Prin povești, jocuri de rol și încurajarea sincerității, copilul este ghidat să se comporte corect și onest, chiar și atunci când nimeni nu îl observă.
- **Responsabilitatea.** Se dezvoltă pas cu pas, oferind copilului ocazia să îndeplinească mici sarcini potrivite vârstei (ex: să strângă jucăriile, să aibă grijă de un obiect personal). În acest mod, copilul învață că acțiunile sale au efecte și că poate contribui activ la binele grupului.
- **Perseverența.** Este susținută prin încurajarea copilului să revină asupra unei activități chiar dacă nu reușește din prima încercare. Când adultul oferă sprijin fără a face în locul copilului, acesta învață să aibă răbdare, să-și controleze frustrările și să continue până reușește.

2. **Valorile sociale** constituie un set de norme, principii și repere împărtășite de membrii unei comunități, care asigură coeziunea, armonia și buna conviețuire între persoane. Ele contribuie la menținerea ordinii, stabilității și la orientarea comportamentului în spiritul respectului reciproc și al responsabilității sociale. În acest sens, autorii de curriculum, elaboratorii de manuale și resurse educaționale, alături de toți actorii implicați în procesul educațional, vor conlucra pentru promovarea activă și formarea, încă din primii ani de viață, a valorilor sociale în rândul copiilor:

- **Demnitatea umană și respectul față de ceilalți.** Se exprimă prin tratarea fiecărui copil cu blândete, acceptare și atenție. Copiii învață să își respecte colegii, să nu excludă pe nimeni și să recunoască faptul că fiecare persoană are valoare, indiferent cum arată, ce vorbește sau cum se comportă.
- **Dreptatea.** Se susține prin reguli clare și aplicate constant, pe care copiii le învață și le aplică împreună. Ei sunt ajutați să înțeleagă ideea de „corect” – nu este bine să iei ce nu-

ți aparține și că toți au dreptul să participe și să fie ascultați. Educatorul devine model de imparțialitate, intervenind echilibrat în conflicte și explicând de ce regulile sunt valabile pentru toți.

- **Democrația.** Se trăiește prin participarea copilului la alegeri simple: jocuri, reguli, activități. Se încurajează ascultarea reciprocă, respectarea opiniilor diferite și luarea de decizii prin vot simplu sau consens în activitățile de grup. Astfel, copilul învață că și părerea lui contează, dar și că trebuie să țină cont de ceilalți.
- **Echitatea.** Fiecare copil are șansa de a fi ascultat și susținut, în funcție de nevoile sale, într-un mediu incluziv și încurajator. Educatorul oferă sprijin diferențiat, astfel încât toți să se simtă încurajați și incluși, indiferent de ce știu sau pot face.
- **Egalitatea (inclusiv de gen).** Se reflectă în oportunități egale pentru băieți și fete de a se juca, de a-și exprima emoțiile, de a alege activități sau roluri, fără a fi limitați de stereotipuri. Copiii sunt învățați că toți sunt la fel de valoroși și că fetele și băieții pot face lucruri importante în mod egal.
- **Toleranța.** Copiii sunt încurajați să accepte diferențele dintre ei, să respecte alte limbi, obiceiuri sau opinii și să coopereze cu deschidere. Copiii sunt sprijiniți să se joace împreună, să asculte unii de alții și să nu râdă de diferențe, ci să le descopere cu curiozitate și respect.
- **Onestitatea.** Se dezvoltă atunci când copilul este încurajat să spună adevărul, să recunoască ce simte și ce a făcut, fără teama de pedeapsă. Prin răspunsuri blânde și încurajatoare, adulții modelează sinceritatea ca o valoare importantă în relațiile de încredere.
- **Compasiunea.** Se exprimă atunci când copiii învață să observe și să răspundă la nevoile celor din jur: să mângâie un coleg trist, să împartă o jucărie sau să ajute un prieten mai mic. Educatorii dezvoltă empatia prin jocuri de rol, povești și exemple personale.
- **Participarea activă.** Se dezvoltă prin gesturi simple de sprijin și grijă: împărțirea unei jucării, consolare, ajutor oferit colegilor. Aceste experiențe pun bazele participării responsabile în comunitate.
- **Solidaritatea.** Se manifestă în colaborare, susținere reciprocă și activități comune, dezvoltând sentimentul de apartenență și unitate. Jocurile în echipă, sarcinile comune și sprijinul reciproc sunt contexte în care solidaritatea devine o experiență trăită.

3. **Valorile naționale** reprezintă un set de principii, convingeri și idealuri care reflectă identitatea, cultura și trecutul unui popor. Acestea contribuie la formarea sentimentului de apartenență, la dezvoltarea respectului față de țară și la păstrarea moștenirii culturale. În educația timpurie, procesul educațional trebuie să susțină formarea valorilor naționale prin activități simple, apropiate de înțelegerea copilului mic.

- **Unitatea și identitatea.** Se cultivă prin cunoașterea și valorizarea tradițiilor, portului popular, sărbătorilor și obiceiurilor locale. Copilul este încurajat să participe la activități care reflectă specificul cultural al comunității și al țării.
- **Respectul pentru limba română, tradiții și cultura națională.** Se dezvoltă prin utilizarea limbii române în contexte firești, prin poezii, povești și cântece tradiționale, precum și prin familiarizarea cu simboluri ale patrimoniului cultural (drapelul, stemă, imnul, costumele populare etc.).
- **Diversitatea și dialogul cultural.** Copiii sunt învățați să aprecieze diferențele culturale, să fie curioși în mod pozitiv față de alte limbi, sărbători și obiceiuri. Activitățile educaționale pot integra elemente din diverse culturi, promovând prietenia și respectul reciproc.
- **Patriotismul.** Înseamnă a forma treptat o legătură emoțională cu locul natal, cu simbolurile naționale și cu ideea de „acasă”. Se cultivă prin povești despre țară, participarea la evenimente naționale, desenarea drapelului sau ascultarea imnului cu respect și bucurie.

4. **Valorile general-umane** stau la baza comportamentului și a relațiilor armonioase dintre oameni, indiferent de limbă, religie, cultură sau context geografic, promovând respectul, înțelegerea și colaborarea la nivel personal, național, european și global. Acestea susțin colaborarea, respectul și înțelegerea între copii, în familie, grădiniță și comunitate. În educația timpurie, formarea acestor valori se realizează prin activități care încurajează empatia, dialogul și coexistența pașnică.
- **Pacea.** Se reflectă în învățarea conviețuirii pașnice: copiii sunt încurajați să rezolve conflictele prin dialog și înțelegere, nu prin agresivitate, și să găsească soluții împreună, cu sprijinul adultului.
 - **Adevărul.** Se cultivă prin sinceritate: copilul este sprijinit să spună ce gândește și simte, să recunoască greșelile fără frică și să înțeleagă valoarea onestității în relațiile cu ceilalți.
 - **Binele.** Se dezvoltă prin gesturi de ajutor și generozitate: a oferi, a împărți, a consola. Educatorii modelează comportamente de bunătate și sprijin reciproc în grup.
 - **Frumosul.** Este trăit prin activități artistice, prin observarea naturii și prin aprecierea estetică a mediului înconjurător. Copiii sunt încurajați să creeze, să admire și să exprime ceea ce li se pare frumos.
 - **Mentalitatea globală.** Înseamnă a gândi și acționa în baza respectului pentru drepturile omului, colaborarea internațională pentru soluționarea problemelor globale într-un mod echitabil, incluziv și durabil. În educația timpurie - începe cu acceptarea diferențelor și curiozitatea față de alte popoare. Prin texte literare, imagini sau sărbători internaționale, copiii descoperă că lumea este mare și frumoasă, iar toți oamenii merită respect și grijă.

Repere internaționale de referință

Promovarea acestor valori este aliniată cu principiile enunțate în *Convenția ONU privind Drepturile Copilului* (1989), care afirmă dreptul fiecărui copil la respect, protecție, dezvoltare și participare. De asemenea, *Recomandările UNESCO privind educația pentru cetățenie globală* și Obiectivul 4 din *Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă* (asigurarea unei educații de calitate, echitabile și incluzive) susțin integrarea valorilor umane și sociale în procesul educațional de la cele mai fragede vârste.

Integrarea sistemului de valori în educația timpurie

În educația timpurie, sistemul de valori constituie un reper transversal, care pătrunde toate nivelurile documentelor curriculare – de la profilul copilului la sfârșitul etapei preșcolare, la competențele generale și specifice, până la modalitățile concrete prin care valorile sunt trăite, interiorizate și manifestate în comportamente observabile ale copilului, în interacțiunile zilnice și în jocul liber ori dirijat.

Promovarea valorilor nu se realizează prin predare directă, ci prin crearea unor contexte educaționale coerente, în care copiii le pot experimenta, trăi și exprima în mod autentic. Astfel, alegerea valorilor în cadrul curriculumului pentru educația timpurie trebuie să se bazeze pe următoarele criterii:

- relevanța valorilor pentru dezvoltarea competențelor generale și pentru formarea armonioasă a copilului, în concordanță cu competențele-cheie și cu reperele europene și internaționale privind educația timpurie (cum ar fi OECD Learning Compass 2030, recomandările UNESCO și ale Comisiei Europene);
- esența/ semnificația valorii/ atitudinii în raport cu specificul domeniului de cunoaștere/de activitate, cu nevoile și trăsăturile caracteristice vârstei timpurii;
- gradul de relevanță a valorilor/ atitudinilor în raport cu competențele specifice;
- corelația/ interconexiunea valorilor cu celelalte componente ale competențelor specifice (cunoștințele și capacitățile specifice);

- impactul pozitiv asupra comportamentelor cognitive, sociale, stării de bine și formării personalității copilului, inclusiv în prevenirea excluziunii, încurajarea empatiei și cultivarea curiozității și a încrederii în sine.

Valorile sunt centrale în configurația personalității, orientând judecățile, atitudinile și comportamentul. *Valorile se exprimă prin atitudini*, ce intervin în modelarea personalității din perspectivă instrumentală, de protecție a imaginii de sine, de exprimare a valorilor personale, de sistematizare a stimulilor sociali exteriori.

În procesul de dezvoltare și implementare a curriculumului pentru educația timpurie se țin cont de *particularitățile formării atitudinilor*:

Formarea atitudinilor valorice în educația timpurie ține cont de următoarele particularități:

- Atitudinile se dezvoltă în timp, prin expunere repetată la modele pozitive, în contexte afectiv-securizante și prin experiențe directe semnificative.
- Procesul pedagogic urmează o secvență naturală: a) familiarizarea copilului cu valori prin exemple și povestiri; b) trăirea afectivă a valorilor prin joc și relații; c) repetarea și sprijinirea comportamentelor pozitive; d) consolidarea acestora prin recunoaștere și încurajare.
- Multe valori nu pot fi „predate” direct, ci se „prind” din interacțiunile cu adulții și cu grupul de copii – comportamentul educatorului este mai formator decât discursul său declarativ.
- Ascultarea copilului și valorizarea punctului său de vedere sprijină formarea unor atitudini autentice și conferă sens personal experiențelor educaționale.
- Valorile trebuie abordate în mod firesc, integrat în rutina zilnică, joc, proiecte tematice sau activități centrate pe copil, fără a forța teme sau modele comportamentale artificiale.
- Cadrele didactice au nevoie de sprijin și formare pentru a recunoaște propriile valori, a gestiona dilemele educaționale și a sprijini formarea valorilor în mod etic și echilibrat.
- Este esențial ca instituțiile educaționale să prevină promovarea nonvalorilor (ex: conformism, competitivitate excesivă, excludere) și să creeze un climat favorabil exprimării libere, diversității și respectului reciproc.

În educația timpurie, formarea valorilor este un proces relațional, emoțional și profund uman, care se construiește pas cu pas, în fiecare zi, prin privirea, cuvântul și gestul educatorului, dar și prin modul în care copilul este văzut, înțeles și iubit.

Rolul cadrului didactic

Cadrele didactice din educația timpurie nu doar transmit valori — ele le întruchipează zilnic, prin comportamente, atitudini și decizii pedagogice, devenind model de demnitate, respect, echitate și empatie. Prin modul în care ascultă copilul, îl încurajează, îl însoțește și îi oferă spațiu de exprimare, cadrul didactic construiește, zi de zi, cultura valorică a unei generații care va ști să iubească învățarea, să respecte diversitatea și să contribuie la o societate solidară.

II. Fundamente psihopedagogice și științifice

Paradigma Educației Timpurii 360°

Actuala revizuire a CRET propune o paradigmă curriculară nouă, denumită „Educația timpurie 360°”, care reflectă o viziune holistică, integrată și actualizată asupra dezvoltării copilului. Este o paradigmă care nu reduce educația timpurie la o simplă pregătire pentru școală, ci o afirmă ca etapă fundamentală în formarea ființei umane, înrădăcinată în relații autentice, experiențe semnificative și valori universale.

Educația timpurie 360° este o paradigmă curriculară modernă, promovată de noul *Cadrul de Referință al Educației Timpurii (CRET)*, care propune o abordare holistică, transdisciplinară și profund conectată la realitățile lumii contemporane. Ea recunoaște că în centrul educației se află copilul ca ființă unică, cu drepturi, demnitate și potențial nelimitat, aflat într-un proces continuu de descoperire, relaționare și devenire.

Elemente definitorii ale paradigmei:

- ***Abordare holistică***

Copilul este privit ca o ființă completă – cu nevoi cognitive, emoționale, sociale, fizice, morale și estetice – iar educația răspunde integrat și echilibrat acestor dimensiuni.

- ***Transdisciplinaritate și învățare prin experiențe în aer liber***

Învățarea se desfășoară în contexte autentice, prin activități interdisciplinare și proiecte relevante pentru viața copilului.

- ***Conceptul de copil-cetățean***

Copilul este recunoscut ca participant activ în propria învățare și în viața comunității. Paradigma promovează o educație democratică și participativă, în care copilul este ascultat, implicat și responsabilizat, încă din primii ani de viață. În centrul acestei abordări se află recunoașterea drepturilor copilului, conform Convenției ONU, inclusiv dreptul la opinie, la participare, la protecție și la educație de calitate. Educația timpurie devine astfel un spațiu de exercițiu al cetățeniei, unde copilul este valorizat ca subiect cu demnitate și voce proprie.

- ***Valori fundamentale ale educației timpurii***

„Educația timpurie 360°” se fundamentează pe valori precum respectul, echitatea, solidaritatea, cooperarea, grija față de sine, de ceilalți și de mediu. Aceste valori sunt cultivate nu ca teme abstracte, ci prin relații autentice, modele vii și experiențe trăite.

- ***Principiul conectării cu lumea actuală***

Se recunoaște necesitatea pregătirii copilului pentru o lume complexă și aflată în schimbare. Educatorii creează punți între experiențele copilului și societatea contemporană, cultivând discernământ, reflecție și echilibru între interacțiunea umană și influențele tehnologice.

- ***Promovarea gândirii exploratorii prin activități STEM***

Paradigma susține stimularea curiozității, logicii și creativității prin activități practice adaptate vârstei – jocuri constructive, experimente simple, rezolvarea de probleme – fără a recurge la digitalizare precoce.

- ***Educația pentru dezvoltare durabilă (EDD)***

Copilul este ghidat să dezvolte o relație conștientă și responsabilă cu mediul și comunitatea. Grădinaritul, reciclarea, consumul responsabil și relaționarea empatică devin contexte de formare a unei culturi a durabilității.

- ***Mediul favorabil învățării (enabling environment)***

Spațiul educațional este conceput ca un mediu viu, estetic, flexibil și stimulat, care susține autonomia, inițiativa și învățarea prin joc, explorare și relații de încredere.

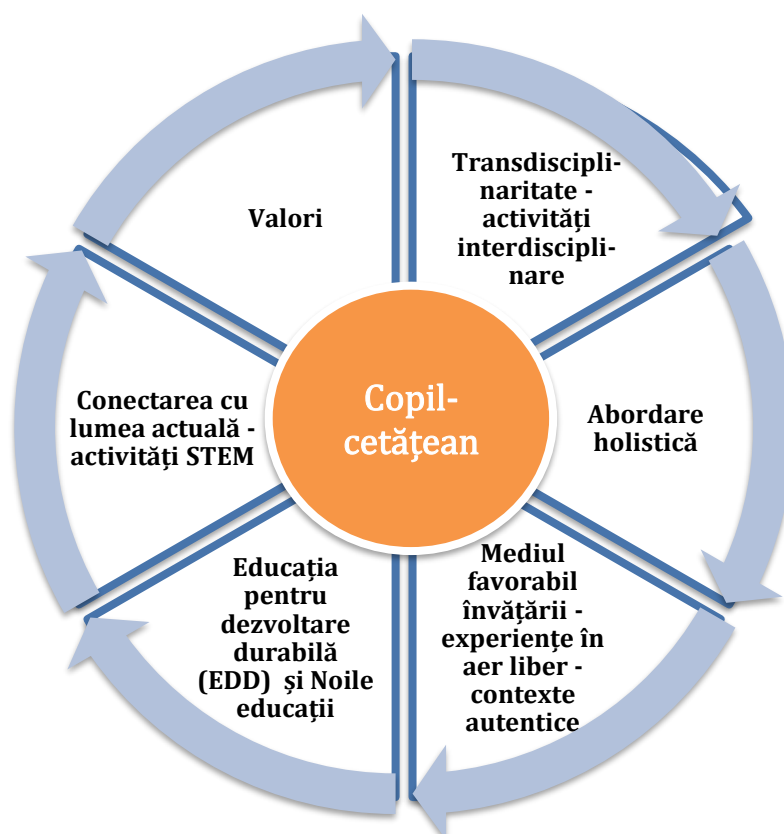
Semnificația denumirii „360°”. Simbolul 360° exprimă ideea de viziune completă și integratoare, care cuprinde: toate dimensiunile dezvoltării copilului, toate mediile educaționale (formale, informale, nonformale), toate tipurile de interacțiune relevante: copil – educator – familie – comunitate – natură – societate – viitor.

Spre deosebire de modelele preluate ad litteram, „Educația timpurie 360°” este o construcție curriculară originală pentru Republica Moldova, care reunește elemente internaționale relevante într-un cadru coerent, contextualizat și aplicabil. Această paradigmă: valorizează copilul ca cetățean activ și demn; promovează educația timpurie transdisciplinară și integrată; pune accent pe relația copil–educator–familie–comunitate; include dimensiuni emergente precum sustenabilitatea, siguranța, echitatea și conectarea etică cu lumea actuală.

„Educația timpurie 360°” oferă un reper clar pentru reformele curriculare, metodologice și instituționale, permițând: alinierea la standardele internaționale ECEC; dezvoltarea de resurse și formări profesionale relevante; reconstrucția unei educații timpurii incluzive, moderne și centrate pe valori umane autentice.

Această paradigmă reprezintă un angajament strategic al Ministerului Educației și Cercetării pentru consolidarea educației timpurii ca fundament al echității, dezvoltării personale și progresului social, într-un spirit al responsabilității colective față de copil și viitor.

Figura nr.1 „Educația timpurie 360°”

Priorități în noua paradigmă – inovații și principii cheie

Prioritățile actualei ediții reflectă o dinamică a paradigmei către o educație timpurie holistă, centrată pe copil și orientată spre dezvoltarea sa integrată. Se pune accentul pe copilul-cetățean activ – acesta este privit ca un actor al propriului parcurs educațional și al vieții comunitare, beneficiind de drepturi și asumând responsabilități încă din primii ani de viață.

Această viziune rezonază cu recomandările internaționale. OECD (2021) subliniază dreptul copilului de a fi „protagonist activ al învățării sale, jucându-și rolul de cetățean în multiplele sale identități”, punând accent pe participarea activă și recunoașterea copilului ca agent al propriei dezvoltări [22, p. 17]. Noua paradigmă educațională presupune un design centrat pe copil, în care mediul și activitățile sunt adaptate intereselor, nevoilor și ritmului unic al fiecărui copil, în concordanță cu principiile educației bazate pe competențe.

Aceasta confirmă, de asemenea, *principiul „mediului favorabil învățării”* (*enabling environment*), promovat în cadrul EYFS (Early Years Foundation Stage) din Anglia, care prevede că „fiecare copil este un învățăcel unic, care se dezvoltă în relații pozitive și într-un mediu propice învățării” [11, p. 6]. Curriculumul englez promovează o abordare holistică, centrată pe copil, care sprijină formarea independenței și dezvoltarea globală.

În spiritul filozofiei Reggio Emilia, învățarea este privită ca un proces activ, „centrat în jurul intereselor copilului, natural, pornit din curiozitate” și desfășurat prin „proiecte emergente, relevante pentru viața reală” [13, p. 89]. Copilul este considerat un co-constructor al cunoașterii, iar educatorul – un partener de învățare, nu un simplu furnizor de informații [20].

O altă prioritate esențială a noii paradigme educaționale este *integrarea stării de bine a copilului* ca dimensiune curriculară de bază. Calitatea educației timpurii este astăzi asociată nu doar cu achizițiile cognitive, ci și cu echilibrul emoțional și fizic al copilului. După cum subliniază UNESCO (2022), o educație timpurie de calitate „pune bazele sănătății bune, nutriției adecvate, succesului în învățare, dezvoltării socio-emoționale și productivității viitoare” [32, p. 9]. În același spirit, OECD (2021) recomandă guvernelor să elaboreze curriculumuri centrate pe copil, care să încurajeze „dezvoltarea prin joacă, bucurie și participare activă”, promovând o abordare holistică ce cuprinde „atât componentele cognitive, cât și pe cele social-emoționale” [22, p. 12].

Principiul conectării cu lumea actuală reprezintă o direcție relevantă în contextul noii ediții a CRET. Deși nu se recomandă expunerea excesivă la ecrane în primii ani de viață, este tot mai evident că evitarea completă a contactului cu realitățile lumii digitale devine nerealistă. În acest sens, educația timpurie are rolul de a cultiva, prin mijloace adecvate vârstei, atitudini echilibrate, reflexive și responsabile față de schimbările tehnologice din societate.

Fără a încuraja utilizarea directă a dispozitivelor, se pot introduce activități ludice care dezvoltă gândirea logică și algoritmică, cum ar fi jocuri de masă cu roboței sau materiale tactile programabile, menite să stimuleze curiozitatea, cooperarea și rezolvarea de probleme. Totodată, pot fi valorificate și alte forme de învățare activă adaptate vârstei, precum: jocuri de programare „offline”, lectura și explorarea unor povești ilustrate (de exemplu, „*Robotul prietenos*”), ateliere de explorare a obiectelor tehnologice din jur, activități artistice cu tematică tehnologică, precum și jocuri de rol axate pe educația pentru siguranță. Astfel de abordări oferă copiilor contexte de învățare care reflectă provocările lumii contemporane, fără a compromite specificul vârstei.

Experiența unor sisteme educaționale precum cel britanic arată că tot mai mulți practicieni susțin includerea în curriculumul preșcolar a unor componente de siguranță în interacțiuni și alfabetizare funcțională de bază, ca răspuns educativ la expunerea inevitabilă la medii tehnologice.

În această perspectivă, conectarea copilului la lumea actuală înseamnă nu promovarea digitalului, ci pregătirea treptată pentru a înțelege și naviga schimbările cu discernământ și protecție.

Principiul învățării transdisciplinare și prin experiențe în aer liber propune o reconceptualizare a curriculumului, în care învățarea nu mai este compartimentată pe discipline, ci se desfășoară integrat, în relație directă cu lumea reală și cu natura. CRET încurajează organizarea de proiecte și activități interdisciplinare, care conectează domenii precum științele, arta, limbajul, dezvoltare personală și socială ce se conectează într-un mod coerent și semnificativ, valorificând explorarea directă a mediului înconjurător, jocul liber în aer liber,

observația, experimentul și activitățile practice, pentru a stimula curiozitatea, gândirea critică și responsabilitatea față de natură încă de la vârste timpurii.

OECD recomandă un „model curricular integrat”, care să susțină o abordare holistică a dezvoltării copilului, vizând nu doar achizițiile cognitive, ci și starea sa de bine și evoluția socio-emoțională. În acest sens, explorarea mediului natural și jocul în aer liber devin instrumente pedagogice valoroase. UNESCO subliniază că excursiile și activitățile desfășurate în natură contribuie la toate ariile de învățare și sprijină înțelegerea timpurie a conceptelor legate de durabilitate și respect pentru mediu. În același spirit, cadrul EYFS din Anglia recomandă utilizarea constantă a spațiilor exterioare ca parte integrantă a dezvoltării fizice, sociale și creative a copilului.

Promovarea gândirii exploratorii prin activități STEM adaptate vârstei. CRET susține introducerea timpurie a unei gândiri științifice, tehnice, logico-matematice și ingineresti prin activități de tip STEM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică), fără a implica medii digitale sau concepte abstracte, ci prin explorare, joc și manipulare concretă. Educația timpurie devine astfel un cadru în care copiii observă fenomene naturale, construiesc, experimentează, pun întrebări și găsesc soluții în mod activ și colaborativ.

Se susține organizarea de programe educaționale cu profil STEM, crearea de grupe STEM în cadrul instituțiilor de educație timpurie și dezvoltarea de grădinițe cu orientare STEM, ca modele inovatoare de integrare a științei, tehnicii, ingineriei și matematicii în activitățile zilnice.

Atelierele de construcție cu piese diverse, experimentele simple cu apă, nisip, lumină sau umbră, jocurile de sortare și clasificare, precum și provocările ingineresti realizate cu materiale reciclabile sunt doar câteva exemple prin care se dezvoltă gândirea critică, creativitatea și perseverența. Această abordare consolidează bazele viitoarelor competențe STEM, respectând ritmurile naturale de învățare ale copilului și caracterul ludic al educației timpurii.

În sfârșit, *educația pentru dezvoltare durabilă (EDD)* este integrată în CRET ca dimensiune transversală, reflectând angajamentul sistemului educațional față de formarea unei atitudini responsabile încă din primii ani de viață. Documentul încurajează dezvoltarea timpurie a conștiinței ecologice și a valorilor legate de protejarea mediului, a resurselor naturale și a unei societăți durabile.

Inițiative globale precum aplicația UNESCO Sustainability from the Start oferă resurse adaptate copiilor de vârstă mică, cu teme precum natura, mediul, societatea și cetățenia activă, promovând învățarea prin explorare și participare.

În practică, curriculumul pentru educație timpurie valorifică activități ecologice concrete, precum grădinaritul, reciclarea, reutilizarea materialelor, consumul responsabil sau îngrijirea plantelor și animalelor, ca experiențe semnificative prin care copiii interiorizează, în mod activ, principiile dezvoltării durabile. Astfel, EDD devine nu doar o componentă teoretică, ci o parte vie a rutinei zilnice și a învățării autentice prin acțiune.

Corelări cu modele internaționale

Abordarea Reggio Emilia (Italia)

Abordarea Reggio Emilia, recunoscută la nivel internațional, plasează copilul în centrul procesului educațional, într-un mod similar cu viziunea promovată de CRET. Copilul este considerat o ființă curioasă, competentă și plină de potențial, capabilă să-și construiască activ propriul parcurs de învățare. Învățarea se desfășoară prin explorare activă a mediului, proiecte emergente și reflecție continuă, susținând dezvoltarea gândirii critice și a creativității.

Practica pedagogică din Reggio Emilia a demonstrat că o învățare bazată pe interesele autentice ale copilului, desfășurată în contexte flexibile și stimulante, contribuie la cultivarea plăcerii de a învăța și a capacității de adaptare la situații noi. Educatorul nu are un rol autoritar, ci acționează ca partener de învățare: observă, documentează și ghidează procesul educațional, permițând curriculumului să se contureze din curiozitatea și inițiativa copilului.

Un alt principiu fundamental este implicarea activă a comunității și a familiei, deoarece educația este concepută ca un act civic, colaborativ și relațional, care depășește granițele instituției și se construiește în dialog cu toți actorii implicați în viața copilului.

Abordarea EYFS (Regatul Unit)

Curriculumul britanic pentru educația timpurie – Early Years Foundation Stage (EYFS) – pune accent pe crearea unor medii favorabile învățării (enabling environments), care sprijină dezvoltarea copilului în mod natural și echilibrat. Printre principiile fundamentale se regăsesc: abordarea centrată pe copil, dezvoltarea holistică și încurajarea independenței în procesul de învățare.

În practică, EYFS promovează joaca ca modalitate principală de învățare, participarea activă și liberă a copilului la activități alese în funcție de interesele proprii, precum și adaptarea mediului educațional la nevoile individuale ale fiecărui copil. O componentă esențială a curriculumului este starea de bine (well-being), integrată explicit în domeniul „dezvoltare personală, socială și emoțională a copilului” – una dintre cele cinci arii majore de dezvoltare ale EYFS.

În ultimii ani, autoritățile britanice au început să extindă cadrul legal al EYFS pentru a include și aspecte legate de alfabetizarea digitală, ca reacție la contextul tehnologic actual. Organizații de profil din domeniul educației timpurii solicită introducerea unor recomandări explicite privind siguranța online pentru copiii mici, susținând astfel o abordare preventivă și echilibrată.

Această direcție reflectă tendința internațională de a introduce, într-o formă adaptată vârstei, competențe digitale esențiale încă din educația timpurie, fără a afecta specificul dezvoltării copilului mic.

Ghidurile UNESCO privind educația timpurie

UNESCO tratează educația timpurie (0–8 ani) ca drept al copilului, parte integrantă a sistemului național de educație și drept de dezvoltare deplină. Abordarea UNESCO este holistică și incluzivă: se insistă ca ECCE (Early Childhood Care and Education) să ofere sprijin nu doar intelectual, ci și social-emoțional, de sănătate și nutriție. De altfel, UNESCO consideră că o educație timpurie de calitate poate contribui semnificativ la realizarea Obiectivului de Dezvoltare Durabilă 4.2 (toate fetițele și băieții cu acces la educație timpurie de calitate până în 2030). Documentele globale recente (Declarația de la Tașkent 2022) recomandă investiții majore și politici publice susținute pentru ECCE (statele membre UNESCO au pledat pentru alocarea a minimum 10% din bugetul educației în preșcolar). UNESCO promovează pedagogii adecvate vârstei, curriculumuri integrate cu servicii sociale (salubritate, sănătate etc.) și implicarea familiei, toate în slujba dreptului fiecărui copil de a „supraviețui și se dezvolta la potențial maxim”.

Politicele OCDE privind calitatea în primii ani

OCDE pune accent pe politici coerente și standarde ridicate ale calității în ECEC (Early Childhood Education and Care) care să promoveze echitate. Raportul „Providing quality for all” subliniază necesitatea unor **cadre curriculare integrate** și demersuri strategice: combinații de măsuri universale (direct aplicate tuturor copiilor) și direcționate (pentru cei defavorizați) pentru a ridica calitatea la nivel sistemic. Cadrul de referință învățământ timpurie al OECD detaliază că un curriculum eficient este *centrat pe copil* și fundamentat pe cercetări despre învățare: el susține joaca, bucuria și implicarea activă a copiilor. Totodată, documentele OECD pun în evidență drepturile copiilor: curriculum-urile ar trebui să „*le recunoască copiilor dreptul de a fi protagoniști activi ai învățării, de a se juca și de a fi recunoscuți pozitiv ca cetățeni în identitățile lor multiple*”, încurajând ascultarea vocilor copiilor și asigurându-le bunăstarea”. Prin urmare, modelele internaționale OECD converg cu CRET pe ideea unui copil implicat, cu autonomie și cu prioritate acordată calității proceselor educaționale. Totuși, OECD accentuează și aspecte structurale: formarea continuă a educatorilor, standarde privind raportul adult-copil, evaluare și monitorizare a implementării curriculumului.

Convergențe și diferențe între CRET și modelele internaționale

Convergențe: Toate cadrele analizate subliniază educația timpurie ca fundament al dezvoltării ulterioare și accentuează dezvoltarea copilului ca întreg (holistic). Fiecare preia principiul *pedagogiei centrate pe copil* și rolul jocului/experimentării ca motor al învățării (Reggio, EYFS, OECD). Toate promovează incluziunea și echitatea: atât UNESCO (dreptul universal la educație timpurie) cât și OCDE (politici de sprijin axate pe copiii defavorizați) insistă pe egalitatea de șanse. Ideea de „**copil cetățean**” („child as active citizen”) are corespondent în conceptele OECD și UNESCO care recunosc copilul drept actor social cu drepturi (de pildă, OECD vorbește de cetățenie multiplă a copilului). De asemenea, atât CRET cât și standardele internaționale au în vedere o legătură strânsă între educație și alte domenii (sănătate, nutriție, sprijin familial).

Diferențe și nuanțe în raport cu modelele internaționale

Principiul conectării cu lumea actuală, formulat în cadrul CRET, reflectă o abordare contemporană a educației timpurii, care recunoaște influențele societății digitale fără a promova expunerea directă la tehnologie. Spre deosebire de modelele educaționale clasice, care nu includeau anterior dimensiunea digitală ca domeniu de competențe, CRET introduce conceptul de „conectare echilibrată și etică cu lumea digitală”, răspunzând provocărilor actuale într-o manieră adaptată vârstei copilului. De altfel, doar în ultimii ani EYFS (Marea Britanie) a început să includă recomandări explicite privind siguranța online pentru copiii mici, iar alte modele internaționale încă evită referințele directe la tehnologie în educația timpurie.

Totodată, CRET accentuează învățarea transdisciplinară și experiențele în natură ca părți integrante ale curriculumului, promovând proiecte legate de sustenabilitate, responsabilitate ecologică și incluziune comunitară – dimensiuni tratate mult mai puțin concret în versiunile standard ale Reggio Emilia sau EYFS. În timp ce aceste modele oferă cadre pedagogice valoroase, cum ar fi principiul mediului ca „al treilea profesor” sau practica documentării vizibile (în Reggio), CRET preia aceste idei mai degrabă implicit, concentrându-se pe orientarea curriculară și aplicabilitatea în practică.

În plus, spre deosebire de recomandările structurale și de politică publică formulate de organizații internaționale precum OECD sau UNESCO, CRET oferă un cadru curricular clar, axat pe conținuturi, principii pedagogice și sugestii aplicabile la nivelul instituției de educație timpurie.

Cu toate diferențele de formă și accent, toate aceste modele converg într-o viziune comună: educația timpurie trebuie să fie centrată pe copil, să-i valorifice interesele și potențialul unic, să fie incluzivă, contextualizată și orientată spre dezvoltarea competențelor de viață, nu doar spre transmiterea unor conținuturi academice precoce.

Implicații pentru formarea cadrelor didactice, curriculum și evaluarea învățării

Transformarea principiilor educației timpurii, așa cum sunt propuse în CRET, presupune o schimbare profundă în formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Educatorii nu mai pot fi pregătiți exclusiv în domeniile tradiționale, ci trebuie să dobândească competențe pedagogice centrate pe copil, să stăpânească tehnici de facilitare a învățării prin joacă, explorare și proiecte interdisciplinare, precum și să fie inițiați în domenii emergente, precum educația ecologică și abordările echilibrate privind contextul digital.

OECD atrage atenția că politicile publice trebuie să activeze „pârghiile” esențiale pentru creșterea calității educației timpurii, în special prin formarea inițială solidă și programe continue de dezvoltare profesională adresate personalului ECEC. În această direcție, mentorii pedagogici și formatorii ar trebui să susțină tranziția de la rolul de educator-transmițător la cel de educator-partener, așa cum este conceput în abordarea Reggio Emilia, promovând în același timp metode

de evaluare formativă și personalizată.

În ceea ce privește curriculumul, integrarea transversală susținută de CRET necesită revizuirea și diversificarea materialelor educaționale. Ghidurile metodologice și resursele auxiliare trebuie să reflecte interdisciplinaritatea, să includă conținuturi despre durabilitate, cetățenie activă și gândire critică, dar și teme legate de siguranță, mediu și conectarea echilibrată cu lumea digitală. UNESCO, prin inițiativele sale pentru educația pentru dezvoltare durabilă (EDD), subliniază importanța acestor componente în construirea unei culturi a responsabilității și echilibrului încă din primii ani de viață. În plus, conform recomandărilor OECD, cadrele curriculare trebuie să fie explicite, coerente și aplicabile tuturor tipurilor de servicii de educație timpurie, asigurând continuitate și echitate.

Evaluarea învățării timpurii trebuie, de asemenea, regândită. CRET încurajează utilizarea instrumentelor calitative, precum portofoliile, jurnalele de observație, documentarea narativă și fișele descriptive, care permit urmărirea progresului copilului în dimensiuni precum dezvoltarea social-emoțională, creativitatea, autonomia, responsabilitatea față de mediu și înțelegerea lumii înconjurătoare, înlocuind testele standardizate. În plan internațional, UNESCO definește calitatea și succesul în educația timpurie prin indicatori care reflectă dezvoltarea holistică, incluziunea și bunăstarea copilului, nu doar acumularea de cunoștințe cognitive.

Prin urmare, formarea cadrelor didactice trebuie să includă criterii și metodologii de evaluare care valorizează competențele de viață, progresul individual și starea de bine a copilului, aliniindu-se la principiile și viziunea propuse de CRET.

Recomandări pentru politici și practică pedagogică

Pentru implementarea coerentă și sustenabilă a paradigmei „Educația timpurie 360°”, propusă în cadrul CRET, se recomandă următoarele direcții strategice:

1. Întărirea politicilor educaționale integrate

Politicile naționale trebuie să reflecte explicit **principiile noii paradigme**, integrând:

- abordarea holistică a copilului;
- transdisciplinaritatea și învățarea prin experiență;
- valorizarea copilului-cetățean și a drepturilor copilului;
- echitatea, incluziunea socială și valorizarea diversității;
- educația pentru dezvoltare durabilă (EDD);
- conectarea echilibrată cu lumea actuală (inclusiv digitalizarea etică);
- importanța valorilor fundamentale (respect, solidaritate, cooperare);
- rolul mediului educațional ca „al treilea educator”.

Se recomandă:

- crearea de **mecanisme de monitorizare și asigurare a calității**, prin standarde adaptate paradigmei 360°, mentorat pedagogic, evaluări formative;
- **extinderea aplicabilității CRET** la toate tipurile de servicii ECEC, inclusiv în mediul rural și în centrele alternative.

2. Formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice

Educatorii trebuie sprijiniți să își asume **rolul de parteneri și facilitatori ai învățării**, prin:

- formare în pedagogii centrate pe copil și pe drepturile acestuia;
- metode de lucru bazate pe joc, proiecte și explorare activă (inclusiv STEM);
- educație pentru valori, dezvoltare durabilă și relaționare empatică;
- înțelegerea și aplicarea principiilor de transdisciplinaritate și conectare contextuală;
- abordări de tip Reggio Emilia (documentare, reflecție, comunități de practică).

Este recomandată dezvoltarea de **programe de masterat în educația timpurie** și extinderea

programelor de **mentorat și sprijin reflexiv** în instituțiile preșcolare.

3. Curriculum flexibil și resurse adaptate paradigmei 360°

Se recomandă:

- elaborarea de **ghiduri metodologice centrate pe proiecte interdisciplinare**, jocuri în natură și învățare contextuală;
- dezvoltarea de **resurse educaționale deschise (OER)** care susțin explorarea și creativitatea;
- integrarea activă a **familiilor și comunităților locale** în proiecte educaționale;
- susținerea fiecărei grădinițe cu **personal specializat** (psihologi, asistenți educaționali, mediatori culturali).
- Curriculumul trebuie să reflecte clar toate dimensiunile paradigmei și să încurajeze învățarea în contexte reale, care dezvoltă competențele de viață ale copilului.

4. Evaluare formativă centrată pe copil și progresul său global

Evaluarea trebuie să pună accent pe:

- **progresul individual al copilului**, nu pe comparație sau standardizare rigidă;
- **instrumente calitative**: portofolii, jurnale de observație, documentare narativă;
- dimensiuni multiple ale dezvoltării: cognitivă, socio-emoțională, morală, ecologică, civică și digitală;
- corelarea criteriilor de evaluare cu **indicatori internaționali** (UNESCO, UNICEF) privind bunăstarea copilului și competențele esențiale.

Se recomandă elaborarea unei **baze naționale de instrumente formative**, adaptate fiecărui context educațional.

Implementarea paradigmei „**Educația timpurie 360°**” presupune un efort concertat de:

- aliniere a politicilor, curriculumului și formării profesionale;
- reformulare a standardelor de calitate și a modului de evaluare;
- investiție sistemică în resurse, formare și echitate.

Psihologia copilului în era digitală și înțelegerea învățării prin neuroștiințe

Copilul se dezvoltă astăzi într-un context marcat de transformări rapide și profunde, determinate de evoluțiile tehnologice și de prezența tot mai frecventă a mediului digital în viața cotidiană. Încă din primii ani de viață, copilul este expus unui spectru variat de stimuli vizuali, auditivi și digitali, care influențează procesele de percepție, comunicare și învățare. Aceste caracteristici ale mediului actual generează atât oportunități semnificative, cât și provocări majore în ceea ce privește dezvoltarea armonioasă a copilului.

În acest context, se impune reconfigurarea abordărilor educației timpurii prin valorificarea achizițiilor din domeniul psihologiei dezvoltării și al neuroștiințelor. În perioada 0–7 ani, învățarea nu se realizează în mod pasiv, prin simpla transmitere a informației, ci este rezultatul unor procese dinamice care implică relații securizante, experiențe multisenzoriale, participare activă și angajare afectivă.

Din perspectiva neuroștiințelor, intervalul de vârstă 0–7 ani corespunde unei perioade de plasticitate cerebrală maximă, în care arhitectura creierului se construiește prin formarea și reorganizarea continuă a conexiunilor neuronale, ca răspuns la experiențele de viață. Activitățile cu rol esențial în acest proces sunt mișcarea, explorarea, interacțiunea socială și jocul – toate acestea constituind fundamente ale învățării timpurii eficiente.

Procesele biologice evidențiate de cercetările neuroștiințifice actuale confirmă valabilitatea ipotezelor formulate de teoriile clasice ale dezvoltării umane (J. Piaget, L. Vygotsky, J. Bowlby, E. Erikson ș.a.). Recontextualizarea acestor teorii în lumina descoperirilor contemporane oferă

un cadru conceptual coerent pentru proiectarea unei educații timpurii centrate pe nevoile reale ale copilului și adaptate provocărilor specifice societății digitale.

Fundamente teoretice clasice ale educației timpurii

- *Teoria dezvoltării cognitive – Jean Piaget*
- ◆ Copilul construiește cunoașterea prin interacțiunea activă cu mediul. Dezvoltarea cognitivă parcurge etape (senzorio-motor, preoperațional, operații concrete). Învățarea se bazează pe echilibrarea asimilării și acomodării. Implicații educaționale: jocuri simbolice, explorare activă, materiale senzoriale, evitarea solicitării abstracte.
- *Teoria socioculturală – Lev Vygotsky*
- ◆ Învățarea are loc în cadrul interacțiunilor sociale, în zona proximei dezvoltări (ZPD). Sprijinul adultului sau colegului mai capabil (scaffolding) permite progresul. Implicații educaționale: activități colaborative, întrebări ghidate, dialog educativ, observarea ZPD.
- *Teoria dezvoltării psihosociale – Erik Erikson*
- ◆ Copilul parcurge stadii de dezvoltare a Eului (încredere, autonomie, inițiativă, hărnicie). Rezolvarea pozitivă a conflictelor sprijină dezvoltarea personalității. Implicații educaționale: sprijin emoțional, validare, încurajarea exprimării și finalizării sarcinilor.
- *Teoria atașamentului – John Bowlby*
- ◆ Atașamentul securizant între copil și adult este esențial pentru autoreglare și explorare. Se dezvoltă prin stabilitate, receptivitate și relații afective. Implicații educaționale: climat stabil, continuitate relațională, prezență empatică, relații calde cu educatorii.
- *Teoriile comportamentale și ale învățării sociale – Watson, Pavlov, Skinner, Bandura*
- ◆ Învățarea se realizează prin condiționare și observare. Bandura introduce rolul modelelor și al motivației intrinseci. Implicații educaționale: întărire pozitivă, reguli clare, rutine, modelarea comportamentului prin exemplu.
- *Teoria jocului – Elkonin, Piaget, Vygotsky*
- ◆ Jocul este activitatea dominantă în copilăria timpurie, cu funcții cognitive, sociale și emoționale. Implicații educaționale: integrarea învățării în joc, promovarea jocului simbolic și cu reguli, observarea dezvoltării prin joc.
- *Teoria inteligențelor multiple – Howard Gardner*
- ◆ Inteligența este plurală și diferit manifestată: lingvistică, logico-matematică, interpersonală etc. Implicații educaționale: învățare personalizată, activități variate, valorizarea potențialului fiecărui copil.
- *Teoria învățării umaniste – Abraham Maslow, Carl Rogers*
- ◆ Învățarea autentică are loc într-un climat securizant, empatic și centrat pe copil. Implicații educaționale: validarea emoțiilor, exprimare liberă, cooperare, dezvoltarea stimei de sine.
- *Teoria învățării experiențiale – John Dewey*
- ◆ Copilul învață prin experiență directă, semnificativă și participare activă. Implicații educaționale: activități practice, proiecte, reflecție, implicare în viața de grup.

Repere psihologice și pedagogice contemporane

În ultimii ani, neuroștiințele au oferit perspective esențiale asupra modului în care creierul copilului se dezvoltă și învață. Integrarea acestor cunoștințe în educația timpurie contribuie la crearea unui mediu educațional care susține dezvoltarea sănătoasă și echilibrată a copilului. Noțiuni-cheie: Neuroplasticitate. Capacitatea creierului de a se reorganiza prin formarea de noi conexiuni sinaptice ca răspuns la experiențe și învățare. Acest proces este cel mai activ în

primii ani de viață, ceea ce face ca intervențiile timpurii să fie determinante pentru dezvoltarea cognitivă și emoțională.

Ferestre sensibile. Perioade de dezvoltare în care creierul este deosebit de receptiv la anumite tipuri de stimulare (ex: limbaj, atașament, mișcare). Stimularea adecvată în aceste perioade poate avea efecte de durată asupra structurii și funcției creierului.

Arhitectura creierului. Se formează progresiv, de la zonele inferioare (reglarea fiziologică) către cele superioare (raționament, empatie). Bazele sănătoase ale arhitecturii cerebrale depind de un mediu stabil, predictibil și de relații afective sigure.

Referințe la cercetători contemporani

Dr. Jack Shonkoff (Harvard Center on the Developing Child) subliniază impactul stresului toxic asupra dezvoltării cerebrale și importanța intervențiilor preventive [33].

Dr. Bruce Perry evidențiază modelul dezvoltării cerebrale secvențiale (bottom-up) și rolul relațiilor sigure în reglarea emoțională.

Dr. Dan Siegel promovează conceptul de „parentaj bazat pe neuroștiințe”, axat pe conectare empatică, reflecție și co-reglare [31].

- *Teoria autoreglării – Ross A. Thompson; Shonkoff & Phillips (2000)*

- ◆ Autoreglarea este capacitatea copilului de a-și regla emoțiile, comportamentul și atenția în funcție de context, ca rezultat al interacțiunii dintre dezvoltarea neurobiologică și influențele relaționale. Implicații educaționale: Crearea unui mediu educațional predictibil și suportiv, sprijinul adultului prin modelare, rutine zilnice clare, încurajarea exprimării emoțiilor, utilizarea tehnicilor de calmare. Activitățile precum *Întâlnirea de dimineață* sau tranzițiile între momente ale zilei devin contexte esențiale pentru exersarea autoreglării și dezvoltarea rezilienței.

- *Teoria învățării socio-emoționale (SEL) – Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL)*

- ◆ Învățarea socio-emoțională dezvoltă cinci competențe-cheie: conștiința de sine, autogestionarea, conștiința socială, abilitățile de relaționare și luarea deciziilor responsabile. Acestea sprijină adaptarea copilului în plan emoțional, social și etic. Implicații educaționale: Educatorul creează un climat pozitiv, relații bazate pe încredere și rutine care sprijină exprimarea emoțiilor. Activități precum jocurile de rol, povestirile și conversațiile ghidate dezvoltă empatia, cooperarea și capacitatea de a lua decizii responsabile. SEL susține autonomia copilului, autoreglarea și incluziunea socială.

- *Teoria neuroplasticității – Eric Kandel, Norman Doidge*

- ◆ Neuroplasticitatea este capacitatea creierului de a se modifica în funcție de experiențele trăite. În copilăria timpurie, această capacitate este deosebit de intensă, iar stimulările adecvate modelează durabil structura și funcționarea creierului. Implicații educaționale: Educatorul susține dezvoltarea cerebrală oferind experiențe multisenzoriale, interacțiuni pozitive și un mediu sigur și previzibil. Jocul, conversațiile, activitățile creative și relațiile calde contribuie la formarea conexiunilor neuronale esențiale. Prin alegerile pedagogice, educatorul influențează direct arhitectura creierului copilului.

Integrarea poziționărilor psihologice în Curriculumul pentru educația timpurie

Curriculumul pentru educația timpurie este fundamentat pe teorii psihologice validate și date științifice recente, care susțin o abordare holistică a dezvoltării copilului și centrarea demersului educațional pe nevoile individuale ale fiecărui copil.

Fundamente teoretice

- Etapele generale ale dezvoltării copilului între 0 și 7 ani (Piaget, Erikson)
- Zona proximei dezvoltări (Vygotsky)
- Teoria atașamentului (Bowlby)
- Inteligențele multiple (Gardner), învățarea experiențială (Dewey)
- Abordările umaniste (Maslow, Rogers)
- Date din neuroștiințe (plasticitate cerebrală, ferestre sensibile, impactul stresului toxic)

Elemente de abordare practică pentru educatori:

- Planifică activități care să atingă simultan dezvoltarea emoțională, cognitivă, socială și motrică (ex: jocuri de rol, povestiri, proiecte tematice, etc.).
- Folosește observația zilnică pentru identificarea nivelului de dezvoltare și adaptarea intervenției educaționale.
- Aplică tehnici de sprijin socio-emoțional: rutine clare, ritualuri de tranziție, exerciții de respirație sau mindfulness.
- Creează contexte de învățare prin cooperare și dialog pentru a activa zona proximei dezvoltări.
- Susține dezvoltarea limbajului prin conversații autentice, citit cu voce tare, poezii și jocuri de cuvinte.
- Organizează centrele de activitate sau/și centre tematice care stimulează și dezvoltă inteligențele multiple (muzical-ritmică, logico-matematică, corporal-kinestezică, naturalistă, vizual-spațială, existențială,).
- Elaborează proiectarea didactică plecând de la stadiile de dezvoltare ale copiilor și din zona proximei dezvoltări.
- Asigură o evaluare formativă bazată pe progres individual și observare continuă.
- Implementează ateliere de învățare integrată (ex. știință, limbaj, mișcare în aceeași activitate).
- Introduce exerciții de autoreglare și sprijin emoțional în rutina zilnică.
- Promovează colaborarea cu părinții în identificarea ritmului și nevoilor copilului.

Elemente de comunicare și parteneriat cu părinții

- Organizează sesiuni de informare despre dezvoltarea copilului și importanța educației timpurii.
- Creează contexte pentru schimb de observații între educatori și părinți.
- Promovează o comunicare deschisă, pozitivă și bazată pe încredere.
- Încurajează implicarea părinților în activități educative și în viața instituției.

Sugestii pentru părinți

- Implicare activă în jocul copilului și transformarea situațiilor cotidiene în contexte de învățare (gătit, mers la cumpărături etc.).
- Oferire de răspunsuri calde și coerente la întrebările copilului și încurajarea curiozității.
- Crearea unei rutine predictibile acasă, care să ofere siguranță și sprijin emoțional.
- Evitarea suprastimulării și oferirea unui spațiu sigur pentru joc liber și explorare.
- Observarea comportamentelor copilului și discutarea lor deschisă cu educatoarea pentru o intervenție comună.

III. Structura curriculară a educației timpurii

Sistemul de competențe

Competența copilului vizează un sistem integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori achiziționate, formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte și situații (Figura 2) [4, p.46].

Conceptul de competență va fi aplicat în Curriculumul pentru educație timpurie, acesta conturând calea cea mai sigură de dezvoltare, dat fiind că anume competențele pot integra domeniile de dezvoltare ale copilului – fizic/psihomotor, socioemoțional, cognitiv, lingvistic.

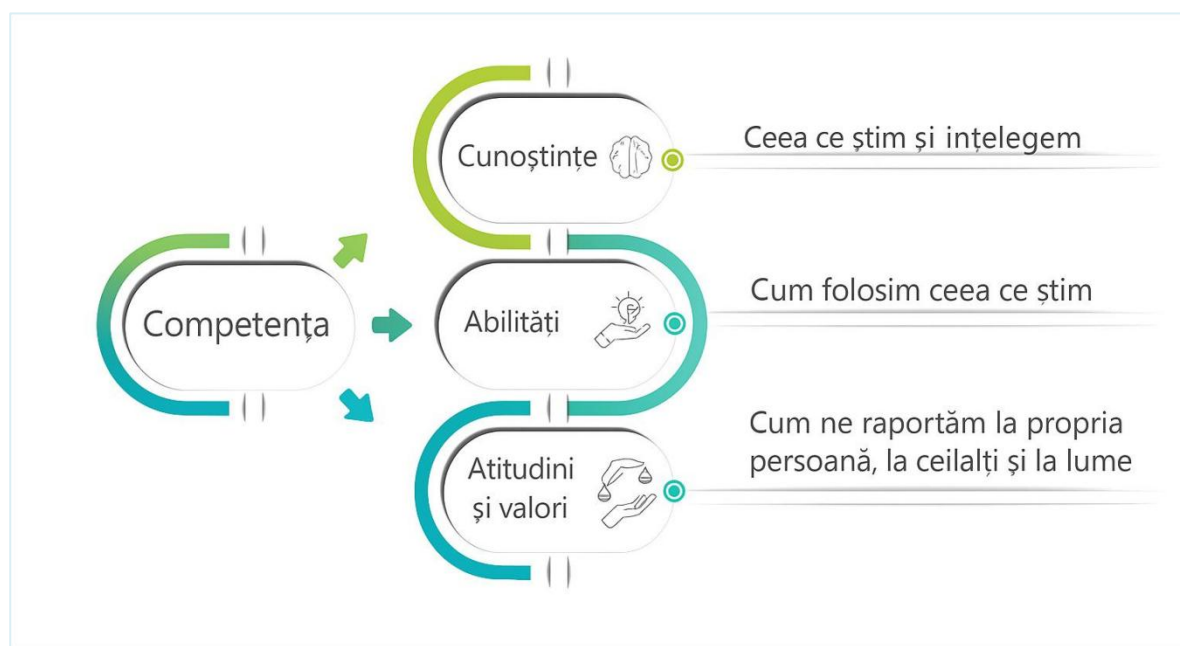

Figura 2. Conceptul de competență

Categoriile de competență în Curriculumul pentru Educație Timpurie:

- ◆ Competențe-cheie
- ◆ Competențe generale
- ◆ Competențe specifice
- ◆ Unități de competență

Competențele-cheie/transversale au cel mai înalt grad de generalitate, se definesc pe întreaga durată a educației timpurii și a școlarității și se formează prin toate domeniile de activitate, [8, art. 11]:

1. competențe de comunicare în limba română și de citire, scriere și înțelegere a mesajului;
2. competențe de comunicare în limba maternă și în multilingvism;
3. competențe în matematică, științe, tehnologie și inginerie;
4. competențe digitale, inclusiv de siguranță pe internet și securitate cibernetică;
5. competențe personale, sociale și de a învăța să înveți;
6. competențe civice, juridice și de protejare a mediului;
7. competențe antreprenoriale;
8. competențe de sensibilizare și expresie culturală.

Competențele generale au un grad înalt de generalitate și complexitate, se definesc și se formează pe întreaga perioadă a educației timpurii (antepreșcolară 1,5-2 ani și preșcolară 2-7 ani). Competențele generale aferente educației timpurii corelează cu competențele cheie și contribuie la formarea acestora :

- Manifestă autonomie personală și respect față de sine, ceilalți și mediu, exprimând opinii, luând decizii potrivite vârstei, respectând reguli de conviețuire și asumând responsabilități simple în contexte educaționale și sociale.
- Demonstrează disponibilitate pentru învățare continuă, prin curiozitate, inițiativă, creativitate, gândire critică și perseverență în explorare, rezolvarea de probleme și participarea activă la activități formale și informale.
- Manifestă comportamente bazate pe valori și atitudine civică, orientându-se în sistemul de valori fundamentale (precum binele, adevărul, dreptatea, respectul, grija față de semenii și natură) în calitate de mic cetățean al comunității.
- Manifestă (Aplică în mod adecvat) comportamente, atitudini și achiziții necesare integrării cu succes în școala primară, prin autoreglare emoțională, relaționare cooperantă, exprimare clară, gândire logică, motricitate dezvoltată și utilizarea unor instrumente digitale de bază.

Competențele specifice formate pe domenii de activitate per dimensiune curriculară, de regulă, sunt comune pentru etapele educației timpurii (antepreșcolară și preșcolară), în cadrul cărora se abordează integrat activitățile. Ele derivă din competențele generale. Competențele specifice reprezintă sisteme integrate de cunoștințe, abilități, valori și atitudini, pe care fiecare dimensiune curriculară le creează și le dezvoltă pe întreaga perioadă a educației timpurii.

Unitățile de competență (preachiziții) sunt părți constitutive ale competențelor, facilitând formarea competențelor specifice și reprezentând etape premergătoare în achiziționarea acestora. În comparație cu toate competențele specifice, sunt sisteme particulare (analitice), integrând cunoștințe, abilități și atitudini/ valori. Prin gradul lor de concretețe, sunt sugestive la selectarea conținuturilor învățării pentru diferite domenii de activitate (dimensiuni ale domeniilor de activitate). Unitățile de competență sunt structurate pe parcursul celor 3 perioade: 1,5-3 ani; 3-5 ani; 5-7 ani.

Profilul de dezvoltare al copilului la finele vârstei preșcolare

Profilul de dezvoltare al copilului la finele vârstei preșcolare, către 7 ani, este o componentă esențială a Curriculumului pentru educația timpurie și reprezintă un reper orientativ pentru proiectarea, desfășurarea și evaluarea procesului educațional.

Acest profil exprimă așteptările generale privind dezvoltarea globală a copilului la finalul acestei etape, în raport cu particularitățile de vârstă și cu domeniile de dezvoltare.

Profilul copilului la sfârșitul vârstei preșcolare, către 7 ani, este:

- fundamentat pe **competențele generale** și **standardele de dezvoltare și învățare ale copilului de la naștere până la 7 ani**;
- structurat în jurul unui **set de trăsături și atribute-cheie** (curiozitate, autonomie, empatie, inițiativă, gândire logică, exprimare clară etc.);
- construit pe **principii de învățare activă, centrată pe copil**, joc, explorare și respect pentru ritmul individual de dezvoltare;
- un **cadru de referință comun** pentru educatori, părinți și alți profesioniști, menit să sprijine copilul în dezvoltarea sa unică și armonioasă.

Profilul descrie un copil:

- **curios, activ, cooperant**, cu dorință de a explora și de a învăța din experiențe;
- **capabil să comunice eficient** cu adulții și cu ceilalți copii;
- **autonom în îngrijire personală** și în luarea unor decizii simple;
- **încercător în sine**, empatic, responsabil și dornic să contribuie la activitățile de grup;
- **pregătit pentru tranziția spre școală**, printr-un ansamblu de deprinderi și atitudini pozitive față de sine, de ceilalți și față de învățare.

Competențele-cheie cu caracter transversal, chiar și la vârsta timpurie, se manifestă în contexte variate de învățare, joc și viață cotidiană și apar într-o formă incipientă, dar esențială, în toate domeniile de dezvoltare ale copilului. Acestea se interconectează și se întrepătrund, astfel încât dezvoltarea unei competențe (de exemplu, comunicarea) sprijină și alimentează dezvoltarea altora (precum cooperarea sau autonomia).

Abilități precum gândirea critică, rezolvarea de probleme, negocierea, creativitatea, capacitatea de analiză și deschiderea către diversitate culturală se conturează treptat încă din perioada timpurie, în forme adaptate vârstei. Acestea sunt stimulate prin activități de explorare, joc simbolic, interacțiuni sociale și proiecte educaționale centrate pe copil.

Profilul de dezvoltare al copilului la finele educației timpurii funcționează ca un nucleu care fundamentează, influențează și orientează Curriculumul pentru educația timpurie, în raport cu documentele reglatoare, cu planul-cadru și cu standardele de învățare și dezvoltare, astfel:

- ◆ **Planul-cadru și Curriculumul pentru educația timpurie** sunt construite în corelație cu profilul de dezvoltare al copilului, pentru a asigura coerența și finalitatea educației timpurii în sprijinul tranziției către școală;
- ◆ **Curriculumul implementat** generează experiențe autentice de învățare prin activități integrate, jocuri, rutine și proiecte care contribuie la formarea treptată a competențelor esențiale pentru dezvoltarea personală și școlară ulterioară;
- ◆ **Evaluarea dezvoltării copilului** se realizează în mod holistic, cu accent pe progres, individualizare și sprijin, având ca repere domeniile de dezvoltare și competențele așteptate la sfârșitul preșcolarității;
- ◆ **Evaluarea** nu vizează doar achizițiile cognitive, ci și aspectele afectiv-relaționale, comportamentale și valorice, reflectând întreaga evoluție a copilului;
- ◆ **Instituția** promovează și susține atingerea profilului copilului la finele vârstei preșcolare printr-o cultură organizațională favorabilă copilului, un management pedagogic incluziv și prin sprijinul acordat educatorilor în dezvoltarea profesională continuă.

Lista de atitudini și valori / atribute generice este corelată cu sistemul de competențe-cheie de învățare pe tot parcursul vieții și reflectă specificul educației timpurii – accentul pe dezvoltarea globală, prin joc, relaționare și experiențe directe.

Figura 3. Profilul de dezvoltare al copilului la finele educației timpurii

Profilul de dezvoltare al copilului la finele vârstei preșcolare este un reper orientativ destinat în primul rând autorilor de curriculum pentru educația timpurie, oferind fundamentul pentru proiectarea unui curriculum coerent și adecvat particularităților de vârstă ale copiilor de 0–6/7 ani. Acesta reflectă conexiunea directă cu documentele care reglementează activitatea educațională: *Planul-cadru pentru educația timpurie, Curriculumul pentru educația timpurie, Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani și Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copiilor în baza SÎDC (1,5-7 ani)*.

Profilul se adresează, totodată, unei game largi de actori implicați în educația timpurie – cadre didactice, părinți, specialiști și comunitatea locală – și are următoarele funcții:

Cadrele didactice utilizează profilul pentru:

- ✓ **planificarea unor activități de învățare centrate pe copil**, care să susțină dezvoltarea holistică a competențelor timpurii (sociale, cognitive, de comunicare, motrice etc.);
- ✓ **crearea, adaptarea și/ sau utilizarea resurselor educaționale într-un mod adecvat, astfel încât acestea să sprijine dezvoltarea competențelor timpurii ale copiilor și aplicarea lor în contexte autentice de viață și de învățare.**
- ✓ **facilitarea experiențelor educaționale autentice**, în care copilul este stimulat să exploreze, să-și exprime ideile și emoțiile, să interacționeze cu ceilalți și să devină treptat autonom;

Părinții/îngrijitorii folosesc profilul de dezvoltare al copilului pentru:

- ✓ inițierea unor **dialoguri constructive și echilibrate cu educatorii**, centrate pe evoluția copilului, pe nevoile și punctele sale forte, în vederea susținerii unei dezvoltări armonioase;
- ✓ **identificarea nevoilor individuale** ale copilului și orientarea eforturilor familiale pentru valorizarea potențialului său în joc, explorare, comunicare și autonomie;
- ✓ **susținerea inițiativelor copilului** în activități cotidiene, în contexte nonformale (acasă, în parc, în vizite) și informale, oferindu-i sprijin afectiv și oportunități de învățare în viața de zi cu zi.

Comunitatea utilizează profilul copilului pentru:

- ✓ inițierea și sprijinirea unor **proiecte educaționale și sociale** care încurajează participarea activă a copiilor și interacțiunea acestora cu mediul comunitar (biblioteci, muzee, spații verzi, centre culturale etc.);
- ✓ **implicarea instituțiilor, familiilor și altor actori locali** în evenimente educaționale, culturale și civice care contribuie la dezvoltarea socială timpurie a copilului;
- ✓ transformarea comunității într-un **spațiu educațional extins**, care oferă experiențe diverse de viață și sprijină copilul în a învăța prin participare, relaționare și implicare activă în contexte reale.

Finalitățile educației timpurii

Finalitățile educației timpurii reflectă competențele generale, obiectivele și rezultatele așteptate de sistemul educațional în formarea copilului ca ființă umană integră, empatică, activă și pregătită să învețe pe tot parcursul vieții. Aceste finalități, specifice nivelului 0 (ISCED), se înscriu în arhitectura generală a Curriculumului Național, reprezentând un reper esențial pentru proiectarea și evaluarea activităților educaționale destinate copiilor de la naștere până la 7 ani.

Educația timpurie vizează dezvoltarea holistică a copilului — fizică, socio-emoțională, cognitivă și lingvistică — într-un mediu care valorizează jocul, îngrijirea, interacțiunea afectivă și explorarea. Pornind de la o viziune centrată pe copil, curriculumul promovează o educație incluzivă, interactivă și valorică, care răspunde nevoilor reale ale copilului și potențialului său nativ.

În această etapă, finalitățile educaționale sunt formulate ca rezultate ale învățării, în termeni de competențe-cheie în formare, aflate la **nivelul elementar al dezvoltării**, și reflectă așteptările sociale cu privire la:

- **Ce cunoaște copilul?** – acumularea unor cunoștințe intuitive și experiențiale despre lume, despre sine și ceilalți;
- **Ce știe să facă?** – manifestarea abilităților de bază în explorare, comunicare, relaționare, motricitate și autonomie personală;
- **Cum se relaționează?** – participarea empatică și cooperantă în interacțiunile sociale, exprimarea emoțiilor și formarea unor conduite etice incipiente.

Finalitățile educației reprezintă un sistem coerent de **scopuri, obiective și rezultate așteptate**, pe care și le asumă sistemul educațional în raport cu **formarea personalității copilului**. Acestea ghidează procesul de proiectare, implementare și evaluare a curriculumului pentru educația timpurie, asigurând coerență între așteptările societale și nevoile reale ale copilului aflat în primii ani de viață.

În definirea finalităților educației timpurii, se ține cont de **două dimensiuni complementare**:

- **finalitățile macrostructurale** – care reflectă viziunea generală a sistemului educațional asupra copilului ca viitor cetățean empatic, echilibrat, responsabil și activ într-o lume în continuă schimbare;
- **finalitățile microstructurale** – care descriu rezultatele așteptate în termeni de competențe în formare, specifice fiecărei etape de vârstă (antepreșcolară și preșcolară), integrate în activitățile zilnice.

Finalitățile macrostructurale ale educației timpurii

a) **Idealul educațional** al Republicii Moldova urmărește formarea unei personalități autonome, deschise către diversitate, care dispune de competențele necesare participării active în societate și care se dezvoltă într-un climat bazat pe valori naționale și universale.

b) **Finalitățile educaționale generale** ale educației timpurii sunt centrate pe:

- formarea unui caracter armonios și integru;
- dezvoltarea unor competențe incipiente (cunoștințe, deprinderi, atitudini) necesare pentru adaptarea la mediul social, natural, cultural și digital;
- stimularea capacităților de învățare, curiozității, empatiei și interacțiunii constructive cu ceilalți.

c) **Profilul de formare al copilului** la finalul educației timpurii descrie rezultatele așteptate în termeni de **competențe-cheie în formare**, corespunzătoare **nivelului elementar de dezvoltare**. Acestea includ manifestări ale autonomiei personale, ale interacțiunii sociale și ale capacității de explorare a lumii prin joc, comunicare, mișcare și exprimare emoțională.

d) **Finalitățile educaționale pe niveluri de vârstă** (0–3 ani, 3–5 ani, 5–7 ani) constituie un reper esențial în proiectarea activităților integrate, adaptate particularităților de vârstă și ritmurilor proprii de dezvoltare ale fiecărui copil.

În structurarea acestor finalități, autorii de curriculum iau în considerare:

- **nivelul de învățământ:** nivelul 0 – educația timpurie;
- **nivelul de dezvoltare a competențelor-cheie:** nivel elementar;
- **ciclul curricular specific: achiziții fundamentale;**
- **etapa de vârstă:** antepreșcolară sau preșcolară, cu particularitățile psihoindividuale ale copilului.

Astfel, finalitățile educației timpurii pot fi grupate în următoarele dimensiuni:

◆ **Dezvoltarea identității personale și a autonomiei**

- ✧ Copilul își construiește o imagine de sine pozitivă, devine conștient de nevoile și emoțiile proprii, manifestă inițiativă și încredere în sine, învață să-și exprime opiniile și să ia decizii simple în contexte de viață reale.

◆ **Dezvoltarea relațiilor sociale și emoționale**

- ✧ Copilul stabilește relații de atașament și cooperare cu adulții și cu alți copii, dezvoltă empatie, învață să respecte reguli de conviețuire, să rezolve conflicte în mod pașnic și să își exprime emoțiile într-un mod adecvat.

◆ **Dezvoltarea comunicării și a limbajului**

- ✧ Copilul își dezvoltă capacitatea de a asculta activ, de a înțelege și de a utiliza limbajul verbal și nonverbal în contexte diverse, pentru a comunica eficient, a povesti, a pune întrebări și a-și exprima ideile, gândurile și sentimentele.

◆ **Dezvoltarea cognitivă și curiozitatea față de lume**

- ✧ Copilul manifestă interes pentru cunoaștere, explorează activ mediul, formulează întrebări, observă și stabilește relații între fenomene, face anticipări, își dezvoltă gândirea logică și creativă prin activități variate, inclusiv prin utilizarea tehnologiilor digitale adaptate vârstei.

◆ **Dezvoltarea fizică și a sănătății**

- ✧ Copilul dobândește deprinderi de igienă personală și de viață sănătoasă, își dezvoltă motricitatea fină și grosieră, coordonarea și echilibrul, participă la activități fizice și învață să își protejeze sănătatea și siguranța personală.

◆ **Formarea atitudinilor, valorilor și comportamentului responsabil**

- ✧ Copilul învață să respecte reguli, să coopereze, să fie sincer, tolerant și responsabil față de sine, ceilalți și mediu. Se pun bazele unei conduite morale și civice, prin valorizarea diversității, a justiției, a grijii față de natură și a gesturilor cotidiene de respect.

Finalitățile educației timpurii fundamentează activitatea cadrelor didactice în proiectarea unor medii educaționale stimulative, centrate pe copil, pe experiențe de învățare autentice și pe construirea unor relații de calitate. Aceste finalități stau la baza trecerii graduale spre educația formală și asigură coerența formării competențelor-cheie pe întregul parcurs educațional.

Documentele curriculare

Educația timpurie se desfășoară în baza unui ansamblu de documente curriculare care orientează întregul proces educațional, de la nivelul conceptual la cel practic. Aceste documente stabilesc reperele de dezvoltare și învățare ale copilului, precum și modalitățile prin care cadrele didactice pot organiza și susține un mediu educațional echitabil, sigur și stimulativ.

Documentul de referință este *Cadrul de referință al educației timpurii (CRET)* și este elaborat în concordanță cu Cadrul de Referință al Curriculumului Național. CRET reprezintă un document strategic care definește conceptele fundamentale, valorile, principiile și finalitățile educației timpurii în Republica Moldova, oferind o viziune clară, bine fundamentată din punct de vedere axiologic, a demersurilor ulterioare de dezvoltare și actualizare a documentelor curriculare și contribuind la coerența politicilor educaționale pentru copiii de la naștere până la 7 ani.

În aplicarea directă a acestuia se utilizează *Curriculumul pentru educația timpurie*, document esențial pentru planificarea activităților de învățare și dezvoltare. Acesta formulează competențele așteptate, oferă orientări metodologice și prezintă exemple de conținuturi adaptate particularităților de vârstă ale copilului.

În sprijinul organizării programului zilnic, este propus un *Plan-cadru pentru învățământul preșcolar*, care nu are statutul unui orar rigid, așa cum se întâmplă în învățământul obligatoriu, ci reprezintă un cadru orientativ *de organizare a rutinei zilnice și a tipurilor de activități* în funcție de vârstă, nevoile individuale ale copilului și de contextul sezonier sau local.

Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani oferă descrieri ale parcursului tipic al copilului în diverse domenii de dezvoltare (fizică, cognitivă, socio-emoțională, de limbaj și comunicare) și constituie instrumente de orientare pentru observare, planificare și evaluare.

Ghidurile metodologice susțin cadrele didactice în transpunerea curriculumului în practică, prin recomandări concrete privind organizarea mediului, interacțiunea cu copilul, integrarea activităților de rutină în procesul de învățare, valorificarea jocului și parteneriatul cu familia.

Împreună, aceste documente conturează o arhitectură curriculară flexibilă, coerentă și centrată pe copil, oferind cadrelor didactice repere clare, dar și libertatea de a răspunde creativ și adecvat diversității din practica educațională.

IV. Curriculum modern și abordări transversale

Interconectarea domeniilor și abordarea integrată

În educația timpurie din Republica Moldova este necesară o perspectivă integrată a curriculumului în raport cu standardele ce contribuie la dezvoltarea holistică a personalității copilului sub toate domeniile dezvoltării: *fizic, socio-emoțional, cognitiv, lingvistic* [27]. Perspectiva *dezvoltării holistice a copilului* accentuează importanța **domeniilor de dezvoltare** a copilului, în contextul în care instituția de educație timpurie pregătește copilul pentru școală nu doar din punctul de vedere al rezultatelor academice, ci, în aceeași măsură, pentru valorificarea competențelor prin achiziționarea de cunoștințe, capacități, atitudini, valori în cadrul **domeniilor de activitate**.

Tabelul 1. Concepte-cheie privind domeniile de dezvoltare și domeniile de activitate în educația timpurie

DOMENII DE DEZVOLTARE	DOMENII DE ACTIVITATE
<i>Domeniile de dezvoltare</i> monitorizează evoluția copilului în funcție de creșterea și de maturizarea sistemului nervos corelat cu procesul de achiziții în plan psihologic [26, p. 106]	<i>Domeniul de activitate</i> reprezintă ansamblul de dimensiuni operaționale ale procesului educațional, determinat de capacitatea de proiectare, organizare și realizare pedagogică a educatorului, asumată în funcție de condițiile specifice fiecărui grup de copii.
Dezvoltarea copiilor de vârstă antepreșcolară și preșcolară se realizează în cadrul activităților educaționale, dar și în timpul momentelor de rutină, de tranziție etc. <i>Domeniile de dezvoltare</i> (fizică; personală, emoțională și socială; cognitivă; lingvistică) <i>sunt intercondiționate</i> și nu se produc dispersat, ceea ce înseamnă că dezvoltarea unui domeniu condiționează dezvoltarea copilului într-un alt domeniu, iar experiențele de învățare sunt cu atât mai semnificative pentru progresul copilului, cu cât ele vizează <i>simultan toate domeniile dezvoltării</i> . Copiii învață holistic, astfel încât fiecare domeniu le influențează pe celelalte și nici unul nu operează independent [27, p. 8].	În IET, procesul educațional al copiilor de vârstă antepreșcolară și preșcolară se organizează pe <i>domenii de activitate</i> , dar nu sub formă de lecții, respectiv, poziția educatorului la nivelul relației didactice este mai puțin riguroasă. Activitățile prezintă acțiuni de învățare situațională și problematizată pentru copii, iar cadrul didactic este un partener de joc. Eficiența <i>activității educative</i> depinde de măiestria educatorului de a reproduce situații de viață, pe care le organizează în mod creativ, sub diferite forme, dar și de a utiliza orice oportunitate de învățare apărută <i>ad-hoc</i> .
Curriculumul va fi structurat pe domenii de activitate, prin competențele specifice pe care le înglobează, vizând dezvoltarea copilului în ansamblul său, acestea fiind corelate între ele și cu domeniile de dezvoltare.	

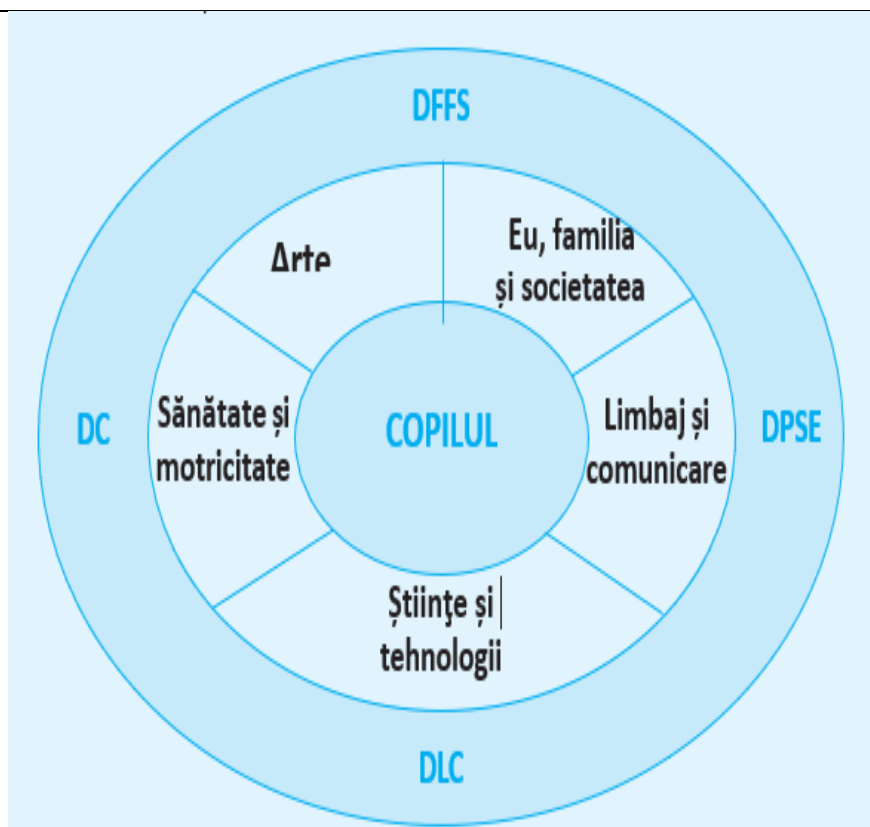

Figura 4. *Corelarea domeniilor de activitate cu domeniile de dezvoltare*

Domeniile de dezvoltare sunt: ▪ Dezvoltarea fizică și fortificarea sănătății (DFFS) ▪ Dezvoltarea personală, emoțională și socială (DPES) ▪ Dezvoltarea limbajului și comunicării (DLC) ▪ Dezvoltarea cognitivă (DC)	Domeniile de activitate sunt: • Sănătate și motricitate • Eu, familia și societatea • Limba și comunicare • Științe și tehnologii • Arte
Finalitățile educației în perioada timpurie (de la naștere până la 7 ani) vizează dezvoltarea holistică a copilului (fizică, socio-emoțională, cognitivă și lingvistică).	Copilul, participând în cadrul activității integrate, se dezvoltă simultan din punct de vedere fizic, socio-emoțional, cognitiv și lingvistic. În acest sens, <i>domeniile de activitate</i> devin instrumente de atingere a finalităților și, în același timp, instrumente de măsură pentru dezvoltarea copilului, în contextul în care ele indică deprinderi, capacități, abilități, comportamente specifice domeniilor de dezvoltare [17, p. 27].

În contextul educației timpurii, corelarea *domeniilor de activitate* cu *domeniile de dezvoltare* reprezintă o *abordare a unui curriculum integrat* [16, p. 32]. Produsul acestui curriculum va constitui educația centrată pe copil [18], importanța necesităților, intereselor copilului și a stilului

propriu de învățare fiind primordiale.

Dintre elementele esențiale ale *abordării integrate a Curriculumului pentru educație timpurie*, se disting următoarele:

a) *Combinarea tematică a conținuturilor și transpunerea ei într-un program educațional:*

- Integrarea conținuturilor domeniilor de activitate se va organiza într-o structură coerentă și unitară: interconexiunea dintre domeniile de activitate.
- Explorarea de către copil a realității înconjurătoare în parametrii ei de bază, aplicarea celor învățate în contexte reale și, nu neapărat, aprofundarea unor domenii științifice fundamentale.
- Selectarea și organizarea conținuturilor pe domenii de activitate ce vor contribui la dezvoltarea simultană a copilului din punct de vedere fizic, socio- emoțional, cognitiv și lingvistic.

b) *Flexibilizarea orarului și a strategiilor de organizare și desfășurare:*

- Implicațiile acestei integrări la nivel intracurricular.
- Centrarea se va face pe finalitățile educației, văzute ca rezultate anticipate ale învățării copiilor, acestea având rol de ghidare a procesului educațional.
- Există principii de proiectare, organizare și desfășurare a activităților în IET:
 - identificarea particularităților grupului de copii și a fiecăruia în parte, a abilităților, intereselor, nevoilor de cunoaștere ale acestora;
 - ancorarea în concret și crearea unor situații de învățare care să fie relevante pentru experiența de viață a copilului, având în vizor dimensiunea de gen;
 - implicarea copiilor în procesul de cunoaștere atât în alegerea tematicii, cât și a modalităților de abordare ale acesteia.
- Existența unor **reguli ce contribuie la flexibilizarea abordării curriculare** în IET:
 - trecerea de la o activitate la alta se face prin crearea unor conexiuni firești între idei, domenii de activitate (tranziții);
 - activitățile de învățare se pot prelungi, completa, alterna cu alte tipuri de activități în funcție de interesele și dispoziția copiilor;
 - activitățile de învățare alternează echilibrat cu cele de relaxare, cele desfășurate în interiorul instituției – cu cele derulate în aer liber și toate urmăresc deopotrivă finalități psihomotrice/fizice, socio-emoționale, cognitive și lingvistice.

Potrivit abordării integrate a *Curriculumului pentru educație timpurie*, utilizarea abilităților și competențelor celor educați se va efectua într-o manieră holistică, integratoare, insistându-se, mai ales, asupra capacității de a rezolva probleme și de a le aplica în contexte reale. Prin intermediul acestui tip de curriculum, este facilitată formarea și exersarea competențelor copiilor de a realiza conexiuni care să reprezinte lumea reală cât mai exact posibil.

Copiii au nevoie de ajutor pentru a reuși să relaționeze cu comunitatea în care trăiesc. În acest context, curriculumul include activități prin care copiii dobândesc anumite cunoștințe, abilități, competențe aplicabile în viața reală, devenind participanți activi în viața comunității.

Interconectarea domeniilor de dezvoltare și aplicarea abordării integrate constituie principii fundamentale ale organizării procesului educațional în educația timpurie. Acestea asigură dezvoltarea echilibrată și complexă a copilului și facilitează formarea competențelor necesare pentru învățare pe tot parcursul vieții, în concordanță cu cerințele Curriculumului pentru educația timpurie și Cadrului de Referință al Educației Timpurii din Republica Moldova.

Temele cross-curriculare în educația timpurie

Temele cross-curriculare sunt unități integrate de studiu, dezvoltate de cele mai multe ori după regulile unui proiect; ele implică participarea activă a copiilor la activitățile desfășurate și încearcă să aducă în atenție diferite probleme semnificative ale lumii reale [29].

În contextul educației timpurii, *temele cross-curriculare* (transversale, inter- și transdisciplinare) reprezintă un ansamblu de conținuturi, valori și atitudini esențiale, integrate în mod natural și flexibil în întreaga experiență de învățare a copilului, fără a fi delimitate strict în domenii de dezvoltare sau activități formale. Aceste teme asigură coerența formării globale a copilului și reflectă conexiunile firești dintre dimensiunile dezvoltării sale fizice, cognitive, lingvistice, emoționale, sociale și morale.

În procesul de proiectare, organizare și desfășurare a curriculumului pentru educația timpurie, temele cross-curriculare vor constitui repere fundamentale pentru:

- ✓ susținerea demersurilor educaționale centrate pe copil;
- ✓ valorificarea contextelor cotidiene de viață și a situațiilor reale de învățare;
- ✓ stimularea gândirii critice și creative, a cooperării și a rezolvării de probleme încă din primii ani de viață;
- ✓ integrarea valorilor și atitudinilor social-culturale fundamentale.

Temele cross-curriculare relevante pentru educația timpurie includ, dar nu se limitează la:

- ❖ **Educația pentru sănătate și stare de bine** – promovarea unui stil de viață sănătos, dezvoltarea obiceiurilor de igienă personală, alimentație echilibrată, mișcare zilnică, precum și a capacității de autoreglare emoțională și comportamentală.
- ❖ **Educația interculturală și pentru diversitate** – cunoașterea și acceptarea diferențelor culturale, etnice, lingvistice, de gen sau statut, cultivarea respectului față de diversitate și a abilităților de conviețuire armonioasă.
- ❖ **Educația ecologică și pentru mediu** – dezvoltarea unei relații pozitive cu natura, formarea unor atitudini responsabile față de mediul înconjurător, participarea la activități de îngrijire și protejare a resurselor naturale.
- ❖ **Educația pentru cetățenie democratică și drepturile copilului** – formarea primelor deprinderi de participare, cooperare și respect al regulilor, conștientizarea drepturilor și responsabilităților proprii, dezvoltarea simțului justiției și echității.
- ❖ **Educația pentru dezvoltare personală și învățare continuă** – încurajarea autonomiei, a inițiativei, a curiozității și a spiritului explorator, dezvoltarea încrederii în sine și a disponibilității pentru învățare pe tot parcursul vieții.
- ❖ **Educația STEAM (știință, tehnologie, inginerie, arte, matematică)** – stimularea gândirii logice, a creativității, a înțelegerii relațiilor cauzale și spațiale, integrarea noilor tehnologii (acolo unde este adecvat) și a experimentării prin joc.

Modalități de integrare a temelor cross-curriculare în educația timpurie:

- ✓ **Abordarea globală și integrată** a conținuturilor și activităților, în cadrul rutinei zilnice, al jocului liber și dirijat, al activităților în centre de interes și al momentelor de tranziție.
- ✓ Utilizarea **modelului satelizării**, adaptat vârstei timpurii, care presupune selectarea unei teme centrale relevante pentru copil și dezvoltarea acesteia prin conexiuni multiple cu toate domeniile de dezvoltare (fizică, cognitivă, socio-emoțională, limbaj, estetic-creativă).
- ✓ Crearea unor **experiențe de învățare transversale** care sprijină simultan formarea mai multor competențe-cheie și domenii de dezvoltare, evitând fragmentarea conținuturilor.

Recomandări pentru implementare:

- ✓ Cadrele didactice vor planifica și desfășura activități care să valorifice aceste teme cross-curriculare în mod firesc, adaptate nivelului de dezvoltare și intereselor copiilor;
- ✓ Temele cross-curriculare vor constitui repere pentru colaborarea cu părinții și comunitatea, asigurând coerența și continuitatea formării copilului și în afara mediului instituțional;
- ✓ Monitorizarea și evaluarea progresului copilului vor lua în considerare și gradul de interiorizare a valorilor și atitudinilor promovate prin aceste teme, reflectate în comportamente concrete.

Noile educații în contextul educației timpurii

În vederea formării competențelor necesare copilului pentru viață și pentru integrarea armonioasă în societatea contemporană, curriculumul pentru educația timpurie integrează, într-o manieră adaptată vârstei, conținuturi și valori promovate prin noile educații. Acestea contribuie la dezvoltarea gândirii critice și creative, a comportamentelor responsabile, a atitudinilor pozitive față de sine, ceilalți și mediul înconjurător, constituind o punte între învățare și realitatea cotidiană.

Printre noile educații valorificate în educația timpurie se regăsesc:

Educația pentru dezvoltare durabilă, care contribuie la formarea unui comportament responsabil față de natură și resurse;

Educația pentru cetățenie globală, care promovează respectul față de diversitate, solidaritatea și cooperarea;

Educația pentru sănătate și stare de bine, ce sprijină formarea obiceiurilor de viață sănătoasă și a unui stil de viață activ;

Educația pentru egalitate și incluziune, prin încurajarea atitudinilor de acceptare, empatie și respect față de toți copiii, indiferent de particularitățile acestora;

Educația pentru valori, care sprijină dezvoltarea unei conduite morale și a unui comportament prosocial;

Educația financiară și antreprenorială, realizată prin jocuri și activități practice care dezvoltă spiritul de inițiativă, gestionarea resurselor și luarea deciziilor simple;

Educația pentru competențe digitale și inteligență artificială, prin utilizarea responsabilă și în siguranță a resurselor digitale adecvate vârstei;

Educația pentru media, prin dezvoltarea discernământului și a gândirii critice față de mesajele din mediul informațional.

Educația pentru pace, care contribuie la dezvoltarea comportamentului nonviolent, a abilităților de rezolvare pașnică a conflictelor, de cooperare și de conviețuire armonioasă.

Integrarea acestor noi educații se realizează prin diversitatea activităților din IET, având ca scop dezvoltarea globală a copilului și pregătirea acestuia pentru provocările viitorului.

Astfel, noile educații completează și valorizează domeniile de dezvoltare și activitate ale educației timpurii, oferind fiecărui copil oportunitatea de a deveni un viitor cetățean responsabil, creativ și implicat în viața comunității.

Condiții de integrare a noilor educații în activitățile din instituțiile de educație timpurie (IET)

Integrarea noilor educații în activitățile desfășurate în instituțiile de educație timpurie se realizează în baza respectării următoarelor condiții esențiale:

Adaptarea la particularitățile de vârstă și dezvoltare ale copilului

Conținuturile și mesajele transmise în cadrul noilor educații trebuie să fie prezentate într-o formă accesibilă, intuitivă și relevantă pentru nivelul de înțelegere al copilului de vârstă timpurie (0–6/7 ani), prin metode ludice, interactive și experiențiale.

Asigurarea caracterului integrat și transversal al învățării

Noile educații se valorifică prin integrarea lor în toate tipurile de activități (de dezvoltare personală, integrate, extracurriculare), precum și prin organizarea de proiecte tematice, coss-curriculare.

Corelarea cu obiectivele și finalitățile educației timpurii

Conținuturile specifice noilor educații vor fi armonizate cu obiectivele și rezultatele de învățare preconizate pentru fiecare domeniu de dezvoltare (fizică, socio-emoțională, cognitivă și de limbaj), contribuind astfel la formarea profilului preșcolarului la sfârșitul nivelului educației timpurii.

Valorizarea resurselor educaționale moderne

Integrarea noilor educații presupune utilizarea resurselor educaționale variate și relevante (manuale, ghiduri, suporturi metodologice, materiale digitale și media), care să stimuleze curiozitatea, creativitatea și gândirea critică a copiilor.

Promovarea parteneriatului educațional cu familia și comunitatea

Pentru asigurarea continuității și coerenței procesului educațional, noile educații vor fi susținute prin implicarea activă a familiei și a comunității educaționale locale, care vor fi informate și sprijinite în valorificarea acestora și în mediul extrașcolar.

Formarea și sprijinul continuu al cadrelor didactice

Personalul didactic va beneficia de formare profesională continuă, de ghiduri metodologice și de suporturi curriculare care facilitează implementarea eficientă și creativă a noilor educații în activitățile zilnice cu copiii.

Asigurarea unui mediu educațional incluziv, sigur și stimulat

Noile educații vor fi implementate în condiții care respectă principiile echității, egalității de șanse și diversității, oferind fiecărui copil posibilitatea de a participa activ, de a se exprima și de a învăța în propriul ritm.

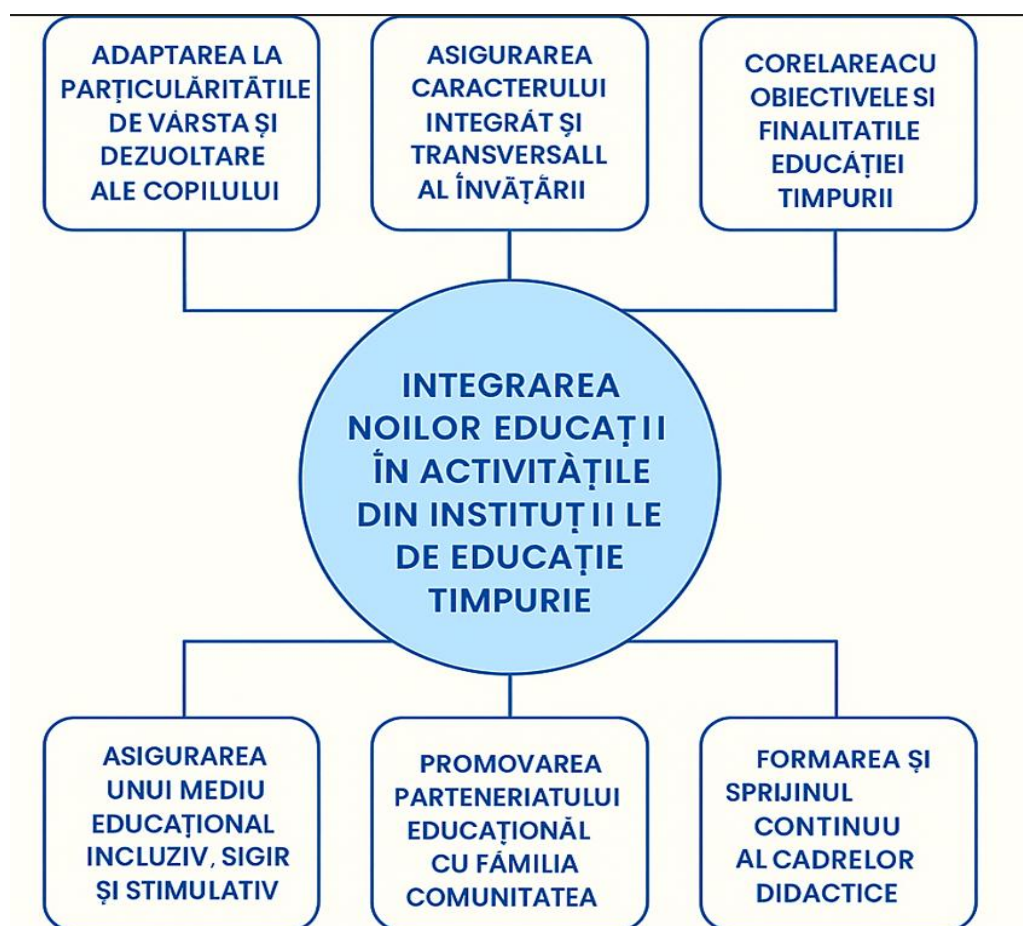

Figura 5. Condiții de integrare a noilor educații în activitățile IET.

Integrarea noilor educații în activitățile din instituțiile de educație timpurie reflectă o schimbare semnificativă de paradigmă în formarea copilului ca viitor cetățean activ, conștient și responsabil. Într-o lume aflată într-o continuă transformare, educația timpurie are datoria de a răspunde cerințelor actuale ale societății prin promovarea unor valori și competențe relevante, care să sprijine dezvoltarea integrală a copilului încă din primii ani de viață.

Astfel, noile educații nu sunt doar un adaos la curriculumul tradițional, ci o resursă vitală în construirea unui act educațional de calitate, centrat pe copil, care îl pregătește pentru o viață

activă, echilibrată și empatică în societatea de mâine. Educația timpurie devine astfel temelia pe care se construiește viitorul unei generații capabile să răspundă cu înțelepciune și responsabilitate provocărilor lumii moderne.

Curriculum de nouă generație

Curriculumul pentru educația timpurie de nouă generație se fundamentează pe necesitatea creșterii eficienței procesului educațional integrat, în vederea formării competențelor-cheie și a dezvoltării armonioase a personalității copilului de vârstă timpurie. Acesta asigură continuitatea, coerența și relevanța educației prin abordări inovative și interactive, în conformitate cu tendințele actuale internaționale și naționale.

Principiile curriculumului de nouă generație pentru educația timpurie:

Relevanța formativă

Selectarea conținuturilor educaționale esențiale pentru dezvoltarea globală a copilului, în corelație cu particularitățile de vârstă și nevoile de dezvoltare individuală.

Racordarea la particularitățile de vârstă

Adaptarea metodelor, resurselor și conținuturilor la specificul dezvoltării neuropsihologice a copilului de vârstă timpurie (0–6/7 ani).

Consistența internă

Asigurarea echilibrului între domeniile de dezvoltare și activitate ale copilului, oferind o abordare integrată, inter- și transdisciplinară a învățării.

Deschiderea pedagogică

Promovarea unor metode educaționale moderne: învățarea prin descoperire, explorare, joc, experimentare, utilizarea tehnologiilor educaționale și digitale adaptate vârstei, integrarea elementelor de inteligență artificială acolo unde este posibil și benefic.

Direcții de dezvoltare a curriculumului de nouă generație pentru educația timpurie:

Reconceptualizarea conținuturilor prin integrarea noilor educații (educație pentru mediu, educație media, educație digitală, educație pentru cetățenie democratică etc.) în cadrul domeniilor de activitate specifice educației timpurii;

Precizarea competențelor generale și specifice pentru etapa timpurie, corelate cu competențele-cheie europene și naționale, asigurând o formare graduală și coerentă a acestora încă din primii ani de viață;

Creșterea ponderii activităților de învățare constructivistă, prin stimularea inițiativei, creativității și gândirii critice a copilului în contexte variate și reale de viață;

Promovarea activităților interdisciplinare și transdisciplinare, cu accent pe integrarea experiențelor de viață și valorificarea mediului natural și social apropiat copilului;

Asigurarea incluziunii și echității educaționale, prin adaptarea conținuturilor și metodelor la diversitatea culturală, lingvistică, socială și la particularitățile individuale ale copiilor.

Elemente structurale ale curriculumului de nouă generație pentru educația timpurie:

➤ *Preliminarii*

Scopul și funcțiile curriculumului pentru educația timpurie;

Beneficiarii: copii, cadre didactice, familie, comunitate.

➤ *Concepția educației timpurii*

Principii generale și specifice care fundamentează demersul educațional;

Structura domeniilor de dezvoltare și activitate;

Accent pe caracterul integrat și aplicativ al conținuturilor.

➤ *Administrarea curriculumului*

Cadru de organizare și desfășurare a procesului educațional

➤ *Competențele generale ale Educației Timpurii*

➤ *Dimensiunile curriculare ale domeniilor de activitate*

- Unități de competențe formate și dezvoltate în cadrul activităților educaționale;
- Exemple de activități de învățare recomandate (cuprinzând elemente inter- și transdisciplinare, adaptate specificului vârstei timpurii);
- Rezultatele învățării corelate la indicatorii din SÎDC.

➤ *Sugestii de organizare a programelor de educație timpurie*

- Dimensiunea organizatorică
- Dimensiunea proiectivă
- Dimensiunea strategică
- Dimensiunea evaluativă
- Bibliografie

Notă: Curriculumul de nouă generație pentru educația timpurie va servi drept reper pentru proiectarea pedagogică, pentru elaborarea resurselor educaționale (ghiduri metodologice, seturi didactice, materiale digitale), precum și pentru evaluarea progresului copilului, prin aplicarea ciclului anticipare – acțiune – reflecție, promovat de Busola de învățare 2030.

Etapele de proiectare a curriculumului de nouă generație pentru educația timpurie

Proiectarea curriculumului pentru educația timpurie de nouă generație presupune o serie de etape esențiale, menite să asigure formarea competențelor de bază și fundamentarea dezvoltării globale și armonioase a copilului de vârstă timpurie:

1. Fundamentarea concepției curriculumului

Elaborarea curriculumului pornește de la concepția centrată pe copil, care vizează: dezvoltarea integră și graduală a competențelor generale și specifice adaptate etapei de vârstă 1,5–6/7 ani; asigurarea incluziunii și echității educaționale; respectarea ritmurilor proprii de învățare și dezvoltare ale fiecărui copil.

2. Definirea finalităților educaționale

Stabilirea competențelor generale și specifice ce urmează a fi formate și dezvoltate, în corelație cu:

particularitățile de dezvoltare ale copilului de vârstă timpurie;
specificul domeniilor de dezvoltare și activitate;
cerințele educației pentru viață activă, democratică și sustenabilă.

3. Proiectarea demersului didactic

Elaborarea strategiilor educaționale și a soluțiilor metodologice potrivite activităților: frontale, pe grupe, individuale;
adaptate nevoilor și potențialului fiecărui copil;
bazate pe metode interactive, experiențiale și digitale accesibile copilului de vârstă timpurie.

4. Stabilirea modalităților de evaluare formativă

Formularea soluțiilor de evaluare continuă, axată pe:
observarea sistematică și analiza comportamentelor și achizițiilor copilului;

- ✓ elaborarea de instrumente de evaluare formativă (fișe de observație, portofolii, descrieri narative);
- ✓ reflectarea progresului copilului în dezvoltarea globală și în dobândirea de competențe.

Particularități ale procesului de elaborare a curriculumului pentru educația timpurie:

Procesul de proiectare curriculară va implica colaborarea interdisciplinară și transdisciplinară a următorilor actori:

- **specialiști în educația timpurie și în psihologia copilului mic**, pentru asigurarea validității științifice și pedagogice a conținuturilor;
- **practicieni din instituțiile de educație timpurie**, pentru corelarea curriculumului cu realitățile și nevoile educaționale concrete ale copilului;
- **experti în dezvoltarea resurselor educaționale și digitale** pentru integrarea noilor tehnologii și a inteligenței artificiale în scopuri educaționale accesibile vârstei timpurii;
- **reprezentanți ai familiei și comunității**, pentru a asigura continuitatea educației copilului în toate mediile sale de dezvoltare.

Integrarea inter- și transdisciplinară:

Curriculumul pentru educația timpurie de nouă generație valorifică:

- **integrarea autentică a conținuturilor** prin conturarea unor teme și proiecte educaționale care unifică domeniile de dezvoltare și activitate (ex.: „Eu și natura”, „Eu și societatea”, „Lumea digitală”);
- **dezvoltarea competențelor cognitive, sociale și emoționale**, prin activități ce solicită transferul de cunoștințe și abilități între diverse domenii ale experienței copilului;
- **abordarea holistică a dezvoltării copilului**, prin îmbinarea experiențelor directe cu activități de reflecție, anticipare și acțiune.

Notă:

Etapele de proiectare a curriculumului de nouă generație pentru educația timpurie asigură continuitatea și coerența parcursului educațional al copilului, punând bazele unei educații incluzive, moderne și adaptate cerințelor societății contemporane.

Coerență curriculară și traiectoria educațională. Corelarea CRET cu Curriculumul național

Cadrul de referință pentru educația timpurie (CRET) și *Curriculumul național* sunt două documente fundamentale ale politicilor educaționale din Republica Moldova, care funcționează în relație de complementaritate și coerență. Corelarea acestora este redată prin (Figura 1):

Roluri complementare

- CRET oferă direcțiile generale de dezvoltare și principii orientative pentru educația timpurie (de la naștere până la 6-7 ani). Este un document-cadru, care definește finalitățile, valorile, domeniile de dezvoltare și competențele așteptate.
- Curriculumul național (în special pentru grupa pregătitoare și ciclul primar) traduce aceste direcții în conținuturi concrete de învățare, structurate pe arii curriculare, domenii experiențiale și competențe specifice.

Coerență în continuitatea educației

- CRET trasează traiectoria dezvoltării copilului mic până la vârsta școlară, asigurând o bază solidă pentru tranziția spre școală.

Centrare pe copil și dezvoltarea holistică

- Ambele documente promovează o viziune holistică asupra educației copilului, punând accent pe: dezvoltarea competențelor transversale (autonomie, cooperare, gândire critică); formarea unor atitudini pozitive față de învățare; susținerea unei tranziții line și firești de la grădiniță la școală.

Principii pedagogice comune

- CRET și Curriculumul național se bazează pe principii educaționale similare, cum ar fi: învățarea prin joc; învățarea centrată pe copil; adaptarea conținuturilor la nevoile și ritmul individual al copilului; respectarea drepturilor copilului și promovarea incluziunii.

Asigurarea continuității și progresivității

- Curriculumul național este elaborat astfel încât să valorifice achizițiile formate în educația timpurie conform CRET.
- Competențele formate la nivel preșcolar (precum exprimarea emoțiilor, utilizarea limbajului, deprinderi de autonomie personală) sunt dezvoltate și aprofundate în ciclul primar, menținând o linie evolutivă coerentă.

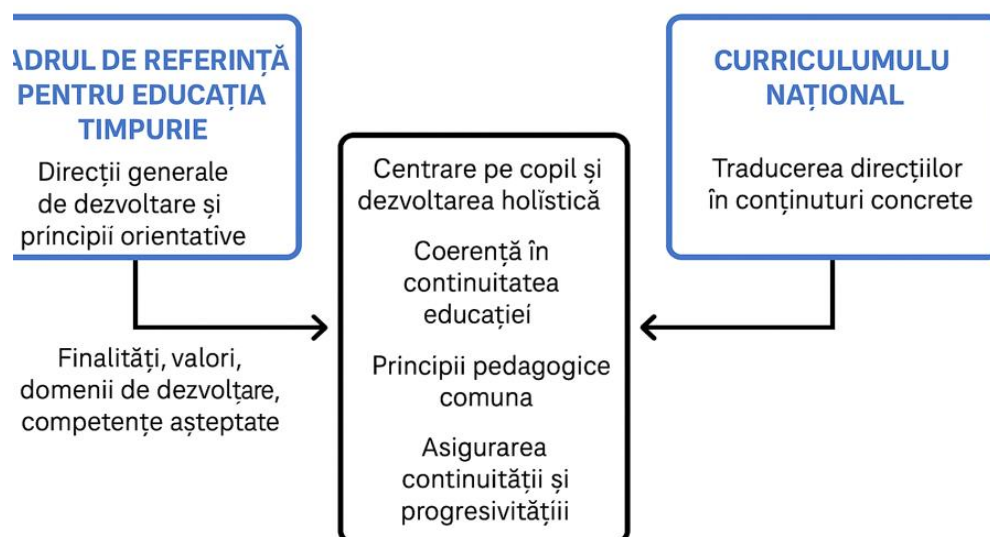

Figura 6. Corelarea CRET cu Curriculumul național.

Cadrul de referință pentru educația timpurie oferă fundamentul teoretic și direcțional, iar Curriculumul național reprezintă aplicarea practică și sistematizată a acestuia în procesul educațional formal. Împreună, ele asigură continuitate, coerență și eficiență în formarea timpurie și dezvoltarea competențelor copilului pe întreg parcursul educației timpurii și primare.

Aspecte cheie ale continuității grădiniță-școală primară

Continuitatea între grădiniță și școala primară reprezintă un proces esențial pentru dezvoltarea armonioasă a copilului și pentru facilitarea adaptării acestuia la cerințele școlare. Aceasta presupune o legătură strânsă și coerentă între activitățile educaționale desfășurate în grădiniță și cele din ciclul primar, astfel încât trecerea copilului să fie una fluidă, fără rupturi majore în procesul de învățare și dezvoltare.

- *Pregătirea pentru școală în grădiniță:*

Grădinița are rolul de a pregăti copilul pentru integrarea în regimul școlar, prin activități specifice vârstei și prin dezvoltarea personalității copilului în raport cu nevoile și

posibilitățile sale. Pregătirea nu este doar de tip cognitiv, ci și socio-emoțională, asigurând o bază solidă pentru învățare.

- *Unificarea conținuturilor și metodelor:*

Pentru a asigura continuitatea, programele educaționale din grădiniță și școala primară trebuie să fie armonizate, cu o unitate de vedere privind conținutul, metodele și formele de organizare a activităților. Astfel, copilul întâlnește un parcurs educațional coerent și progresiv.

- *Jocul ca metodă principală în grădiniță și tranziția către învățare:*

Jocul este o formă esențială de învățare în grădiniță, care facilitează trecerea către învățarea formală din școala primară. Prin joc, copilul își dezvoltă abilități cognitive, sociale și motrice care vor fi consolidate ulterior în școală.

- *Colaborarea între grădiniță, școală și familie:*

Continuitatea se realizează și printr-o colaborare strânsă între educatorii din grădiniță, învățătorii din școala primară și părinți, pentru a susține copilul în această etapă de tranziție și pentru a personaliza sprijinul educațional în funcție de nevoile sale.

- *Adaptarea la particularitățile psihologice ale copilului:*

Procesul educațional trebuie să țină cont de particularitățile psihologice și fiziologice ale copiilor de 6-7 ani, vârsta de tranziție între grădiniță și școală, pentru a asigura o dezvoltare echilibrată și o adaptare ușoară la cerințele școlare.

Continuitatea grădiniță-școală primară este un proces complex și multidimensional care asigură o tranziție lină și eficientă pentru copil, prin alinierea conținuturilor educaționale, metodele de predare, colaborarea între instituții și familie, și prin respectarea particularităților de dezvoltare ale copilului. Aceasta contribuie la formarea unei personalități echilibrate și la succesul școlar ulterior.

Programele educaționale din grădiniță pregătesc în mare măsură copiii pentru cerințele școlii primare printr-un proces educațional adaptat vârstei preșcolare, care dezvoltă abilități cognitive, socio-emoționale și motrice esențiale pentru succesul învățării formale ulterioare. Aceste programe se bazează pe un curriculum flexibil și centrat pe nevoile individuale ale copiilor, facilitând o dezvoltare holistică și o tranziție lină către școală [16].

Strategii care pregătesc copilul pentru noile reguli școlare

În învățământul preșcolar se folosesc o serie de strategii structurate pentru a facilita adaptarea copiilor la noile reguli și cerințe ale școlii primare. Aceste strategii vizează atât dezvoltarea personală și socială, cât și familiarizarea cu structura și disciplina mediului școlar.

Strategii principale:

- *Stabilirea și respectarea rutinei zilnice:*

Organizarea zilei în grădiniță după un program fix (ore de masă, somn, activități) ajută copiii să se obișnuiască cu structura și disciplina, facilitând tranziția către programul strict din școala primară.

- *Formularea regulilor împreună cu copiii:*

Regulile sunt mai bine acceptate când sunt stabilite de comun acord, în termeni pozitivi, accentuând comportamentele așteptate, nu interdicțiile. Această abordare crește gradul de acceptare și respectare a regulilor școlare.

- *Evidențierea avantajelor respectării regulilor:*

Copiii sunt motivați să respecte regulile atunci când înțeleg beneficiile (de exemplu, mai mult timp pentru joacă dacă sarcinile sunt finalizate rapid și corect).

- *Jocuri de rol și activități tematice:*

Prin jocuri de rol și activități care simulează situații școlare (ascultarea poveștilor, jocuri de grup, respectarea rândului), copiii învață comportamente sociale și reguli de bază ale conviețuirii în colectivitate.

- *Adaptare blândă și progresivă:*

Timpul petrecut în grădiniță crește treptat, iar părinții și educatorii colaborează pentru a reduce anxietatea și a facilita integrarea copilului în colectivitate.

- *Activități extracurriculare și de dezvoltare personală:*

Acestea sunt integrate în planul educațional pentru a oferi copiilor contexte variate de socializare și respectare a regulilor, dezvoltând astfel abilități de adaptare la cerințele școlare.

- *Discipline pozitive:*

Se pune accent pe recompense și pe răspunsuri pozitive la comportamentele dorite, în locul pedepselor, ceea ce favorizează internalizarea regulilor și dezvoltarea autocontrolului.

- *Implicarea părinților:*

Părinții sunt implicați în procesul de adaptare, fiind încurajați să discute acasă despre reguli și să creeze contexte similare celor din grădiniță sau școală, pentru a reduce teama de necunoscut și a crește încrederea copilului.

V. Inovație curriculară și resurse educaționale moderne

Suporturile și ghidurile metodologice

Realizarea unui proces educațional de calitate în instituțiile de educație timpurie presupune valorificarea unui ansamblu complex și integrat de resurse educaționale, care susțin atât proiectarea, cât și implementarea activităților didactice. Acestea includ:

Produse curriculare – Produsele curriculare reprezintă un set de documente curriculare, în care se proiectează și se explică finalitățile urmărite de instituția de educație timpurie, în cadrul activităților sau în afara lor, copiii fiind ghidați de educator/cadru didactic printr-un ansamblu de experiențe de învățare.

Produsele curriculare se clasifică în trei categorii:

Documente de politici curriculare (conceptuale)	Documente de tip proiectiv (reglator)	Documente de tip metodologic
• Cadrul de referință al educației timpurii; • Curriculumul pentru educație timpurie; • Curriculum național la limba română pentru instituțiile de educație timpurie cu program în limbile minorităților naționale; • Standardele naționale profesionale a cadrelor didactice în educația timpurie; • Standarde manageriale; • Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani; • Standardele minime de dotare a Instituțiilor de Educație Timpurie în Republica Moldova;	• Plan -Cadru pentru învățământul preșcolar; • Regulamente: - Regulamentului sanitar pentru instituțiile de educație timpurie; - Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a instituției de educație antepreșcolară, instituției de învățământ preșcolar, instituției de învățământ general cu programe de diferite niveluri sau programe integrate; - Regulamentul de atestare a cadrelor didactice din învățământul general, profesional tehnic și din cadrul structurilor teritoriale de asistență psihopedagogică, etc...; • Instrucțiunea de ocrotire a vieții și sănătății copiilor în IET în RM; • Nomenclatorul tipurilor de documentație și rapoarte în educația timpurie; • Circulare.	• Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani), • Ghidul de implementare a Planului- Cadru în învățământul preșcolar; • Ghid de implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie; • Ghiduri metodologice pentru cadrele didactice și manageriale; • Caiete pe domenii de activitate pentru toate vârstele de copii; • Materiale didactice distributive și demonstrative pentru copii; • Lucrări didactico-metodice; • Materiale de suport pentru părinți (ghiduri, broșuri, fluturași informaționali).

□ **Resurse educaționale deschise** – materiale accesibile online, gratuite, adaptabile la specificul grupei de vârstă și la nevoile copiilor, care facilitează diversificarea și personalizarea actului educațional;

Resursele educaționale deschise au devenit o provocare deosebită pentru Sistemul educației timpurii din Republica Moldova, odată cu dezvoltarea și implementarea TIC în învățământul general. Resursele educaționale deschise presupun, în mod comun, accesul liber, tehnic și legal la conținut, inclusiv la codul sursă, al cadrelor didactice, părinților și al altor specialiști în domeniu capabili să lucreze cu acest conținut și mediu tehnologizat, să stimuleze plenar copiii prin intermediul activităților practice, precum: soft-uri educaționale deschise/închise, jocuri și jucării interactive.

Resursele educaționale deschise cuprind:

- materiale pentru învățare prin joc: proiecte deschise (open courseware și open content), cursuri free, directoare de obiecte de învățare (learning objects), jurnale educaționale;
- software open source – pentru dezvoltarea, utilizarea, reutilizarea, căutarea, organizarea și accesul la resurse; medii virtuale de învățare (LMS – Learning Management Systems), comunități de învățare;
- licențe de proprietate intelectuală, care promovează publicarea deschisă a materialelor, a principiilor de design și a bunelor practici, localizarea conținutului.

Resursele educaționale deschise favorizează mediul educațional deschis prin continuarea investițiilor în infrastructura TIC în cadrul instituțiilor de educație timpurie. Așadar, conținuturile resurselor educaționale deschise se pot regăsi/dezvolta prin crearea Bibliotecii instituțiilor de educație timpurie virtuale, a portalului național de resurse educaționale deschise, a auxiliarelor didactice digitale și cu liber acces; prin licențele deschise/libere pentru educație. Beneficiile educației deschise, recunoscute la scară mondială, sunt: echitatea – acces facilitat la resurse, indiferent de situația materială; calitatea, asigurată inclusiv prin peer-evaluation și mentorat; comunitatea de învățare prin joc, formată din copii, părinți, profesori; competitivitatea prin inovație și eficiență, prin transparență și integritate. Principiile care fundamentează existența și funcționalitatea acestora includ: conținutul liber; competențe digitale și culturale pentru cadrele didactice/ părinți și copii; transparență și integritate în educație [2, p. 25-26]. În acest context, resursele educaționale deschise și închise, recomandate pentru facilitarea activităților interactive de învățare prin joc a copilului în interacțiune cu adultul/educatorii, promovează educația digitală, care valorifică TIC – în cheia implementării Strategiei „Moldova Digitală 2030” [30].

Suporturi metodologice și ghiduri practice – instrumente utile pentru cadrele didactice, ce conțin exemple de bune practici, scenarii didactice, activități integratoare, rutine de tranziție, sugestii pentru colaborarea eficientă cu familia și pentru sprijinirea individualizată a fiecărui copil;

Împreună, aceste resurse contribuie la asigurarea unui cadru educațional modern, incluziv și centrat pe copil, favorizând dezvoltarea holistă a preșcolarului și creșterea profesională continuă a cadrelor didactice.

Site-ul oficial al Ministerului Educației și Cercetării, www.mec.gov.md asigură acces direct și actualizat la documente de politici educaționale, acte normative, curriculum, ghiduri metodologice, instrucțiuni, resurse didactice și modele de bune practici. Acest suport digital contribuie la eficientizarea procesului de proiectare, organizare și implementare a activităților educaționale, consolidând astfel calitatea și relevanța demersului educațional în grădinițe.”

Noile produse curriculare: digitizare și platforme inovatoare în educația timpurie

În contextul modernizării și inovării continue a procesului educațional, integrarea resurselor digitale și a platformelor inovatoare în curriculumul pentru educația timpurie devine o direcție prioritară, menită să diversifice și să îmbogățească experiențele de învățare ale copilului mic. Utilizarea tehnologiilor informaționale și a mijloacelor digitale se va realiza în mod echilibrat, conștient și adecvat particularităților de vârstă, respectând principiile de bază ale educației timpurii: jocul, activitatea liberă, explorarea, mișcarea, interacțiunea socială și comunicarea.

Specificul integrării resurselor digitale în educația timpurie

Integrarea resurselor digitale în educația timpurie va avea drept scop sprijinirea dezvoltării holistice a copilului, stimularea curiozității și a inițiativei proprii, facilitarea învățării prin joc și experiență directă, precum și susținerea rolului activ al copilului în procesul de cunoaștere a lumii înconjurătoare. În acest sens, resursele digitale vor fi utilizate de cadrele didactice și alți specialiști (conducători muzicali, logopezi, psihologi etc.) în activitățile planificate, astfel încât să contribuie la atingerea următoarelor scopuri:

Asigurarea accesibilității și incluziunii:

Valorificarea resurselor digitale va sprijini integrarea tuturor copiilor în activitățile de învățare, inclusiv a celor cu cerințe educaționale speciale, prin furnizarea de materiale adaptate nevoilor individuale, diversității lingvistice, culturale și sociale.

Personalizarea demersului educațional:

Mijloacele digitale vor permite adaptarea conținuturilor și ritmului învățării la interesele, nevoile și nivelul de dezvoltare ale fiecărui copil, susținând astfel progresul individual și motivația pentru învățare activă.

Extinderea experiențelor de învățare activă și colaborativă:

Activitățile desfășurate cu sprijinul platformelor interactive vor stimula cooperarea între copii, dezvoltarea abilităților de comunicare, negociere, exprimare a ideilor și soluționare de probleme în situații concrete de viață.

Promovarea învățării experiențiale și a mentalității de descoperire continuă:

Resursele digitale vor încuraja inițiativa copilului de a explora și de a învăța prin descoperire, susținând formarea timpurie a competențelor de învățare pe tot parcursul vieții.

Formarea competențelor transversale pentru secolul XXI:

Activitățile de învățare vor contribui la dezvoltarea gândirii critice incipiente, creativității, cooperării, curiozității, capacității de rezolvare a unor probleme simple, valorificând aplicații și instrumente digitale validate pedagogic.

Susținerea învățării și explorării în contexte variate:

Tehnologia va completa și diversifica activitățile desfășurate în aer liber, în natură sau în spațiile interioare, prin utilizarea echilibrată a aplicațiilor sau materialelor digitale care susțin învățarea contextualizată și experiențială.

Principii de integrare a resurselor digitale în curriculumul pentru educația timpurie

Primatul jocului și experienței directe în învățare

Orice resursă digitală utilizată în procesul educațional va avea caracter complementar, având rolul de a susține, și nu de a substitui, activitățile de joc, explorare senzorială, mișcare și interacțiune directă cu mediul.

Adaptarea la particularitățile de vârstă și nevoile copilului mic

Resursele și aplicațiile digitale vor fi selectate cu respectarea nivelului de dezvoltare al copilului de vârstă timpurie, asigurându-se relevanța, accesibilitatea și caracterul atractiv al acestora.

Promovarea incluziunii și echității educaționale

Tehnologiile utilizate vor sprijini participarea tuturor copiilor la activitățile de învățare, fiind adaptate diversității de nevoi și capacități prezente într-un grup educațional.

Respectarea principiilor siguranței și eticii digitale

Utilizarea tehnologiilor informaționale se va realiza cu respectarea normelor privind protecția datelor, siguranța online, protejarea sănătății vizuale și prevenirea suprastimulării sau a dependenței de ecran.

Implicarea familiei în utilizarea conștientă a tehnologiei

Cadrele didactice vor informa și vor sprijini părinții în utilizarea adecvată a resurselor digitale acasă, pentru asigurarea continuității și coerenței educației timpurii.

Exemple de aplicare a resurselor digitale în educația timpurie

- Explorarea poveștilor digitale interactive cu suport vizual și auditiv adaptat vârstei;
- Utilizarea aplicațiilor de desen, colaj sau modelare pentru stimularea creativității și expresivității artistice;
- Audierea cântecelor, rimelor și poveștilor în diverse limbi, în sprijinul dezvoltării limbajului și conștiinței interculturale;
- Vizionarea de scurte materiale video educative care completează experiențele practice și de joc;
- Organizarea de activități tematice și proiecte simple în parteneriat cu familia, utilizând platforme de comunicare dedicate.

Recomandări metodologice pentru cadrele didactice

- Să utilizeze resurse digitale validate științific și pedagogic, potrivite particularităților de vârstă ale copiilor de 0–6/7 ani;
- Să asigure un echilibru optim între activitățile digitale și cele bazate pe joc liber, mișcare și explorare senzorială;

- Să integreze tehnologia doar ca mijloc de diversificare a demersului didactic, nu ca scop în sine;
- Să monitorizeze atent reacțiile copiilor și efectele utilizării resurselor digitale asupra stării de bine și dezvoltării lor globale;
- Să colaboreze activ cu părinții în vederea educării copiilor pentru o utilizare responsabilă și benefică a tehnologiilor încă de la vârste fragede.

Integrarea echilibrată și conștientă a resurselor digitale în educația timpurie contribuie semnificativ la diversificarea experiențelor de învățare, susținând dezvoltarea holistică, curiozitatea și inițiativa copilului mic, fără a substitui jocul, mișcarea și interacțiunea directă cu mediul. Utilizarea tehnologiilor informaționale, însoțită de implicarea activă a cadrului didactic și a familiei, favorizează formarea timpurie a competențelor pentru secolul XXI, în condiții de siguranță, incluziune și respect pentru particularitățile fiecărui copil.

Principiile învățării în educația timpurie

Studiile privind învățarea timpurie a copiilor demonstrează că fundamentarea învățării și dezvoltării continue a copilului depinde nu numai de plasticitatea extraordinară a creierului copiilor la această vârstă, ci și de mediul de cultivare și stimulare furnizat de familie, de instituțiile de prestare a serviciilor de educație și îngrijire timpurie, de comunitate.

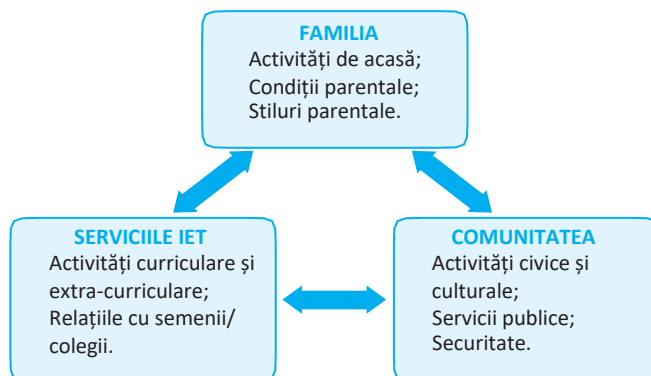

Figura 7. Factorii contextuali care influențează învățarea timpurie a copilului (Model OECD) [21]

Învățarea în educația timpurie este un proces complex, integrat și profund relațional, care reflectă modul în care copiii mici încep să înțeleagă lumea, să se raporteze la ceilalți și să se descopere pe sine. În această etapă de viață, învățarea nu este separată de joc, emoții, mișcare, relații sau experiențe directe; ea este trăită, simțită, observată și construită în mod natural, prin interacțiune cu mediul și cu ceilalți.

Din multitudinea de factori care influențează procesul de învățare a copiilor, mediul de învățare acasă (în familie) este primordial în dezvoltarea acestora (a se vedea figura 7). Familia deține un rol educativ central, contribuind esențial la dezvoltarea copilului prin activitățile pe care le desfășoară, prin valorile și comportamentele promovate. La etapa actuală, în IET sunt abordate noi direcții ce țin de procesul de învățare prin joc, cum ar fi: învățarea activă, învățarea experiențială, învățarea integrată, învățarea semnificativă, învățarea prin descoperire, învățarea prin imitare (a se vedea Tabelul 2.)

Tabelul 2. Aspectele principale ale învățării în cadrul educației timpurii

Nr.	Repere conceptuale	Caracteristici ale învățării	Comportamente dezvoltate/ manifestate de copil
1.	învățarea activă	Învățare prin: acțiune; joc; simțuri; interacțiuni cu semenii și adulții; angajare în activități concrete.	independență; încredere; automotivare; autoexprimare; realizarea acțiunilor anterioare; implicare în activități.

2.	învățarea integrată	Învățarea prin: integrarea domeniilor de activitate; centre de interese; activități la liberă alegere; activități în rutina zilei; activități de tranziție; activități integrate; proiect tematic.	responsabilizare; exprimarea propriilor păreri; cooperarea cu ceilalți; elaborarea ideilor noi; rezolvarea sarcinilor; argumentarea părerilor; manifestarea activismului; încredere în sine.
3.	învățarea semnificativă	Învățarea: începe de la copil; este în conformitate cu nivelul individual de dezvoltare; în baza experiențelor coti- diene; prin valorificarea interesu- lui copilului.	autonomie; deservire personală; abilități sociale; abilități de comunicare; libertate în activitate; creativitate.
4.	învățarea prin descoperire	Învățare prin: activități de cercetare; experiențe; experimente; acțiuni concrete prin valorificarea simțurilor.	abilități de cercetare; abilități de a simți, auzi, vedea, mirosi; lucru individual; lucru împreună cu alții; dirijarea activităților; conștientizarea sentimentelor.
5.	învățarea prin cooperare	Învățare: în grup, echipe, perechi; prin generarea de idei noi; prin explorarea unei teme; prin rezolvarea unei probleme.	lucru împreună; adoptarea și acceptarea ideii; influență prin convingere; manifestarea grijii față de ceilalți; încredere reciprocă; manifestarea comunicării deschise; soluționarea conflictelor.
6.	învățarea experiențială	Învățare: individuală; prin observare; bazată pe percepție; prin contact fizic; prin prisma procesului; în diverse domenii; prin interacțiuni cu mediul; prin manipulare a obiectelor naturale; prin acțiune, aventură; prin serviciu în folosul comunității/voluntariat.	cunoaștere de sine; descoperirea propriului corp; conștientizarea simțurilor; experimentarea senzorială directă; stabilirea stilului propriu de învățare; explicarea unui subiect; perceperea mediului real; independență; conceptualizarea abstractului; rezolvarea problemelor; manifestarea abilităților analitice.

7.	Învățarea prin imitare	Învățare prin: imitație/urmare a exemplului/modelului familiei, grupului social etc.; oferirea suportului moral și a afecțiunii; bunele maniere; dezvoltarea motorie; dezvoltarea limbajului.	atașament sigur; manifestarea unei imagini de sine pozitive; manifestarea curajului de a explora lumea din jur; manifestarea abilităților de socializare.
----	------------------------	--	--

Activitatea de învățare prin joc solicită formarea unor deprinderi de muncă intelectuală, fapt care nu este posibil fără un fond de reprezentări și noțiuni dobândite prin învățare, în sensul apropiat de „cunoaștere”, considera J. Piaget, L. Vâgotsky, D. Elkonin etc. Astfel, IET nu este o minișcoală care ar prelua direct sarcinile acesteia, ci reprezintă o instituție ce pregătește copilul pentru școală, prin formarea deprinderilor de bază ale muncii intelectuale, cu utilizarea cunoștințelor, informației asimilate de către copil în cadrul activităților individuale și de grup [6, p. 20-21].

Principiile învățării în educația timpurie reflectă o viziune centrată pe copil, inspirată din cercetările recente privind dezvoltarea timpurie, teoriile constructiviste și socio-culturale ale învățării și recomandările internaționale formulate de OECD, UNESCO, Comisia Europeană și alte foruri de profil.

Aceste principii au menirea de a ghida proiectarea, organizarea și desfășurarea procesului educațional în instituțiile de educație timpurie, astfel încât fiecare copil să beneficieze de oportunități autentice, echitabile și transformatoare de învățare și dezvoltare.

1. Învățarea este centrată pe copil și pe particularitățile sale de dezvoltare

Copilul este o ființă activă, un partener în procesul propriei deveniri. Învățarea pornește de la ritmul propriu, interesele, curiozitățile, stilul cognitiv și experiențele de viață ale fiecărui copil. Educația timpurie respectă unicitatea copilului și creează contexte personalizate, care să stimuleze dezvoltarea globală a acestuia.

2. Învățarea se realizează prin joc

Jocul este forma naturală de învățare a copilului mic, sursa sa principală de explorare, de cunoaștere, de relaționare și de construire a realității. Activitatea ludică reprezintă baza tuturor demersurilor educaționale, fiind o strategie de învățare esențială în educația timpurie. Prin joc, copilul învață să exprime idei și emoții, să rezolve probleme, să se orienteze în spațiu și timp, să negocieze, să coopereze și să devină creator al propriei lumi.

3. Învățarea este activă, experiențială și multisenzorială

Copilul învață acționând: atingând, mirosind, gustând, manipulând, explorând. Învățarea este ancorată în experiențe reale, directe, multisenzoriale și integrate în viața cotidiană. Aceasta se construiește pe baza acțiunilor concrete și a implicării personale, care conduc la înțelegerea profundă a lumii și la dezvoltarea gândirii și a limbajului.

4. Învățarea este semnificativă și ancorată în interesele copilului

Învățarea are loc atunci când este relevantă și captivantă pentru copil. Experiențele de învățare sunt proiectate pornind de la curiozitățile, întrebările, nevoile și contextul propriu fiecărui copil. Astfel, educația devine un proces viu, autentic și profund motivant.

5. Învățarea este integrată, contextualizată și inter-domenială

Învățarea timpurie nu este fragmentată în domenii izolate, ci reflectă complexitatea experienței umane. Activitățile integrate, proiectele tematice și rutina zilnică oferă contexte în

care copilul construiește legături între cunoștințe, abilități, valori și atitudini. Acest mod de organizare contribuie la dezvoltarea unei gândiri flexibile, sistemice și transferabile.

6. Învățarea se realizează prin descoperire, cercetare și explorare

Copiii mici sunt exploratori înnașcuți. Învățarea prin descoperire stimulează curiozitatea, inițiativa, gândirea critică și capacitatea de rezolvare de probleme. Educatorii creează contexte în care copiii cercetează, formulează ipoteze, testează, observă, compară și trag concluzii, dezvoltând astfel o atitudine activă față de învățare și cunoaștere.

7. Învățarea este socială și colaborativă

Învățarea timpurie are loc într-un context relațional. Interacțiunile cu ceilalți copii și cu adulții sunt surse esențiale de învățare. Comunicarea, cooperarea, negocierea, empatia și rezolvarea conflictelor se formează natural în activitățile desfășurate în perechi, grupuri mici sau mari. Educatorii facilitează un mediu educațional bazat pe încredere, respect reciproc și susținere afectivă.

8. Învățarea este reflexivă și vizibilă

Învățarea devine mai profundă atunci când copilul este ajutat să reflecteze asupra propriei experiențe. Prin documentare pedagogică, întrebări deschise, portofolii, povești vizuale, copiii sunt încurajați să observe, să exprime și să dea sens propriei deveniri. Astfel, învățarea devine vizibilă și pentru adult, și pentru copil.

9. Învățarea este incluzivă și echitabilă

Fiecare copil are dreptul la învățare, indiferent de statutul socio-economic, abilități, limbă sau origine. Educația timpurie valorizează diversitatea și construiește un mediu sigur, accesibil și adaptat nevoilor fiecărui copil. Intervențiile diferențiate și sprijinul personalizat asigură participarea activă și progresul fiecărui copil.

10. Învățarea este susținută prin relații afective stabile

Calitatea relațiilor afective dintre copil și adult influențează profund procesele de învățare. Educatorul este o figură de atașament securizant, care oferă acceptare, grijă, încurajare și ghidaj. Această relație de încredere este fundamentul pe care copilul își construiește curajul de a explora, de a greși, de a învăța.

11. Învățarea include dimensiunea socio-emoțională

Învățarea este indisolubil legată de dezvoltarea emoțională. Recunoașterea, exprimarea și reglarea emoțiilor, dezvoltarea empatiei și a rezilienței sunt componente esențiale ale curriculumului. Educatorii sprijină copiii în construirea unei imagini de sine pozitive, în dezvoltarea stimei de sine și în formarea unor relații sănătoase.

12. Învățarea este deschisă spre comunitate și colaborare cu familia

Învățarea nu se limitează la spațiul instituțional. Familia și comunitatea sunt parteneri activi ai educației timpurii. Contextele de învățare sunt extinse în afara grădiniței, iar valorile, obiceiurile, resursele locale sunt integrate cu sens în activitățile zilnice. Colaborarea educator-părinte contribuie la coerența experiențelor trăite de copil.

13. Învățarea este orientată spre dezvoltarea de competențe de viață

Învățarea în educația timpurie urmărește formarea unor competențe de bază care vor susține parcursul ulterior al copilului: comunicare, autonomie, gândire logică și creativă, motricitate, autoîngrijire, relaționare, gândire etică și inițiativă.

Organizarea mediului educațional în educația timpurie

Specificul dezvoltării copilului în perioada timpurie impune organizarea intenționată și atentă a mediului educațional – condiție esențială pentru stimularea dezvoltării globale a acestuia. Mediul educațional devine astfel un factor activ al învățării și dezvoltării, contribuind la formarea identității copilului, la dezvoltarea autonomiei, creativității și spiritului de inițiativă.

Orientarea copilului spre învățare și dezvoltare se realizează prin crearea unui mediu educațional prietenos, incluziv și flexibil, care permite exprimarea liberă a fiecărui copil și reflectă dimensiunea interculturală și pe cea a incluziunii sociale. Mediul educațional trebuie să asigure accesul egal al tuturor copiilor, indiferent de gen, apartenență culturală, etnică, lingvistică, statut socio-economic sau particularități individuale.

Mediul educației timpurii (ET) reprezintă un ansamblu complex de factori fizici, psihologici, sociali și culturali, incluzând spațiile interioare și exterioare, infrastructura, materialele și echipamentele educaționale, resursele naturale, comunitatea locală și adulții implicați în procesul educațional – cadre didactice, personal didactic auxiliar, părinți și alți parteneri educaționali.

Un mediu educațional bine proiectat susține și stimulează învățarea activă, experiențială, bazată pe joc – activitatea fundamentală a copilului de vârstă timpurie. Acesta oferă copiilor posibilitatea de a explora, experimenta, crea, comunica, coopera și lua decizii autonome, contribuind la dezvoltarea gândirii critice și creative, a competențelor sociale și emoționale, a abilităților de autoreglare și de rezolvare de probleme.

Principiile organizării mediului educațional în educația timpurie:

Orientarea spre joc și învățare prin experiență directă:

Mediul va favoriza jocul liber și dirijat, explorarea, mișcarea și experimentarea activă, în funcție de interesele și nevoile copiilor, susținând astfel dezvoltarea globală și învățarea integrată.

Respectarea și promovarea autonomiei copilului:

Accesul liber la materiale variate, organizate pe zone și centre de interes, va permite copilului să aleagă activitățile, să planifice și să decidă asupra propriei implicări în funcție de propriile preferințe și ritm de dezvoltare.

Asigurarea caracterului incluziv și intercultural:

Mediul va reflecta diversitatea culturală, lingvistică, de gen și de abilități a copiilor, încurajând acceptarea diferențelor și colaborarea. Spațiile și materialele vor fi accesibile tuturor copiilor, inclusiv celor cu cerințe educaționale speciale.

Integrarea dimensiunii naturii și a educației în aer liber:

Mediul exterior va fi amenajat astfel încât să ofere multiple oportunități de joc, explorare și activități de învățare în natură, dezvoltând conexiunea copilului cu mediul înconjurător și cultivând comportamente ecologice timpurii.

Implicarea activă a copiilor, părinților și comunității:

Planificarea și amenajarea mediului educațional vor valorifica ideile și contribuțiile copiilor și părinților, asigurându-se relevanța și atractivitatea acestuia pentru fiecare grupă specifică de vârstă și fiecare context educațional.

Crearea unui climat psihoemoțional pozitiv:

Mediul educațional va promova relații calde, prietenoase, bazate pe respect reciproc între copii,

cadre didactice și părinți, susținând dezvoltarea sentimentului de siguranță, apartenență și încredere în sine.

În organizarea mediului educațional vor fi respectate atât aspectele funcționale și de siguranță, cât și cele estetice, creative și stimulative. Copiii vor fi încurajați să participe la amenajarea și reamenajarea spațiilor interioare și exterioare, contribuind astfel la dezvoltarea simțului estetic, a responsabilității și a spiritului comunitar.

Mediul educațional va fi structurat pe centre de interes dotate (conform Standardelor Minime de dotare a instituției de educație timpurie) cu materiale variate, atractive, adaptate nivelului de dezvoltare al copiilor și diversității lor de interese, stimulând astfel activitatea individuală, în perechi și în grupuri mici. Organizarea centrelor va facilita interacțiunile între copii și între copii și adulți, încurajând cooperarea, participarea activă și respectul față de reguli.

Un mediu educațional bine proiectat și implementat contribuie la starea de bine și la confortul copiilor în cadrul activităților educaționale, favorizând dezvoltarea abilităților socio-emoționale, a comportamentelor de autoîngrijire și igienă, a deprinderilor de muncă independentă și în echipă.

Personalul din cadrul instituțiilor de educație timpurie va utiliza în mod eficient întreg spațiul disponibil (interior și exterior), resursele materiale și timpul educațional, pentru a oferi copiilor oportunități variate de învățare, dezvoltare și socializare.

Evaluarea rezultatelor învățării: cadrul general de referință

Evaluarea reprezintă o componentă a procesului educațional desfășurat în IET, care se realizează pe tot parcursul anului și are rolul de a spori potențialul intelectual al copilului și de a înlătura lacunele depistate.

În învățământul preșcolar, monitorizarea rezultatelor învățării se realizează în baza Standardelor de învățare și dezvoltare a copiilor de la naștere până la 7 ani, precum și a Instrumentului de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului, aprobate de Ministerul Educației și Cercetării (Codul Educației art.16 (3)).

În educația timpurie evaluarea are drept scop urmărirea progresului fiecărui copil pentru a putea facilita, optimiza sau dezvolta anumite abilități ori pentru a interveni în cazul unor comportamente atipice. Așadar, informația obținută în urma evaluării servește la:

- evidențierea competențelor actuale ale unui copil și ale aspectelor care mai trebuie formate/dezvoltate;
- optimizarea/valorificarea maximală a potențialului copilului;
- recomandarea/planificarea intervenției.

În educația timpurie se utilizează 3 tipuri de evaluări: inițială/predictivă, continuă/formativă, finală/sumativă.

Evaluarea inițială/predictivă constituie o condiție hotărâtoare pentru reușita activității de învățare, oferind posibilitatea de a cunoaște potențialul de învățare al copiilor la începutul anului, de a ști care sunt premisele de la care se vor proiecta activitățile de învățare. Cadrele didactice vor observa copiii în timpul diferitor momente ale programului zilnic și vor dialoga atât cu părinții, cât și cu copiii, în vederea obținerii unor informații cât mai relevante despre nivelul de dezvoltare a acestora și indispensabile pentru ulterioara planificare.

Evaluarea continuă/formativă se realizează permanent de cadrul didactic prin observarea comportamentelor și reacțiilor copiilor în diverse situații, analiza produselor activității acestora și discuții individuale. Aceasta urmărește progresul fiecărui copil, fără comparații între copii, punând accent pe metode de observare sistematică, portofolii și reflecția copilului asupra propriei învățări. Scopul este conectarea evaluării la competențele vizate, evidențierea punctelor forte și orientarea pașilor următori în dezvoltare.

Evaluarea finală/sumativă reflectă, global, progresele în dezvoltarea și învățarea copilului și se realizează la sfârșit de an și la sfârșitul perioadei de predare – învățare. Aprecierea progresului se face prin comparație cu achizițiile înregistrate anterior (la evaluarea inițială). Aceasta va viza stabilirea pașilor care urmează să fie întreprinși în următorul an.

Monitorizarea reprezintă urmărirea evoluției dezvoltării copilului în mediul lui firesc de viață și activitate cu înregistrarea comportamentelor formate. Acest proces este unul de durată și presupune colectarea de rutină a informațiilor referitoare la toate aspectele dezvoltării copilului.

Pentru a asigura o monitorizare și o evaluare eficientă a dezvoltării copilului, care va influența calitatea educației la vârsta timpurie se propune Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului de la 1,5 la 7 ani în baza Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului.

Pentru monitorizarea dezvoltării copiilor de vârstă timpurie și preșcolară, sunt utilizate Instrumentele de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza SÎDC. Monitorizarea este realizată pe 3 perioade de vârstă (1,5-3 ani, 3-5 ani și 5-7 ani), efectuându-se două evaluări pe parcursul acestora: evaluarea inițială și sumativă. La începutul fiecărei perioade de vârstă, pe durata 15 septembrie – 15 octombrie, se efectuează evaluarea inițială a copiilor pentru a constata nivelul de performanță a fiecărui preșcolar pe cele 4 domenii de dezvoltare. Rezultatele copiilor sunt înregistrate în Fișa individuală și permit proiectarea activității viitoare cu scopul obținerii unor progrese mai mari.

Evaluarea copiilor în educația timpurie presupune respectarea următoarelor condiții:

Centrarea pe copil

- Evaluarea trebuie să reflecte nivelul real de dezvoltare, interesele, ritmul individual de învățare și particularitățile fiecărui copil;
- Să respecte dreptul copilului la demnitate, exprimare liberă și participare activă.

Caracter formativ și continuu

- Evaluarea se realizează permanent, integrat în activitățile zilnice și în contexte naturale de învățare (joc, explorare, conversații spontane);
- Scopul principal este sprijinirea dezvoltării copilului, identificarea progresului și a necesităților educaționale.

Abordare holistică și complexă

- Vizează toate cele **4 domenii de dezvoltare**: fizic, socio-emoțional, limbaj, cognitiv;
- Se referă la totalitatea achizițiilor copilului, nu doar la abilități sau cunoștințe izolate.

Utilizarea unor metode variate și adecvate vârstei

- Observarea sistematică, fișele de progres, portofoliul copilului, înregistrările audio/video, conversațiile cu copilul și părinții;
- Evitarea testărilor standardizate, a evaluărilor formale, rigide sau a comparațiilor între copii.

Implicarea activă a copilului și a familiei

- Copilul este încurajat să reflecteze asupra propriilor reușite (autoapreciere la nivelul posibilităților sale);
- Părinții sunt parteneri activi în procesul de evaluare, fiind informați periodic și implicați în sprijinirea dezvoltării copilului.

Corelarea competențelor prevăzute în Curriculumul pentru educație timpurie

- Evaluarea urmărește atingerea progresivă a competențelor generale și specifice stabilite pentru nivelul de vârstă;
- Se bazează pe indicatori de progres clar definiți și adaptați particularităților de vârstă și individuale.

Transparență și confidențialitate

- Rezultatele evaluării sunt utilizate exclusiv pentru optimizarea procesului educațional și sprijinirea dezvoltării copilului;
- Datele privind evoluția copilului sunt protejate, respectând principiile eticii profesionale.

Instrumente de evaluare în educația timpurie și particularitățile de vârstă ale copiilor

În educația timpurie, selectarea și utilizarea instrumentelor de evaluare trebuie să țină cont de particularitățile de vârstă, ritmul individual de dezvoltare și nevoile fiecărui copil, asigurând o abordare globală și integrată a domeniilor de dezvoltare.

1. Observația sistematică

- ✓ Instrument de bază, adecvat vârstei preșcolare, utilizat zilnic, în contexte variate (joc, activități ghidate, rutine, tranziții);
- ✓ Permite surprinderea manifestărilor spontane, naturale ale copilului;
- ✓ Înregistrarea constatărilor se face pe grile, fișe de observație sau în portofoliu.

2. Portofoliul copilului

- ✓ Colectează produse realizate de copil (desene, colaje, construcții, fișe individuale de lucru), fotografii, înregistrări audio/video;

- ✓ Reflectă evoluția dezvoltării copilului în timp, progresul realizat și nivelul atins la un anumit moment;
- ✓ Adaptat nivelului de vârstă și ritmului individual.

3. Fișele de progres

- ✓ Instrument structurat, cu indicatori de progres stabiliți conform domeniilor de dezvoltare (fizic, socio-emoțional, limbaj, cognitiv);
- ✓ Permite înregistrarea succintă a achizițiilor observate periodic;
- ✓ Utilizat la toate perioadele de vârstă din IET (1,5-3 ani; 3-5 ani; 5-7 ani), cu adaptare la nivelul de exprimare și autonomie al copilului.

4. Conversația liberă/dirijată cu copilul

- ✓ Valorifică exprimarea liberă și spontană a copilului despre sine, mediu, experiențe trăite;
- ✓ Oferă informații despre dezvoltarea limbajului, gândirii, emoțiilor și a capacității de relaționare;
- ✓ Se desfășoară în contexte naturale, evitând formalismul.

5. Interviu și chestionarul pentru părinți

- ✓ Utilizat pentru obținerea de informații relevante despre comportamentul, preferințele și achizițiile copilului în mediul familial;
- ✓ Sprijină completarea și nuanțarea evaluării realizate în grădiniță/creșă;
- ✓ Adaptat nivelului de vârstă al copilului și specificului familiei.

6. Jocul ca metodă de evaluare

- ✓ Jocul liber și jocurile ghidate oferă date valoroase privind nivelul de dezvoltare socio-emoțională, cognitivă, motrică și de limbaj;
- ✓ Încurajează manifestarea liberă a inițiativei, imaginației, gândirii creative și colaborării cu ceilalți;

Deci, evaluarea în educația timpurie este un proces continuu, flexibil și adaptat copilului, realizat în scop formativ, în contexte naturale de viață și joc, în vederea susținerii dezvoltării holistice a fiecărui copil.

VI. Implementare, evaluare și leadership educațional

Aspecte manageriale de implementare

Implementarea și monitorizarea Curriculumului pentru educația timpurie presupune un ansamblu de activități planificate și corelate, realizate la nivel național, local și instituțional, în scopul asigurării calității procesului educațional și alinierii acestuia la finalitățile stabilite.

Implementarea curriculumului pentru educația timpurie se realizează conform etapelor:

Etapa I: Preliminară

La această etapă se realizează următoarele acțiuni esențiale:

Identificarea resurselor necesare pentru realizarea prevederilor curriculare (spații, dotări, resurse educaționale, personal didactic și specializat), adaptate la specificul și necesitățile fiecărei instituții de educație timpurie.

Formarea profesională continuă a cadrelor didactice, asigurând dobândirea competențelor necesare pentru aplicarea noului curriculum și promovarea noilor concepte educaționale (învățare prin joc, abordare centrată pe copil, incluziune, diversitate, cooperare cu familia, etc.).

Planificarea implementării curriculumului la nivel instituțional și local, cu stabilirea obiectivelor imediate, pe termen mediu și lung, aliniate la standardele educaționale de calitate pentru educația timpurie.

Asigurarea resurselor/produse curriculare, inclusiv materiale didactice, ghiduri metodologice, resurse digitale și tehnologii educaționale moderne, adaptate educației timpurii.

Informarea și implicarea părinților și alți actanți educaționali în procesul de schimbare curriculară, prin activități de consiliere, sesiuni de informare și consultări.

Etapa II: Implementare

În etapa de implementare se asigură:

Conștientizarea și motivarea cadrelor didactice pentru aplicarea noilor concepte și practici educaționale, gestionarea rezistenței la schimbare și sprijinirea adaptării la noile cerințe curriculare.

Sprijinirea dezvoltării culturii organizaționale prin promovarea valorilor educației timpurii: respect pentru diversitate, incluziune, participare activă a copilului, colaborare cu familia.

Asigurarea formării continue și mentoratului cadrelor didactice, inclusiv prin implicarea OLSDÎ în organizarea atelierelor metodologice, schimbului de bune practici și consilierii metodice.

Elaborarea și utilizarea de instrumente de monitorizare a implementării curriculumului pentru educația timpurie, adaptate specificului acestui nivel: fișe de observare a activității personalului; chestionare și focus-grupuri privind percepțiile managerilor, cadrelor didactice, ale profesorilor și părinților vizavi de curriculumul modernizat, modul și condițiile implementării și monitorizării; experiențe de realizare a acestor procese în diferite regiuni ale țării etc

Îmbunătățirea continuă a procesului educațional, prin ajustarea conținuturilor și strategiilor didactice pe baza feedbackului colectat de la cadre didactice, părinți și copii.

Consolidarea echipei multidisciplinare (educatori, logopezi, psihologi, cadre didactice de sprijin, etc...) și facilitarea colaborării acesteia în vederea realizării intervențiilor personalizate pentru copii.

Organizarea de activități cu părinții, pentru familiarizarea acestora cu noile prevederi curriculare și integrarea familiei în procesul educațional.

Etapa III: Instituționalizare

Această etapă presupune:

Stabilirea și consolidarea rutinei de aplicare a noului curriculum în practica educațională zilnică, la nivelul tuturor instituțiilor de educație timpurie.

Monitorizarea sistematică a progresului în dezvoltarea copiilor, pe baza domeniilor de dezvoltare și indicatorilor, utilizând metode formative și sumative specifice educației timpurii.

Analiza impactului noilor practici educaționale, prin rapoarte interne și externe, focus-grupuri cu cadre didactice și părinți, în vederea ajustării continue a procesului educațional.

Ajustarea permanentă a curriculumului și a resurselor educaționale în funcție de nevoile identificate, particularitățile de dezvoltare ale copiilor și feedbackul primit de la actanții educaționali implicați.

Dezvoltarea unui parteneriat durabil cu familia și comunitatea, pentru susținerea educației timpurii incluzive și de calitate.

Rolul managerului instituției de educație timpurie:

Managerul are un rol determinant în:

Promovarea și susținerea cadrului curricular modernizat, asigurând aplicarea principiilor și valorilor acestuia în întreaga instituție;

Organizarea și sprijinirea formării continue a cadrelor didactice în vederea implementării eficiente a curriculumului, a noilor metode de predare și evaluare centrate pe copil;

Coordonarea echipei multidisciplinare (educatori, metodiști, psihologi, logopezi, cadre didactice de sprijin etc.) pentru a răspunde diverselor nevoi de dezvoltare ale copiilor;

Stimularea parteneriatului cu părinții prin implicarea acestora în procesul educațional, în activitățile de învățare și în procesul de evaluare continuă a dezvoltării copilului.

Structura flexibilă a curriculumului:

Curriculumul pentru educație timpurie are o structură deschisă și adaptabilă, care permite:

- personalizarea activităților în funcție de interesele, nevoile și nivelul de dezvoltare al fiecărui copil;
- integrarea activităților de învățare în rutina zilnică;
- valorificarea situațiilor spontane/ inopinate de învățare.

Managementul implementării și monitorizării Curriculumului pentru educație timpurie

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru educație timpurie se realizează de către:

- Ministerul Educației și Cercetării;
- Organul local de specialitate în domeniul învățământului;
- administrația instituțiilor de învățământ.

Scopul principal al monitorizării implementării Curriculumului pentru educația timpurie este de a sprijini instituțiile de educație timpurie și cadrele didactice în reflectarea asupra activităților desfășurate cu copiii mici, în evaluarea eficienței demersurilor educaționale și în identificarea schimbărilor necesare pentru a susține dezvoltarea armonioasă a fiecărui copil, în acord cu finalitățile curriculare și standardele de învățare și dezvoltare a copilului.

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru educația timpurie se realizează în conformitate cu o **Metodologie specifică** ce stabilește: scopul, obiectivele, criteriile, indicatorii, descriptorii de monitorizare, responsabilitățile, sistemul de metode (observații, interviuri, întâlniri, rapoarte, deplasări/ vizite în școală/ la clasă etc.) și instrumente prin care se măsoară indicatorii și se determină progresul în învățare și dezvoltare.

Principalele obiective ale monitorizării:

- Determinarea nivelului de înțelegere și aplicare a curriculumului de către cadrele didactice în proiectarea, organizarea și evaluarea activităților centrate pe copil;
- Aprecierea calității condițiilor create pentru aplicarea curriculumului la nivel de instituție (mediu educațional, resurse, suport metodologic);
- Identificarea nevoilor de dezvoltare profesională continuă a cadrelor didactice pentru a asigura o implementare eficientă și inovativă a curriculumului;
- Susținerea procesului de dezvoltare și actualizare a curriculumului pentru educația timpurie pe baza constatărilor din teren;
- Oferirea unui suport real și validat cadrelor didactice în vederea corelării activităților desfășurate cu finalitățile educației timpurii.

Monitorizarea în educația timpurie nu are un caracter sancționator, ci **formativ și sprijinitor**, orientat spre îmbunătățirea continuă a calității procesului educațional, dezvoltarea profesională a cadrelor didactice și bunăstarea copilului în grădiniță.

Monitorizarea implementării curriculumului pentru educație timpurie se va realiza cu respectarea următoarelor principii:

- ◆ **validității:** utilizarea unor instrumente și metode relevante pentru măsurarea progresului copilului și a calității implementării curriculumului;
- ◆ **fiabilității:** consecvența procesului de monitorizare și generarea unor concluzii și recomandări aplicabile și pertinente;
- ◆ **respectului reciproc:** respectarea demnității și drepturilor tuturor participanților la procesul de educație și monitorizare;
- ◆ **echității:** asigurarea unei monitorizări obiective, corecte și imparțiale, care nu distorsionează și nu afectează desfășurarea firească a procesului educațional și care oferă fiecărui cadru didactic șanse egale de manifestare și apreciere justă a eforturilor sale profesionale;
- ◆ **transparenței:** informarea prealabilă și clară a cadrelor didactice și a părților implicate privind scopul, conținutul și modalitățile de realizare a monitorizării;

- ◆ **aplicabilității:** elaborarea și utilizarea unor instrumente practice, clare și accesibile, adaptate condițiilor concrete ale instituțiilor de educație timpurie.

Dimensiunile monitorizării:

1. **Administrativă** – urmărirea respectării dispozițiilor legale referitoare la planul de învățământ, prevederilor curriculare, a organizării procesului educațional, a dotării instituției cu resurse curriculare, didactice și educaționale.
2. **Formativă** – observarea și aprecierea calității procesului educațional desfășurat, a climatului educațional și a eficienței strategiilor aplicate, prin administrarea unor instrumente de tip formativ care permit identificarea problemelor și dificultăților în implementarea curriculumului.
3. **Rezultativă** – analiza progresului individual și de grup al copiilor în raport cu standardele de învățare și dezvoltare și cu profilul de dezvoltare a copilului la finalul preșcolarității, precum și identificarea eventualelor dificultăți în atingerea competențelor așteptate.

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru educație timpurie se realizează pe următoarele niveluri:

Nivelul național: monitorizarea este asigurată de Ministerul Educației și Cercetării și alte instituții abilitate, prin aplicarea mecanismelor și instrumentelor specifice de evaluare și raportare, în vederea asigurării coerenței și eficienței implementării Curriculumului pentru educație timpurie la scară națională, precum și pentru fundamentarea politicilor educaționale viitoare.

Nivelul local (OLSDÎ): monitorizarea se efectuează de către specialiștii responsabili pentru educația timpurie din cadrul organelor locale de specialitate în domeniul învățământului, în scopul evaluării modului de implementare a Curriculumului în instituțiile subordonate, oferirii suportului metodologic necesar și formulării recomandărilor pentru îmbunătățirea calității actului educațional.

Nivelul instituțional: monitorizarea este realizată de conducerea instituției de educație timpurie, în colaborare cu cadrele didactice, prin autoevaluare și evaluare, observare sistematică, analiza documentației și a activităților desfășurate. Scopul principal constă în asigurarea respectării prevederilor curriculare și în identificarea oportunităților de optimizare a procesului educațional.

Etapele procesului de monitorizare

- 1) **Planificare** – stabilirea scopului, obiectivelor, indicatorilor și metodelor de monitorizare;
- 2) **Organizare** – pregătirea resurselor umane și materiale pentru desfășurarea procesului de monitorizare;
- 3) **Implementare** – aplicarea propriu-zisă a procedurilor și instrumentelor de monitorizare (observații, interviuri, discuții tematice, analize de documente);
- 4) **Evaluare și raportare** – analiza rezultatelor obținute și formularea concluziilor, recomandărilor pentru îmbunătățirea procesului de implementare a curriculumului;
- 5) **Feed-back și remediere** – comunicarea concluziilor monitorizării cadrelor didactice și conducerii instituțiilor, elaborarea planurilor de îmbunătățire și intervenție.

Instrumente și metode de monitorizare

- ✓ fișe de observație a activităților și mediului educațional;
- ✓ chestionare și interviuri cu cadrele didactice, administrație, părinți;
- ✓ discuții de grup și focus grupuri cu personalul didactic;
- ✓ analiza planificărilor educaționale și a documentației instituționale;
- ✓ rapoarte de autoevaluare ale instituțiilor și cadrelor didactice;
- ✓ vizite de monitorizare și consiliere metodologică.

Responsabilitățile actanților implicați

- **Ministerul Educației și Cercetării** – dezvoltarea cadrului normativ și metodologic, asigurarea formării și consilierii personalului implicat;
- **Organele locale de specialitate în domeniul învățământului** – monitorizarea la nivel local, acordarea suportului necesar instituțiilor, raportarea constatărilor și propunerea de măsuri de îmbunătățire;
- **Administrația instituțiilor de educație timpurie** – organizarea și desfășurarea monitorizării interne, oferirea de sprijin cadrelor didactice;
- **Cadrele didactice** – autoevaluarea și îmbunătățirea continuă a propriilor practici educaționale, participarea activă la procesul de monitorizare.

Profesioniștii educației timpurii – competențe, formare și leadership

Calitatea educației timpurii depinde în mod esențial de competențele profesionale, etice și personale ale tuturor categoriilor de personal implicate în organizarea și desfășurarea procesului educațional. În acest sens, dezvoltarea continuă a resurselor umane reprezintă o condiție fundamentală pentru asigurarea unui mediu educațional incluziv, sigur și favorabil dezvoltării holiste a fiecărui copil.

În IET, dezvoltarea profesională are un impact enorm asupra calității muncii prestate de către personal, cât și asupra rezultatelor copiilor și calității relațiilor de parteneriat cu familia și comunitatea. Tendințele moderne în ET invocă dezvoltarea programelor comune de educație și formare profesională pentru personalul care lucrează în IET (de exemplu, manageri, educatori și ajutori de educatori, conducători muzicali, metodiști, cadre didactice de sprijin, asistenți personali ai copilului și specialiști precum psihologi, psihopedagogi, asistenți medicali etc.), care contribuie la crearea unei agende comune și la aprecierea calității.

Personalul din învățământul general este constituit din *personal de conducere, personal didactic, personal didactic auxiliar și personal nedidactic*. Totodată, în cadrul **educației timpurii** se disting următoarele funcții didactice: de educator, cadru didactic de sprijin, conducător muzical, logoped, psiholog, psihopedagog, metodist, mentor. (*Codul Educației*, art. 53 alineatele (1; 3a.)

Valorificarea personalului din IET, pentru o educație de performanță și de reușită a fiecăruia, se impune și din perspectiva unei *nevoi de schimbare*. Conform *dezvoltării curriculare în educația timpurie din R. Moldova*, devine o axiomă orientarea activității fiecărui cadru didactic spre câteva întrebări fundamentale: *Cum să schimb ceva în activitatea mea? De ce trebuie de schimbat acest ceva? Ce caut eu în IET? Cu ce scop?* etc.

Fiecare IET urmează să-și elaboreze *sistemul de evaluare a cadrelor didactice*, având rolul de a analiza, pe de o parte, gradul de conformitate a *competențelor cadrelor didactice cu standardele*, iar, pe de altă parte, de a contribui la îmbunătățirea performanțelor, astfel asigurându-se calitatea procesului de ET.

În contextul asigurării calității educației, instituțiile de educație timpurie sunt supuse, în mod constant, aprecierii și evaluării din partea beneficiarilor (părinți, comunitate, societate în ansamblu) [25].

Categorii de profesioniști și competențe specifice

- ◆ **Personal de conducere (Director)**
- ◆ **Realizează un management eficient și de calitate a întregii activități a IET în conformitate cu atribuțiile conferite de lege**
- ◆ **Cadre didactice** (educator, cadru didactic de sprijin, conducător muzical, logoped, psiholog, psihopedagog, metodist, mentor, etc.)

Cadrele didactice din instituțiile de educație timpurie au responsabilitatea de a organiza, coordona și asigura procesul educațional incluziv în conformitate cu politicile educaționale actuale, contribuind la educarea, instruirea și dezvoltarea creativă a copiilor cu vârste între 1,5 și 7 ani, cu respectarea dreptului fiecărui copil la educație de calitate, în vederea integrării armonioase în societate și în activitatea școlară ulterioară.

Personal didactic auxiliar (asistenți ai educatorului)

Cadrele didactice auxiliare din instituțiile de educație timpurie au rolul de a sprijini educatorul în desfășurarea activităților zilnice, asigurând condiții optime de igienă, siguranță și confort pentru copii, manifestând abilități de comunicare și relaționare pozitivă, participând la activitățile de rutină și tranziție, precum și contribuind la organizarea și amenajarea spațiului educațional.

Personal nedidactic (asistent medical, personal administrativ-gospodăresc, personal de

deservire)

Asigura condiții adecvate de sănătate, igienă și securitate a mediului educațional, de a întreține și menține în bună funcționare infrastructura instituției, precum și de a colabora cu personalul didactic și auxiliar pentru desfășurarea eficientă a activităților zilnice.

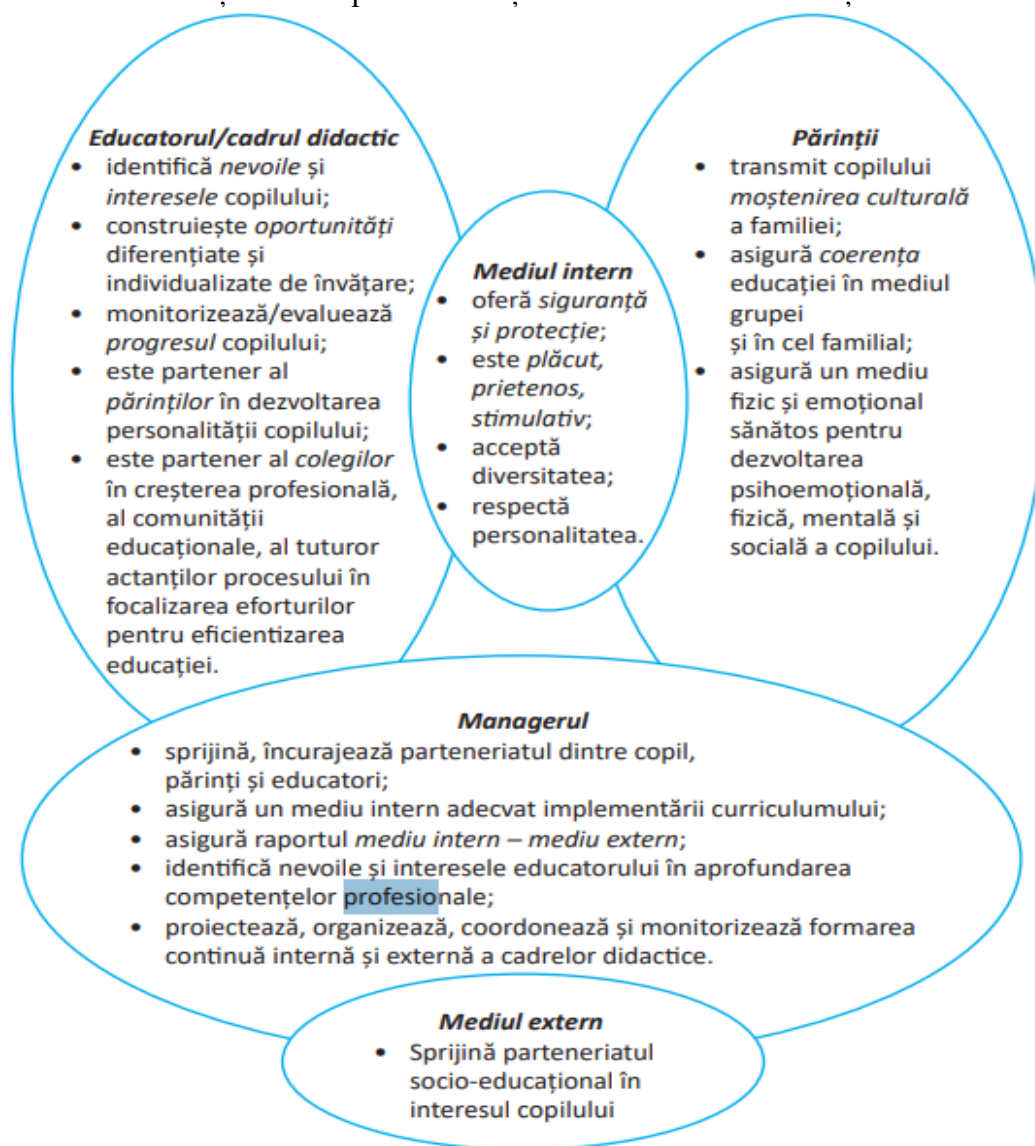

Figura 9. Rolurile actanților procesului educațional (sursa 7, p.21)

Formarea continuă și leadershipul educațional

În IET, un element esențial al calității muncii prestate îl constituie condițiile de lucru favorabile, inclusiv leadership-ul profesional, care creează oportunități de observare, reflecție, planificare, lucrul în echipă și cooperarea cu părinții [3].

Condițiile bune de muncă sunt în beneficiul personalului și contribuie la facilitarea activității acestuia. Anumiți factori pot însă influența starea de bine a personalului din IET și modul în care se interacționează și lucrează cu copiii: mărimea grupului de copii, raportul dintre copii și adulți. De exemplu, studiile și experiența din multe țări europene demonstrează că un număr mai mare de practicieni per grup de copii afectează pozitiv munca sensibilă față de copii, ca grup. Factori precum: durata orelor de lucru, concediile și nivelurile salariale, care pot contribui la micșorarea fluctuației de personal, crearea unei ocupații permanente în cadrul serviciilor de îngrijire a copiilor și transformarea acestora într-o opțiune atractivă sunt, de asemenea, esențiali.

Deși poate exista o lipsă de conștientizare, în rândul personalului și al managerilor IET, a importanței abilităților de **leadership** și **management**, acestea sunt de mare relevanță pentru asigurarea unei furnizări de servicii ale ET de înaltă calitate și o implementare eficientă a *curriculumului* corelat cu *standardele*, or acestea stimulează performanța personalului. Ele sunt vitale atât pentru aria managementului, cât și pentru cea pedagogică, pentru evaluarea echipei de profesioniști. Echipele ar trebui să fie bine susținute, de exemplu, prin întâlniri/ședințe regulate de echipă, prin oferirea de oportunități de învățare reciprocă, prin acordarea orelor libere și gratuite pentru pregătire și reflecție, coaching/mentorat pedagogic, etc. Leadershipul necesită a fi inclus în programele de formare inițială și continuă a profesioniștilor care lucrează în IET. Prin urmare, **cartografierea nevoilor personalului**, pentru dezvoltarea leadership-ului profesional și a managementului, ar putea fi utile, iar abordarea acestor nevoi ar putea fi o posibilă zonă ce constituie un subiect de reflecție. IET vor organiza activități de diagnosticare a nevoilor de formare continuă a personalului angajat în instituție, vor monitoriza formarea continuă a fiecărui angajat, vor facilita participarea cadrelor didactice la diferite cursuri de formare continuă, vor evalua calitatea schimbărilor produse în practica profesională a angajatului după participarea la cursuri de formare, vor asigura condițiile necesare pentru autoformare: motivare, mediu, resurse, sprijin. Pentru cadrele didactice noi, IET va institui programe de mentorat menite să faciliteze integrarea socială și profesională a acestora.

Orientări în formarea inițială și continuă a personalului Complexitatea domeniilor de învățare – dezvoltare a copilului constă în necesitatea instruirii și formării adultului/cadrelor didactice și a celor de conducere/manageriale, dar și a părinților (comunității), prin orientarea noilor tendințe de modernizare a *Curriculumului pentru educație timpurie* în corespundere cu *Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani*, precum și exigența de creare a noilor condiții de dezvoltare în aceste instituții de educație timpurie, pentru a asigura gradul optim de pregătire a copiilor pentru școală.

Resursele umane în domeniul educației timpurii vizează două direcții indispensabile:

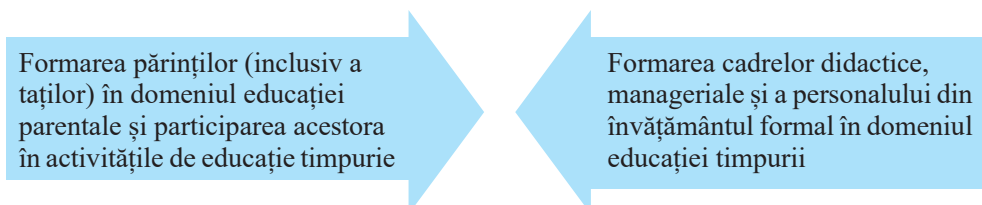

Figura 10. *Direcțiile de formare inițială și continuă a resurselor umane din SET*

Educația adulților reprezintă o dimensiune specială a învățării pe parcursul întregii vieți (*lifelong learning*) și a devenit o prioritate a sistemelor de învățământ din toată lumea. În cazul R. Moldova, *educația permanentă a resurselor umane în SET* înseamnă *informare* – echivalentă cu a (se) înțelege; *instruire* – a (se) conduce; *educare* – a (se) construi și *formare* – a (se) face.

Politica de stat în domeniul educației, precum și întregul sistem de învățământ din Republica Moldova tinde spre formarea de cadre didactice și de conducere /manageriale care să corespundă cerințelor actuale orientate spre *schimbare, dinamism, spre o educație modernă*. Pentru realizarea acestor *competențe în domeniul ET*, este nevoie de o pregătire profesională corespunzătoare tendințelor moderne ale politicilor educaționale. În SET, fiecare cadru didactic și de conducere/managerial necesită să stăpânească un șir de competențe generice și specifice (inclusiv competența de gen), pentru a realiza cu succes rolurile multiple pe care le are în activitatea sa profesională.

De exemplu, un conținut de formare profesională, adaptat pentru practicienii din SET care lucrează cu *grupurile mai vulnerabile*, îi poate ajuta să fie mai receptivi la nevoile suplimentare

pe care familiile le pot avea. Un aspect esențial al formării va fi acordarea unei atenții deosebite **diversității** și **incluziunii**, astfel fiind integrată totalmente în practica profesională.

Prin urmare, *orientările în formarea inițială și continuă din sistemul educației timpurii* constau în sesizarea, identificarea și implementarea noilor schimbări în politici- le educaționale, care se referă la rezultate concrete, pentru asigurarea educației timpurii de calitate, ce se va axa pe nevoile multiple ale copilului (a se vedea *Figura 13*).

Activitatea de formare inițială și continuă a cadrelor didactice și a celor de conducere/manageriale angajează două acțiuni complementare: o acțiune de înnoire și perfecționare a practicilor profesionale prin actualizarea cunoștințelor acumulate în timpul formării inițiale și o acțiune care vizează reorientarea profesională prin noi competențe validate, inclusiv prin obținerea unor diplome. Asamblarea lor anticipează evoluția permanentă a educatorilor, în contextul unei activități complexe de „formare avansată”, situată dincolo de „simpla reciclare”. Ea „răspunde atât ne- voilor personale, cât și celor organizaționale, favorizând astfel dezvoltarea autonomiei educatorului” [50, p. 155]. Asigurarea calității serviciilor de educație timpurie este influențată, în mare măsură, de calitatea pregătirii cadrelor didactice și a altor profesioniști din domeniu.

Formarea prevede pregătirea unor specialiști apti să ofere fiecărui copil un start bun în viață, prin educație timpurie de calitate, și vizează procesele externe și interne prin care se asigură crearea profesională a educației și formării [14, p. 8].

Formarea continuă constituie *un drept*, dar și *o obligațiune morală* a fiecărui angajat din sistemul educațional, făcând posibilă eficientizarea acestui sistem, or cadrul didactic profesionalizat va spori calitatea procesului de educație, va promova și anticipa schimbarea, va asigura eficacitatea educației [5, p. 17-20, 14].

Actorii universitari, care asigură pregătirea profesională a viitorului cadru didactic pentru prestarea serviciilor de educație timpurie, își vor orienta demersul educațional spre achiziționarea de către studenți a unui ansamblu de competențe: de la modul în care viitorul educator gândește despre copil, copilărie și educația copilului mic, modul în care acționează și interacționează atât cu copilul, cât și cu familia acestuia, până la competențele de ordin didactic ce țin de organizarea mediului educațional, de utilizarea strategiilor de învățare și evaluare. În acest sens, procesul de formare inițială a cadrelor didactice pentru ET impune centrarea pe student și asigurarea calității instruirii. Centrarea pe copil face parte din paradigma educațională constructivistă a învățământului formativ, care promovează axarea procesului educațional pe cel care învață. Respectiv, pentru a fi promotor al educației centrate pe copil, viitorul educator urmează să fie el însuși format în baza principiilor educației active, să se simtă subiect al propriei învățări.

Formarea profesională continuă se integrează în esența învățării pe tot parcursul întregii vieți, prin care este reconsiderat raportul dintre formarea profesională inițială și continuă. Formarea continuă este axată pe patru tipuri fundamentale de învățare, ce constituie pilonii cunoașterii profesionale:

- **a învăța să știi**, ceea ce înseamnă achiziționarea instrumentelor de cunoaștere educațională;
- **a învăța să faci**, ceea ce înseamnă că persoana intră în relație cu mediul educațional;
- **a învăța să trăiești împreună cu alții**, ceea ce înseamnă a putea coopera cu alții, participând la activitățile educaționale;
- **a învăța să fii și a învăța să devii**, aceasta reprezentând elementul valoric rezultat din cele trei tipuri menționate mai sus.

Astfel, *formarea pedagogică inițială și continuă* generează profesionalizarea personalului angajat în SET. Asigurarea formării inițiale a cadrelor didactice pentru educația timpurie din

Republica Moldova se realizează în cadrul învățământului mediu de specialitate (colegiu) și în cadrul învățământului superior (universitate). Formarea continuă însă se realizează de către furnizorii de prestare a serviciilor acreditate în domeniu, în cadrul instituțiilor și departamentelor de profil ale universităților pedagogice, care vizează *dezvoltarea resurselor interne ale cadrului didactic, drept personalitate creatoare de cultură intelectuală și asigurarea cadrului autentic pentru obținerea de performanțe, pentru realizare și împlinire profesională* [42]. Dat fiind faptul că performanța unei instituții este interconectată cu performanța cadrelor didactice, managerii sunt chemați să își asume responsabilități specifice în raport cu dezvoltarea lor, să adopte politici și mecanisme de formare a personalului didactic, să-și centreze interesul asupra *investiției multiaspectuale în formarea continuă*. Aceasta va conferi *relevanță* acțiunilor de formare continuă, va spori motivația și interesul cadrelor didactice pentru propria formare.

Atestarea cadrelor didactice se efectuează în scopul confirmării și reconfirmării în post, conform Codului Educației. La opțiunea personală, educatorii, metodiștii și managerii instituției educației timpurii vor putea elabora și susține lucrări științifice, pentru obținerea gradului didactic.

Categorii de profesioniști și competențe sp. Totodată, atestarea va cuprinde atât aspectele sensibilității la gen, cât și respectarea principiului non-discriminării în procesul educațional.

Reflecții finale și orizonturi de dezvoltare

Educația timpurie în fața provocărilor viitorului

Educația timpurie nu este doar începutul procesului educațional, ci temelia întregii evoluții umane. Ea influențează dezvoltarea cognitivă, emoțională, socială și morală a copilului și contribuie decisiv la echitatea educațională și la coeziunea socială. În fața unui viitor tot mai complex și impredictibil, educația timpurie trebuie privită nu ca un serviciu auxiliar, ci ca un obiectiv strategic național, aflat în centrul politicilor de dezvoltare durabilă.

Provocări actuale și tendințe emergente

Criza demografică aduce o scădere accentuată a populației de vârstă mică, însoțită de inegalități regionale în distribuția serviciilor educaționale. În acest context, educația timpurie este chemată să se adapteze prin modele flexibile, mobile și comunitare, care să asigure incluziunea copiilor din medii defavorizate, sate izolate sau familii cu vulnerabilități.

Migrația economică, un fenomen social persistent, afectează stabilitatea emoțională și echilibrul afectiv al copiilor rămași în grija rudelor sau a sistemului. Educația timpurie trebuie să integreze răspunsuri empatică și intervenții adaptate acestor realități, dezvoltând politici de sprijin emoțional și programe de implicare parentală la distanță.

Digitalizarea accelerată oferă oportunități semnificative de inovare educațională, dar și riscuri. Este esențial ca educatorii să dispună de competențele digitale necesare pentru a valorifica tehnologia într-un mod echilibrat, fără a substitui jocul liber, interacțiunea față în față și experiența senzorială directă – fundamente esențiale ale dezvoltării copilului mic.

Reziliența comunităților devine o condiție esențială în fața crizelor sociale, climatice, economice sau sanitare. Instituțiile de educație timpurie pot deveni centre de sprijin comunitar, în care copiii și familiile beneficiază nu doar de educație, ci și de servicii integrate – sănătate, consiliere, orientare parentală – consolidând solidaritatea și capacitatea colectivă de reacție.

Rolul actorilor implicați în ecosistemul educațional

Cadrele didactice din educația timpurie sunt actori centrali în formarea capitalului uman și social. Ele trebuie sprijinite prin formare continuă relevantă, condiții de muncă adecvate și recunoaștere profesională. Educatorii nu mai sunt doar „transmițători” de conținuturi, ci constructori de relații, mediatori ai învățării și promotori ai bunăstării copilului.

Părinții, ca primii educatori, trebuie considerați parteneri egali ai instituției. Construirea unei relații educaționale bazate pe încredere, respect reciproc și dialog permanent este esențială. Sprijinul oferit părinților pentru a înțelege nevoile copilului și a participa activ la educația timpurie are efecte pozitive asupra dezvoltării copilului.

Comunitatea locală, prin autorități publice, ONG-uri, parteneri sociali, trebuie să sprijine educația timpurie ca investiție strategică în viitor. Infrastructura educațională, mobilitatea personalului, parteneriatele locale și serviciile conexe contribuie la echitatea și calitatea procesului educațional.

Parteneriatul educațional – motor al transformării

Într-un context în care copilul este influențat simultan de familie, educatori, comunitate, medii digitale și realități sociale complexe, parteneriatul educațional devine fundamentul unei educații de calitate. Doar prin co-responsabilitate, colaborare și viziune comună putem construi un sistem care pune copilul în centrul său, ca subiect activ al învățării și al devenirii sale.

Este necesară dezvoltarea unor mecanisme durabile de cooperare între instituțiile de educație timpurie, autoritățile publice locale, instituțiile de sănătate, serviciile sociale, organizațiile societății civile și familii, pentru a asigura o abordare integrată și centrată pe nevoile reale ale copilului.

Educația timpurie a viitorului va fi una personalizată, empatică, interconectată și sustenabilă. Va valorifica potențialul fiecărui copil și va construi o societate în care nimeni nu este lăsat în urmă. Consolidarea acestei viziuni necesită voință politică, angajament instituțional și, mai presus de toate, încredere în puterea educației de a transforma destine încă din primii ani de viață.

Resurse utile

Glosar

- **Adaptare curriculară** – proces de ajustare a conținuturilor, strategiilor de predare-învățare și a mediului educațional, pentru a răspunde nevoilor individuale ale copiilor, în special ale celor cu cerințe educaționale speciale (CES).
- **Ancore de dezvoltare** – repere esențiale utilizate în evaluarea dezvoltării copilului, reflectând așteptările specifice fiecărei vârste în domenii precum limbaj, cogniție, motricitate, socio-emoțional.
- **Angajare activă a copilului** – participarea conștientă și motivată a copilului în activitățile de învățare și joc, care favorizează explorarea, inițiativa, implicarea și dezvoltarea personală.
- **APL – Administrarea publică locală** - structură administrativă care gestionează și coordonează la nivel local serviciile publice, inclusiv cele educaționale, contribuind la buna funcționare a instituțiilor de educație timpurie din teritoriu.
- **Centrare pe copil** – abordare pedagogică în care interesele, nevoile, ritmurile și particularitățile fiecărui copil constituie punctul de plecare în proiectarea și desfășurarea activităților educaționale.
- **CES – Cerințe educaționale speciale** - nevoi educaționale individuale ale copiilor determinate de factori cognitivi, fizici, emoționali, lingvistici sau sociali, care impun adaptarea curriculumului, a strategiilor didactice și a mediului de învățare pentru a asigura incluziunea și participarea echitabilă.
- **Comunicare timpurie** – interacțiuni verbale și nonverbale prin care copilul exprimă dorințe, nevoi, emoții sau idei în primele etape ale dezvoltării, esențiale pentru formarea limbajului și relaționarea socială.
- **CRET – Cadrul de referință al educației timpurii** - document strategic care definește conceptele, valorile, competențele, orientările metodologice și criteriile de calitate ce ghidează organizarea și furnizarea serviciilor de educație și îngrijire timpurie a copilului în Republica Moldova.
- **Curriculum pentru educația timpurie** – document de politică educațională care oferă orientări privind finalitățile, domeniile de dezvoltare, competențele, strategiile și formele de evaluare în educația timpurie.
- **Dezvoltare holistică** – abordare a educației timpurii care vizează sprijinirea dezvoltării copilului în toate dimensiunile sale: fizică, cognitivă, emoțională, socială, morală și lingvistică.
- **Domenii de dezvoltare** – arii esențiale ale dezvoltării copilului mic: dezvoltare fizică, sănătate și igienă; dezvoltare socio-emoțională; limbaj și comunicare; cogniție și cunoaștere a lumii; estetic și creativ; abilități de viață.
- **ECEC** – acronimul pentru Early Childhood Education and Care, care se traduce în limba română prin Educație și Îngrijire Timpurie a Copilului.
- **EÎTC – Educație și îngrijire timpurie a copilului.** Concept integrat care reunește serviciile educaționale și de îngrijire pentru copiii mici (0–6/7 ani), urmărind bunăstarea, dezvoltarea holistică și învățarea timpurie.
- **ET – Educație timpurie** – etapa de educație adresată copiilor de la naștere până la intrarea în învățământul primar, orientată spre dezvoltarea globală a copilului într-un mediu securizant, stimulativ și afectiv.

- **IET – Instituție de educație timpurie** – unitate educațională destinată copiilor antepreșcolari și preșcolari, în care se desfășoară activități de învățare, joacă, îngrijire și dezvoltare timpurie.
- **Interacțiune educațională** – proces comunicativ dintre adult (educator) și copil, bazat pe respect, empatie, ascultare și cooperare, care susține învățarea activă și dezvoltarea copilului.
- **IPET–Instituții publice de educație timpurie** – Instituții de educație timpurie gestionate și finanțate de autoritățile publice locale.
- **IPRET – Instituții private de educație timpurie** – instituții de educație timpurie fondate și administrate de persoane fizice sau juridice din sectorul privat, în conformitate cu legislația în vigoare.
- **ISCED – Clasificarea Internațională Standard a Educației** – sistem internațional elaborat de UNESCO pentru a compara structurile educaționale ale diferitelor țări, care include și nivelul 0 – educația timpurie.
- **Învățare experiențială** – proces prin care copilul își formează cunoștințe și deprinderi în urma interacțiunilor directe cu obiecte, fenomene, persoane și situații reale sau simulate.
- **Învățare prin joc** – metodă de învățare specifică vârstei timpurii, în care copilul dobândește cunoștințe și competențe explorând activ, în mod ludic, mediul înconjurător, în contexte semnificative și atractive.
- **Joc didactic** – activitate educațională structurată, cu scopuri de învățare, care combină elemente de joc și reguli pedagogice, menită să stimuleze gândirea, creativitatea și cooperarea între copii.
- **MEC – Ministerul Educației și Cercetării** – autoritatea centrală de specialitate a administrației publice care elaborează și implementează politicile educaționale, inclusiv în domeniul educației timpurii.
- **Mediu educațional** – ansamblu de condiții fizice, psihologice, relaționale și materiale în care se desfășoară educația timpurie, organizat astfel încât să sprijine dezvoltarea armonioasă și învățarea copilului.
- **Observația pedagogică** – metodă de evaluare continuă și sistematică a comportamentului, reacțiilor, progresului și nevoilor copilului, utilizată pentru adaptarea intervenției educaționale.
- **OLSDÎ – Organul local de specialitate în domeniul învățământului** – entitate de nivel raional/municipal responsabilă de implementarea politicilor educaționale la nivel local și de coordonarea instituțiilor de educație timpurie.
- **ONG – Organizație nonguvernamentală** – entitate juridică apolitică și non-profit care poate contribui la furnizarea de servicii educaționale și de sprijin pentru copiii și familiile acestora.
- **Parteneriat educațional** – colaborare dintre instituția de educație timpurie și familie, comunitate sau alte instituții, cu scopul de a susține dezvoltarea copilului și incluziunea acestuia.
- **PSSE – Pachet standard de servicii educaționale** – ansamblu de activități educaționale și de sprijin ce trebuie asigurat fiecărui copil în cadrul educației timpurii, pentru a garanta accesul la o dezvoltare echitabilă și de calitate.

- **Rutine educaționale** – activități zilnice repetitive (cum ar fi masa, somnul, igiena) care contribuie la formarea autonomiei copilului, oferind stabilitate, predictibilitate și siguranță.
- **SET – Sistemul educației timpurii** – totalitatea instituțiilor, serviciilor, cadrelor de reglementare și actorilor implicați în organizarea, coordonarea și furnizarea educației și îngrijirii timpurii.
- **Stimulare timpurie** – ansamblu de activități educative și de îngrijire care urmăresc sprijinirea dezvoltării copilului în primii ani de viață, în mod individualizat, adaptat ritmurilor și nevoilor acestuia.
- **TIC – Tehnologii informaționale și de comunicare** – set de instrumente digitale utilizate pentru sprijinirea procesului educațional, administrativ și de comunicare în instituțiile de educație timpurie.
- **Tranziția educațională** – proces de trecere a copilului între diferite niveluri sau forme ale educației timpurii sau de la educația timpurie la învățământul primar, sprijinit prin activități de acomodare și integrare.
- **Zona proximală de dezvoltare (ZPD)** – concept formulat de Lev Vîgotski, care desemnează nivelul de dezvoltare potențială al copilului, realizabil prin sprijinul unui adult sau al altor copii mai avansați.

Referințe bibliografice

1. Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă.
2. Bezede R., Goraș-Postică V., [et.al.]. Resurse educaționale deschise: oportunități pentru acces, calitate și relevanță în educație. Chișinău: Pro Didactica (Tipogr. «Bons Offices»), 2017.
3. Cadrul de referință al Curriculumului Național (Proiect). Coord.: Olaru V., Țîbuleac A., 2025
4. Cadrul de referință al Educației timpurii din Republica Moldova. Coord. naț.: Angela Cutasevici, Valentin Crudu ; experți-coord. naț.: Vladimir Guțu, Maria Vranceanu. Chișinău: Lyceum, 2018. ISBN 978-9975-3285-4-8.
5. Callo T. Conceptul dezvoltării profesionale. În: „Univers Pedagogic”, 2004, nr. 1, p. 17-20.
6. Cemortan S., Paladi O. (coord.) Repere metodologice pentru socializarea copiilor de vârstă timpurie. Culegere de articole. Chișinău: IȘE, 2015.
7. Chicu V. Managementul implementării curriculumului în instituția de învățământ preșcolar. În: Didactica Pro, Nr. 3-4 (43-44), 2007.
8. Codul Educației al Republicii Moldova. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro
9. Convenția ONU privind Drepturile Copilului (1989)
10. Curriculum pentru educație timpurie. Chișinău: Editura Lyceum, 2019. 128 p. ISBN 978-9975-3285-7-9. [online] [citat 28.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_pentru_educatia_timpurie_tipar.pdf
11. Department for Education. (2021). Statutory framework for the early years foundation stage: Setting the standards for learning, development and care for children from birth to five. London: UK Government. <https://www.gov.uk/government/publications/early-years-foundation-stage-framework--2>
12. Early Childhood Education and Care – How to recruit, train and motivate well-qualified staff. Final report - December 2020, EUROPEAN COMMISSION: B-1049 Brussels
13. Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2012). The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation (3rd ed.). Santa Barbara, CA: Praeger.
14. Formarea inițială a cadrelor didactice în domeniul educației timpurii: Curriculum de bază. / Centrul Educațional „Pro Didactica”; autori: V. Prițcan [et. al.]. Chișinău: „Imprint Star” SRL, 2010.
15. Ghid de Implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de

- referință pentru educație timpurie. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_ro.pdf
16. Ghidul cadrelor didactice pentru educația timpurie și preșcolară. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_cor3.pdf
 17. Glava A., Glava C. Introducere în pedagogie preșcolară. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002. ISBN 978-973-7973-99-3.
 18. Guțu, vl. (coord.), Chicu, V., Dandara, O., [et. al.] Psihopedagogia centrată pe copil. Chișinău: CEP USM, 2008.
 19. Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani). [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/metodologia_me_side_2018.pdf
 20. Moss, P. (2016). Loris Malaguzzi and the Schools of Reggio Emilia: A Selection of His Writings and Speeches, 1945–1993. London: Routledge.
 21. OECD. (2021). Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en>
 22. OECD. (2021). *Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en>
 23. Plan-cadru pentru învățământul preșcolar. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_iet_ro.pdf
 24. Regulament sanitar pentru instituțiile de educație timpurie. [online] [citat 14.05.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96090&lang=ro
 25. Regulamentul-tip al instituției de educație timpurie. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/reg-tip_iet_14.11.2017_rom.pdf
 26. Stan, L. Pedagogia preșcolarității și școlarității mici. Iași: Polirom, 2014. ISBN 978-973-46-4434-6.
 27. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani: varianta revăzută/dezvoltată. Chișinău: Editura Lyceum, 2019. 92 p. ISBN 978-9975-3285-6-2. [online] [citat 28.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/standardele_de_invatare_tipar.pdf
 28. Standarde minime de dotare a instituției de educație timpurie. [online] [citat 14.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/smdiet_-08.02.2018.pdf
 29. State, D. Concepte și teme transversale/ cross-curriculare utilizate în elaborarea probelor de evaluare integrate. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-25_48.pdf

30. Strategia de dezvoltare „Educația 2030”. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/strategia_22_11_2022.docx
31. Sieghel, Daniel J., Hartzell, Mary, M., Parentaj sensibil și inteligent. București: Editura Herald, 2024. ISBN 5948417340454.
32. Toolkit for inclusive early childhood education and care (ECEC). Providing high quality education and care to all young children, EUROPEAN COMMISSION: B-1049 Brussels
33. Toxic Stress, Harvard Center on the Developing Child. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: <https://developingchild.harvard.edu/key-concept/toxic-stress/>
34. UNESCO. (2022). *Right from the Start: Build inclusive societies through inclusive early childhood education.* Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381855>
35. Vrânceanu, (coord.), 1001 idei pentru educație timpurie de calitate: Ghid pentru educatori, Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, 2010. ISBN 978-9975-4125-1-3.